

الحمد لله

وزارت جهاد کشاورزی
سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی
مؤسسه آموزش و ترویج کشاورزی

آشنایی با اصول و مبانی زکات

معاونت فرهنگی نهاد نمایندگی وزارت جهاد کشاورزی

تهیه و تدوین: دفتر آموزش کارکنان

شهریور ۱۳۹۹

عنوان و نام پدید آور:	آشنایی با اصول و مبانی زکات / نویسندگان عبدالعلی ابراهیمی... [و دیگران]؛ تهیه و تدوین دفتر آموزش کارکنان.
مشخصات نشر:	سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی، مؤسسه آموزش و ترویج کشاورزی، نشر آموزش کشاورزی، ۱۳۹۹.
مشخصات ظاهری:	۵ ص.
شابک:	۹۷۸-۹۶۴-۵۲۰-۶۷۴-۹
وضعیت فهرست نویسی:	فیبا
یادداشت:	نویسندگان عبدالعلی ابراهیمی، روح... شاه مرادیان، حسین سعیدیان، سیدجلال الدین بصام،
موضوع:	محمد سراب نشین، علیرضا پارسائی فر، حمید طاهری، عبید لطفی، امان دردی کوچک.
موضوع:	زکات
شناسه افزوده:	Zakat
شناسه افزوده:	ابراهیمی، عبدالعلی، ۱۳۳۵-
شناسه افزوده:	سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی. مؤسسه آموزش و ترویج کشاورزی. نشر آموزش کشاورزی
شناسه افزوده:	سازمان تحقیقات و آموزش کشاورزی. دفتر آموزش کارکنان
رده بندی کنگره:	PB ۴/ ۱۸۸
رده بندی دیویی:	۳۵۶/۲۹۷
شماره کتابشناسی ملی:	۶۲۱۷۲۹۳

ISBN:978-964-520-674-9

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۵۲۰-۶۷۴-۹

عنوان: آشنایی با اصول و مبانی زکات

نویسندگان: حجت الاسلام و المسلمین عبدالعلی ابراهیمی - حجت الاسلام و المسلمین روح... شاه

مرادیان - حجت الاسلام و المسلمین حسین سعیدیان - سید جلال الدین بصام - محمد سراب نشین

علیرضا پارسائی فر - حمید طاهری - عبید لطفی - امان دردی کوچک

مدیر داخلی: شیوا پارسانیک

تهیه شده در: دفتر آموزش کارکنان - دفتر شبکه دانش و رسانه های ترویجی

ناشر: نشر آموزش کشاورزی

صفحه آرا: نادیا اکبریه

نمونه خوان: فتح اله بهرامی

شمارگان: ۱۰۰۰ جلد

نوبت چاپ: اول، ۱۳۹۹

قیمت: رایگان

مسئولیت درستی مطالب با نویسندگان است.

شماره ثبت در مرکز فن آوری اطلاعات و اطلاع رسانی کشاورزی ۹۹-۶۶ کک به تاریخ ۹۹/۰۳/۲۴ است.

نشانی: تهران، خیابان آزادی، بین نواب و رودکی، پلاک ۲۰۵، مؤسسه آموزش و ترویج کشاورزی، طبقه ۱۲

تلفن: ۶۶۴۳۰۴۶۵ | تلفکس: ۶۶۴۳۰۴۶۴ | کد پستی: ۱۴۵۷۸۹۶۶۸۱

فهرست مطالب

پیام رهبر معظم انقلاب اسلامی (مدظله‌العالی) به اجلاس سالانه زکات.....	۹
زکات در ادیان آسمانی	۱۱
حکمت و فلسفه تشریع زکات	۱۲
۲. تربیت و تزکیت	۱۳
۱. تزکیه نفس	۱۴
۳. ایجاد تعادل و توازن معیشتی	۱۴
۴. آزمایشی برای اغنیاء	۱۶
آثار و برکات زکات	۱۹
۱. افزایش رزق و روزی	۱۹
۲. ایجاد امنیت	۲۰
۳. آبادانی خانه آخرت	۲۰
۴. ایمنی از خشم خداوند	۲۱
مانع الزکاه	۲۵
۱. مانع الزکاء و ایمان	۲۷
۲. مانع الزکاء و کفر	۲۷
۳. مانع الزکاء و سرقت	۲۸
۴. مانع الزکاء و ربا	۲۹
۵. مانع الزکاء و نماز	۳۰
ارزش خدمت در حوزه زکات	۳۷
زکات، پشتوانه مالی حکومت اسلامی	۴۲
دستورالعمل عاملان زکات	۵۷
احکام زکات	۶۳
کسر مخارج	۶۵
نصاب شتر	۷۰
وظیفه سکه‌داران	۷۱
توضیح شرایط	۷۱
مقدار زکات	۷۲
توضیح موارد زکات	۷۲

۷۳	احکام مصرف زکات.....
۷۵	مستحبات پرداخت زکات.....
۷۵	پیام رهبر معظم انقلاب اسلامی به اجلاس سالانه زکات.....
۷۷	دسته‌بندی نکته‌ها در پیام رهبری.....
۷۷	۱. ترویج زکات.....
۷۷	۲. اهمیت و منزلت فریضه زکات.....
۷۷	۳. وظیفه حکومت اسلامی.....
۷۸	۴. کم‌کاری مسئولان.....
۷۸	۵. کارهای تحقیقاتی.....
۷۸	۶. نهضت احیاء و ترویج.....
۷۹	زکات در نزد مذاهب اربعه اهل سنت حنفی.....
۷۹	پیشگفتار.....
۷۹	انفاق فی سبیل الله.....
۸۲	تعاریف اموالی که زکات به آنها تعلق می‌گیرد عبارتند از:.....
۸۳	شرایط فرضیت زکات.....
۸۴	زکات حیوانات چرنده.....
۸۴	زکات (عشر) محصولات کشاورزی و میوه‌ها.....
۸۵	زکات فطره.....
۸۵	زکات مال ضممار.....
۸۵	زکات عروض.....
۸۶	مصارف زکات.....
۸۶	مستحقین زکات.....
۸۷	دادن زکات به این افراد جایز نیست.....
۸۷	اصطلاح غنی.....
۸۷	آداب دقیق زکات دادن.....
۸۹	فواید پرداخت زکات.....
۹۰	پیوست ۱.....
۹۰	قانون زکات.....
۹۳	پیوست ۲.....
۹۳	آئین نامه اجرایی قانون زکات کشور.....
۹۳	کمیته امداد امام خمینی (ره).....

معاونت توسعه مشارکت های مردمی.....	۹۳
اداره کل اجرایی امور زکات کشور.....	۹۳
آئین نامه اجرایی قانون زکات.....	۹۳
ماده ۱- تعاریف اصطلاحات	۹۳
ماده ۲- اعضای شورای عالی زکات کشور	۹۵
ماده ۳- وظایف شورای عالی زکات کشور.....	۹۵
ماده ۴- وظایف حوزه نمایندگی ولی فقیه در امور زکات: (مستقر در کمیته امداد).....	۹۷
ماده ۵- اعضای شورای زکات استان.....	۹۸
ماده ۶- وظایف شورای زکات استان.....	۹۸
ماده ۸- وظایف شورای زکات شهرستان.....	۱۰۰
ماده ۹- اعضای شورای زکات بخش.....	۱۰۲
ماده ۱۰- وظایف شورای زکات بخش.....	۱۰۲
چگونگی تعیین معتمدان محلی در شورای زکات بخش:	۱۰۳
ماده ۱۱- نحوه تشکیل جلسات شورای زکات و ترکیب اعضاء آن.....	۱۰۴
ماده ۱۲- دبیرخانه شورای زکات.....	۱۰۴
ماده ۱۳- شرح وظایف دستگاهها، وزارتخانه ها و سازمانهای عضو شورای عالی زکات کشور.....	۱۰۷
الف- شرح وظایف امداد امام(ره).....	۱۰۷
ب - شرح وظایف سازمان برنامه و بودجه:	۱۰۹
د - شرح وظایف وزارت جهاد کشاورزی :	۱۱۰
و - شرح وظایف وزارت امور اقتصاد و دارایی :	۱۱۳
ح - شرح وظایف سازمان صدا و سیما :	۱۱۳

پیام رهبر معظم انقلاب اسلامی (مدظله‌العالی) به اجلاس سالانه زکات

بسم الله الرحمن الرحيم

فراهم سازی همایش سالانه برای ترویج زکات را باید یکی از بزرگترین توفیقات الهی و نشانه فضل و رحمت پروردگار به جمهوری اسلامی دانست. اهمیت والای این فریضه بزرگ که مکرراً در قرآن در کنار نماز از آن یاد شده است، ایجاب می‌کرد که بسیار پیش از این به اقامه‌ی آن پرداخته شود. ما مسئولان نظام جمهوری اسلامی باید از کم کاری خود در این باره آمرزش خداوند را طلب کنیم و به عفو او پناه ببریم.

اکنون که به همت برخی عزیزان، چند سالی است موضوع زکات پیگیری می‌شود، لازم است مسئولان همه‌ی بخش‌های مرتبط دولتی، همکاری همه‌جانبه‌ی خود را مبذول دارند. قرآن در ستایش مجاهدان راه حق، کارکرد آنان را پس از پیروزی، اقامه‌ی صلاه و ایفاء زکات و امر به معروف و نهی از منکر می‌داند و در حقیقت، نخستین و مهم‌ترین وظایف

آنان را در هنگام تشکیل حکومت، معین می‌کند. این جایگاه برجسته‌ی زکات است. نظام جمهوری اسلامی برای تحقق احکام اسلامی و تشکیل مجتمع اسلامی پدید آمده است، پس باید این فریضه‌ی بزرگ را در سرلوحه‌ی برنامه‌های خود گذارد. باید اعتراف کنیم که در این زمینه کار تحقیقاتی و معرفتی نیز در سطح نیاز و ضرورت انجام نگرفته است. بحث فقهی زکات، امروز می‌تواند آفاق گسترده‌تری از همه‌ی آنچه در کتب گذشتگان هست، در پیش چشم باحثان و محققان بگشاید. فریضه‌ی زکات در صدر اول، پس از هجرت به مدینه تشریع شده، در حالی که عنوان زکات در آیات مکی قرآن کریم بارها تکرار گردیده است. نکاتی از این قبیل که ما را به ژرف اندیشی در این مقوله مهم فرا می‌خواند، کم نیست.

به هر حال امید است نهضت احیاء و ترویج زکات در همه‌ی سطوح به کارکردهای شایسته‌ی خود منتهی شود و برکات بی‌پایان آن شامل مردم ما و کشور ما و نظام مقدس جمهوری اسلامی گردد.

سیدعلی خامنه‌ای

۱۳۹۶/۹/۸

زکات در ادیان آسمانی

خداوند در قرآن کریم، «نماز» و «زکات» را در کنار یکدیگر قرار داده است. دو حکم واجبی که نه تنها در دین اسلام بر مسلمانان تکلیف شده است بلکه در ادیان گذشته نیز بر انجام این دو حکم الهی تاکید گردیده است.

خدای سبحان در مورد چند پیامبر از پیامبران گذشته خبر می دهد که ما به آنها برای به پا داشتن نماز و پرداخت زکات وحی کردیم. در اینجا به چند نمونه اشاره می شود:

۱. حضرت ابراهیم (ع)، اسحاق (ع) و یعقوب (ع)

«وَهَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ نَافِلَةً وَكُلًّا جَعَلْنَا صَالِحِينَ. وَجَعَلْنَاهُمْ أُمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا وَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِمْ فِعْلَ الْخَيْرَاتِ وَإِقَامَ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءَ الزَّكَاةِ وَكَانُوا لَنَا عَابِدِينَ» (انبیاء، آیات ۷۲ و ۷۳)

«و ما به ابراهیم، اسحاق را عنایت کردیم و همچنین نوه ای به نام یعقوب را؛ و آنها را مردانی شایسته و صالح قرار دادیم و نیز آنان را امام و پیشوایان قرار داده که به فرمان ما هدایتگر مردم بودند و به آنها انجام کارهای نیک و نیز برپا داشتن نماز و پرداخت زکات را وحی فرمودیم. آنها فقط پرستشگران ما بودند.»

۲. حضرت اسماعیل (ع)

خداوند در توصیف پیامبر عظیم الشانی چون اسماعیل «صادق الوعد» می فرماید:

«وَكَانَ يَأْمُرُ أَهْلَهُ بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ وَكَانَ عِنْدَ رَبِّهِ مَرْضِيًّا» (مریم، آیه ۵۵)

«اسماعیل پیوسته خانواده اش را به نماز و زکات توصیه می کرد و مورد خشنودی

پروردگارش بود.»

۳. حضرت موسی (ع)

خداوند در مورد حضرت موسی (ع) می فرماید: ما از بنی اسرائیل پیمان گرفتیم که جز

خدای یگانه را عبادت نکنید و به پدر و مادر و نزدیکان خود و یتیمان و مستمندان احسان کنید. سپس در ادامه می‌فرماید:

«... وَ قُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا وَ أَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَ آتُوا الزَّكَاةَ...» (بقره، آیه ۸۳)

«... و با مردم به نیکی سخن بگویید و نماز را به پا دارید و زکات را بپردازید.»

۴. حضرت عیسی (ع)

در آیین حضرت عیسی (ع) بر اقامه نماز و ادای زکات تاکید شده است. قرآن کریم در گزارشی که از فرازهای زندگی آن پیامبر بزرگوار می‌دهد، از قول او می‌فرماید:

«... وَ أَوْصَانِي بِالصَّلَاةِ وَ الزَّكَاةِ مَا دُمْتُ حَيًّا» (مریم، آیه ۳۱)

«... و خداوند مرا به نماز و زکات، تا هر زمانی که زنده هستم، سفارش فرمود.»

نکته قابل توجه این است که آیا نماز و زکاتی که پیروان ادیان گذشته نسبت به آن پایبند بوده‌اند، همانند نماز و زکاتی است که در اسلام تشریع شده است یا تفاوت‌هایی وجود دارد؟

آنچه می‌توان در پاسخ این پرسش بیان داشت این است که اصل فریضه اقامه نماز و پرداخت زکات در ادیان گذشته وجود داشته است ولی نماز و یا زکات به شکل و با احکام و مقرراتی که ما طبق دستور اسلام انجام می‌دهیم، شاید نبوده است.

حکمت و فلسفه تشریع زکات

درباره این که چرا خداوند زکات را به‌عنوان یکی از احکام الهی بر جامعه متمکن و متمول اسلامی واجب کرده است، مطالب فراوانی در منابع اصیل و دست اول اسلامی وجود دارد و فقها و اندیشمندان این عرصه، هر کدام پیرامون آن سخن گفته‌اند، ما نیز در اینجا به سهم خود و با استفاده از آیات قرآن کریم و روایات پیشوایان دین، علت و حکمت تشریع زکات را به گونه‌ای فهرست‌وار در چند فراز بیان می‌کنیم:

۱. تأمین نیازهای زندگی فقیران

حضرت رضا(ع) فرمود: علت این که زکات واجب گردید به خاطر تأمین نیازمندی‌های زندگی مستمندان و فقیران بوده است؛ «عَلَّه الزَّكَاةُ مِنْ أَجْلِ قُوْتِ الْفُقَرَاءِ» امام صادق(ع): خداوند در ثروت و ثروتمندان به مقداری که بتواند نیازمندی‌های فقیران را تأمین کند، سهمی به‌عنوان زکات قرار داده است و اگر مردم متمول به تکلیف شرعی خود عمل می‌کردند و زکات اموال خود را می‌دادند، فقیران و مستمندان زندگی خوبی داشتند؛ «إِنَّ اللَّهَ فَرَضَ لِلْفُقَرَاءِ فِي مَالِ الْأَغْنِيَاءِ مَا يَسْعُهُمْ... وَلَوْ أَنَّ النَّاسَ أَدَّوْا حُقُوقَهُمْ، لَكَانُوا عَائِشِينَ بِخَيْرٍ»

۲. تربیت و تزکیت

از دیگر علل تشریع زکات، تربیت روح و تزکیت نفس است که به پرداخت‌کننده زکات مدد می‌رساند تا برخی از صفات رذیله مانند بخل، طمع، دنیا دوستی، حب مال و خودخواهی‌های نفسانی را مهار نموده و با دستی گشاده، حاصل بخشی از تلاشهای اقتصادی خود را بین خود و نیازمندان جامعه تقسیم نماید تا از این مسیر، همان‌طور که قرآن کریم فرموده، به فلاح و رستگاری دست یابد:

«قَدْ أَفْلَحَ مَنْ تَزَكَّى» (اعلی، آیه ۱۴)

«کسی که زکات خود را پرداخت کرد، رستگار شد.»

«قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ... وَالَّذِينَ هُمْ لِلزَّكَاةِ فَاعِلُونَ» (مؤمنون، آیات ۱ و ۴)

«مؤمنان، قطعاً رستگار شدند... و آنان کسانی هستند که بر اساس فرمان الهی، زکات

خود را به نیازمندان می‌دهند.»

مؤلف کتاب «الحیاء» در مورد نقش تهذیبی و تزکیتی زکات می‌گوید:

در زکات و پرداختن آن، دو امر با یکدیگر تلاقی پیدا می‌کند که هر یک از آنها در

زندگی فردی و اجتماعی انسان حائز اهمیتی خاص است:

۱. تزکیه نفس

۲. تزکیه مال

در ادا کردن زکات، این دو امر با یکدیگر پیوند می‌خورند و هماهنگ می‌شوند. پس همان‌گونه که زکات به پاکیزه شدن مال می‌انجامد (زَكُوا أَمْوَالَكُمْ... مال‌های خود را پاک کنید، زکات آن‌ها را بپردازید)، باعث تزکیه نفس و جان نیز می‌شود (خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا... از اموال آنان زکات بگیر و آنان را بدین وسیله پاک و پاکیزه کن)

پس زکات برای آن وضع و تشریح شده است که - به جز مال - نفس صاحب مال را نیز پاک و پاکیزه سازد و او را تا مقام ایثار و از خود گذشتگی بالا برد. بانوی بزرگوار اسلام، حضرت صدیقه کبری فرموده است: «... الزَّكَاةُ تُزَكِّيهِ لِلنَّفْسِ» خداوند زکات را مقرر داشت. برای پاکیزه کردن جان‌ها (تزکیه و تهذیب نفوس).

در اینجا زندگی مادی و زندگی روحی انسان با یکدیگر تلاقی و هم‌خوانی می‌کند. بعضی از آنچه سبب حیات روحی اوست، سبب حیات مادی او می‌شود و آنچه مایه پاکیزگی و تصفیه نفس اوست، سببی برای پاکیزه شدن مال وی و رسیدن آن به حد قوامی می‌گردد.

۳. ایجاد تعادل و توازن معیشتی

دلیل دیگری که می‌تواند برای تشریح زکات بیان داشت، این است که آیین اسلام برای اداره امور جامعه، معتقد است که باید در زندگی روزانه مردم به‌ویژه در بخش اقتصاد خانواده، تعادل و توازن وجود داشته باشد. یعنی آنچه را که یک شهروند به‌لحاظ معیشت - نه به‌لحاظ درآمد - باید از آن برخوردار باشد و زندگی او هم‌سطح دیگران گردد تا تعادل و توازن اجتماعی شکل بگیرد.

حضرت امام رضا(ع) علت وجوب پرداختن زکات را گرفتن بخشی از ثروت ثروتمندان و ایجاد تعادل معقول در سطح زندگی افراد جامعه معرفی می کند: «عِلَّةُ الزَّكَاةِ مِنْ أَجْلِ قُوتِ الْفُقَرَاءِ وَ تَحْصِيلِ أَمْوَالِ الْأَغْنِيَاءِ» سپس آن حضرت ادامه می دهد و می فرماید: این که بخشی از اموال اغنیاء به عنوان زکات گرفته و به فقیران داده می شود، برای آن است که خداوند، مردمان تندرست را مکلف کرده تا به گرفتاران و زمینگیرشدگان یاری برسانند: «لِأَنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى كَلَّفَ أَهْلَ الصِّحَّةِ الْقِيَامَ بِشَأْنِ أَهْلِ الزَّمَانَةِ وَ الْبُلُوَى»

پیامبر اکرم(ص) در کلامی گویاتر و با صراحتی بیشتر همین معنا را بیان فرموده است:

«أُمِرْتُ أَنْ أَخْذَ الصَّدَقَةَ مِنْ أَغْنِيَائِكُمْ فَأَرُدَّهَا فِي فَقَرَائِكُمْ»

«من مأمور شده‌ام زکات و مالیات را از ثروتمندان بگیرم و آن را به مستمندان بازگردانم

(تا با این کار توازن و تعادل معیشتی به وجود آورم)»

ابوبصیر که از شاگردان امام صادق(ع) است، می گوید: روزی درباره مردی سؤال کردم که هشتصد درهم در اختیار دارد و شغل او هم کفشدوزی است، او فردی عیال‌وار می باشد، آیا می تواند زکات بگیرد؟

امام(ع) فرمود: آیا از آن درهم هایی که در اختیار دارد سودی می برد که بتواند مخارج خورد و خوراک خانواده اش را تأمین کند و چیزی هم اضافه بماند؟ گفتم: آری. فرمود: چه مبلغی اضافه می ماند؟ گفتم: نمی دانم. امام صادق(ع) فرمود: اگر به قدر نصف قوت خانواده اش بماند، نباید از زکات بگیرد ولی اگر کمتر از نصف قوت خانواده بماند، حق دارد زکات بستاند. گفتم: آیا در این صورت در مال او زکات لازم می آید؟ فرمود: آری. گفتم: در چنین وضعیتی تکلیف او چیست و چه باید بکند؟

امام صادق(ع) فرمود: با استفاده از (پول و سرمایه ای که در اختیار دارد) در طعام و لباس عیالش توسعه می دهد و چیزی از آن را نیز باقی می گذارد تا به دیگران پیردازد و آنچه را هم که از زکات گرفته است، میان افراد خانواده اش توزیع می کند «حَتَّى يُلْحِقَهُمْ

بِالنَّاسِ» تا سطح زندگی عائله‌اش را متوازن با زندگی عموم مردم ارتقاء ببخشد. در دوران حکومت علی(ع) که عمر آن کمتر از پنج سال بود و با توجه به کینه‌ورزی‌ها، دشمنی‌ها و جنگ‌های خانمانسوزی که بر حاکمیت تحمیل کردند، آن حضرت با مدیریت و درایتی که به کار گرفت، از فرصت‌های پیش آمده استفاده نمود و ساماندهی امور معیشتی شهروندان را به گونه‌ای تنظیم کرد که همگان به‌ویژه محرومان و مستمندان جامعه از مواهب برنامه‌ریزی‌ها برخوردار شدند و نیازهای ضروری زندگی آنان مانند خوراک روزانه، مسکن و آب بهداشتی تأمین گردیده بود.

آن روز که رئیس حکومت اسلامی، امیر مؤمنان علی(ع) به این موفقیت دست پیدا کرد تا در سطح زندگی معیشتی مردم توازن نسبی به وجود آورد، با افتخار اعلام کرد:

«مَا أَصْبَحَ بِالْكُوفَةِ أَحَدٌ إِلَّا نَاعِمًا إِنَّ أَدْنَاهُمْ مَنْزِلَةً لِّأَكُلِ الْبُرِّ وَ يَجْلِسُ فِي

الظِّلِّ وَ يَشْرَبُ مِنْ مَّاءِ الْفُرَاتِ»

«اکنون در شهر کوفه کسی نیست که وضعیت معیشتی مناسبی نداشته باشد، حتی پایین‌ترین و ضعیف‌ترین فرد جامعه، نان گندم می‌خورد، خانه و سرپناهی برای اسکان دارد و از آب آشامیدنی خوب استفاده می‌کند.»

۴. آزمایشی برای اغنیاء

زندگی دنیا، فراز و نشیب دارد و با تلخی‌ها و شیرینی‌ها، غم‌ها و شادی‌ها، سختی‌ها و سهولت‌ها درآمیخته است. راه پر پیچ و خم زندگی و صحنه پریاهوی آن برای انسان، صحنه آزمایش است.

انسان در فراز و نشیب‌های زندگی، در معرض امتحان قرار می‌گیرد و میزان ظرفیت و مقاومت، تدبیر و تفکر، ایمان و اخلاصش در همین میدان‌های آزمایش به نمایش گذاشته می‌شود.

در نظام خلقت، علاوه بر این که آزمایش‌ها بار تربیتی بالایی دارد، همچنین در بر ملا کردن حقیقت وجودی انسان و به نمایش گذاشتن ظرفیت درونی او نقش تعیین کننده‌ای را بازی می‌کند و از همین رهگذر، فاصله گفتار و کردار، حرف و عمل او نیز به دست می‌آید، قرآن کریم در این مورد می‌گوید:

«وَلَقَدْ فَتَنَّا الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَلَيَعْلَمَنَّ اللَّهُ الَّذِينَ صَدَقُوا وَ لَيَعْلَمَنَّ الْكَاذِبِينَ»
 «ما مردمانی را که پیش از آنان بودند، آزمودیم تا خداوند آشکار گرداند که چه کسانی راستگو و چه کسانی دروغگو هستند.»

باید به این نکته نیز توجه داشت که در میان موجودات زمینی و آسمانی، آزمایش و امتحان فقط مخصوص انسان است و دیگر موجودات، از چنین امتیازی برخوردار نیستند. در حوزه زندگی انسانی، تنوع آزمایش‌ها به مقدار تنوع نیازها و نیازمندی‌های عرصه زندگی است به طوری که برخی به وسیله قدرت و جمعی به وسیله مصیبت و گروهی از مسیر ثروت و... در معرض امتحان قرار می‌گیرند.

حوزه اقتصاد، حوزه آزمایش‌های گوناگون است. در مواردی که دشمن تحریم‌های سنگین خود را بر زندگی مردم تحمیل می‌کند و جنگ را از مسیر اقتصاد و فشارهای اقتصادی پی می‌گیرد، مردمی که در این میدان، کمبودهای معیشتی را تحمل می‌کنند و با هر قیمتی پای آرمان‌هایشان می‌ایستند، در معرض نوعی آزمون قرار گرفته‌اند.

برای مردمی که درآمدها و امکانات اقتصادی، زندگی آنان را سرشار از رونق و رفاه کرده است، آزمایشی به وجود آمده که چگونه با امکانات موجود، زندگی خود را سامان می‌بخشند؟ آیا دست‌یابی به ثروت، اخلاق آنان را دگرگون کرده است؟ آیا به مستی ثروت (سکرالمال) مبتلا شده‌اند؟ آیا امکانات فراوان اقتصادی، آنان را به اشرافی‌گری کشانده است؟ و آیا...؟

فقرا در زندگی فقیرانه‌شان و اغنیا در زندگی متمولانه‌شان، همه در صحنه آزمایش هستند، منتهی هر کدام متناسب با شرایط موجود زندگی خود، آزمایش می‌شوند. آنچه از معارف اسلامی به‌دست می‌آید این است که خداوند، درجات و مراتب انسان‌ها را در صحنه امتحان‌ها و آزمون‌ها مشخص می‌کند و هر کس از آزمون با موفقیت خارج شود، می‌تواند به مرتبه بالاتری قدم بگذارد. یکی از این میدان‌های آزمایشی را که خداوند برای ثروتمندان ایجاد کرده است تا آنان را بدین وسیله مورد امتحان قرار بدهد، عرصه پرداخت زکات است.

ثروتمندی که بخشی از دسترنج اقتصادی و مالی خود را بر اساس حکم شرعی و تعهد انسانی برای تأمین نیازهای معیشتی نیازمندان در اختیار آنان قرار می‌دهد، در عرصه یک آزمایش قرار گرفته و با موفقیت این آزمون را پشت سر گذاشته است. چنان‌که پیامبر اکرم (ص) فرمود:

«إِنَّ لِكُلِّ أُمَّةٍ فِتْنَةً وَإِنَّ فِتْنَةَ أُمَّتِي الْمَالُ»

«برای هر امتی آزمونی وجود دارد و آزمون امت من، ثروت است.»

از علت‌هایی که برای تشریع زکات، در منابع دینی اسلامی بیان شده است، آزمایش و امتحانی برای ثروتمندان می‌باشد و آنان با ورود به این عرصه، تعهد و پابندی خودشان را به آرمان‌های اسلامی و تلاش در جهت رفع نابسامانی‌های اجتماعی به نمایش می‌گذارند. یکی از نزدیکان و خدمتگزاران به امام صادق (ع) شخصی به نام «مُعْتَب» است، او می‌گوید: از امام صادق (ع) شنیدم که در مورد علت و فلسفه تشریع زکات فرمود:

«إِنَّمَا وُضِعَتِ الزَّكَاةُ اخْتِبَارًا لِلْأَغْنِيَاءِ وَ مَعُونَةً لِلْفُقَرَاءِ»

«همانا زکات برای آزمایش ثروتمندان و کمک به مستمندان تشریع شده است.»

آثار و برکات زکات

هیچ حکمی از احکام الهی بی هدف صادر نشده است، اگرچه ممکن است ما فلسفه و علت برخی از احکام را ندانیم ولی این معنا را می دانیم که خداوند رحمان برای تربیت و هدایت انسان، برنامه ای را توسط پیامبران خود عرضه کرده است تا انسان ها با عمل به این برنامه، سعادت و سیادت خود را رقم بزنند.

امیر مؤمنان علی (ع) به بخشی از علل احکام اشاره کرده است و می فرماید:

«فَرَضَ اللَّهُ الْإِيْمَانَ تَطْهِيراً مِنَ الشِّرْكِ وَالصَّلَاةَ تَنْزِيْهًا عَنِ الْكِبْرِ وَالزَّكَاةَ

تَسْبِيْباً لِلرِّزْقِ . . . وَالْحَجَّ تَقْوِيَةً لِلدِّيْنِ وَالْجِهَادَ عِزًّا لِلْإِسْلَامِ»

«خداوند ایمان را برای پاکسازی دل از شرک واجب کرد و نماز را برای پاک کردن از تکبر و زکات را وسیله ای برای رزق و روزی... و حج را برای تقویت دین و جهاد را جهت عزت اسلام.»

اجرای احکام دینی و عمل به فرمان های الهی، به غیر از آنچه را که در آیات قرآن کریم و روایات اسلامی نسبت به علت و فلسفه آن ها گفته شده است، آثار و برکات فراوان دیگری هم دارد که باید مورد توجه قرار بگیرند، به عنوان مثال می توان از قانون زکات نام برد که علاوه بر آنچه که در روایات بیان شده است، آثار و برکات پیرامونی دیگری دارد که هر کدام از آن آثار، اگرچه به عنوان علت و فلسفه حکم بیان نشده است ولی نقش تربیتی، اجتماعی و اقتصادی آن را در جامعه کاملاً مشاهده می کنیم.

به چند نمونه از آثار زکات که در آیات و روایات آمده است، اشاره می کنیم:

۱. افزایش رزق و روزی

امام باقر(ع) یکی از آثار و برکات پرداخت زکات را برکت رزق و فراوانی روزی می‌داند و می‌فرماید: زکات، رزق و روزی را افزایش می‌دهد؛ «الزَّكَاةُ تَزِيدُ فِي الرِّزْقِ» همان‌طور که پرداخت زکات برکت روزی را موجب می‌گردد، عدم پرداخت زکات باعث می‌شود تا برکت از جامعه رخت بربندد؛ چنان‌که امیر مؤمنان علی(ع) می‌فرماید: هرگاه مردم زکات اموال خود را نپردازند، زمین برکت خویش را از زراعت‌ها، میوه‌ها و معدن‌ها برمی‌دارد؛ «إِذَا مَنَعُوا الزَّكَاةَ مَنَعَتِ الْأَرْضُ بَرَكَتَهَا مِنَ الزَّرْعِ وَ الثَّمَارِ وَ الْمَعَادِنِ كُلِّهَا» زکات مال به‌در کن چون فضله رز را چو باغبان ببرد بیشتر دهد انگور

۲. ایجاد امنیت

از نعمت‌های ارزشمند و سرمایه‌های گران‌بهای جامعه، سرمایه امنیت است. در سایه امنیت، کارها به جریان می‌افتد و به نتیجه می‌رسد. اگر امنیت نباشد، آرامش نیست و هیچ کاری به سامان نمی‌رسد.

از آثار پرداخت زکات، ایجاد امنیت است. زکات برای قشر محروم و نیازمند جامعه، آرامش به‌وجود می‌آورد و برای صاحب ثروت نیز امنیت‌آور است، چون فقیران و مستمندان جامعه، خودشان را در ثروت صاحبان اموال سهام می‌دانند و از دستبرد محفوظ خواهد ماند. لطف و عنایت خداوند نیز عامل دیگری برای نگهداری از این اموال خواهد بود.

پیامبر گرامی اسلام(ص) فرمود: بیماران خویش را با دادن صدقه درمان کنید و همچنین به‌وسیله زکات، ثروت‌هایتان را در حصار امنیت قرار بدهید؛ «دَاوُوا مَرْضَاكُمْ بِالصَّدَقَةِ وَ حَصِّنُوا أَمْوَالَكُمْ بِالزَّكَاةِ»

آن صلات هم ز گرگانت شبان

این زکات کیسه‌ات را پاسبان

۳. آبادانی خانه آخرت

ما پیروان مکتب انبیاء بر این باوریم که بعد از پایان زندگی دنیا، به سرای دیگری منتقل می‌شویم و باید خانه آخرت را از همین دنیا آباد کرد؛ «الدُّنْيَا مَرْعَى الْآخِرَةِ»

قرآن کریم می‌فرماید: نماز را به پا دارید و زکات را پردازید و آنچه که برای خود از کار نیک به پیش می‌فرستید، پاداش نیک آن‌را در نزد خود خواهید یافت؛

«وَأَقِمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَ مَا تُقَدِّمُوا لِأَنفُسِكُمْ مِنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِنْدَ اللَّهِ»

پیش‌تر از خود بپروان فرست توشه فردای خود اکنون فرست

۴. ایمنی از خشم خداوند

آنچه از آیات قرآن کریم و روایات پیشوایان دین استفاده می‌کنیم، این است که در قیامت، اعمال خوب و بد ما به شکل‌های مختلف مجسم می‌شوند و به صورت وجودات مستقل خودنمایی می‌کنند. ایمان انسان در صحنه محشر تبدیل به نوری می‌شود و او را در هاله‌ای از روشنایی قرار می‌دهد، چنان‌که قرآن می‌فرماید: در روز قیامت، مردان و زنان با ایمان را می‌بینی که نورشان پیشاپیش و سمت راستشان حرکت می‌کند؛

«يَوْمَ تَرَى الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ يَسْعَى نُورُهُمْ بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَبِأَيْمَانِهِمْ»

آن دسته از کسانی که در دنیا ستمگری را پیشه خود ساخته‌اند و به دیگران ظلم می‌کنند، ظلم آنان تبدیل به ظلمات و توده‌های تاریکی خواهد شد و بر گرد ستمگر حلقه خواهد زد. پیامبر اکرم (ص) در این مورد فرموده‌اند: ظلم در این جهان، روز قیامت به شکل ظلمات ظاهر می‌شود؛ «الظُّلُمُ ظُلُمَاتٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ»

گر از دوزخ همی ترسی به مال کس مشو غره

که اینجا صورتش گنج است و آنجا شکلش اژدرها

بسیاری از گناهان موجب می‌گردد تا خشم خداوند را به دنبال داشته باشد و خشم و غضب خدا همان عذاب الهی است که می‌توان به وسیله اعمال نیک آن‌را فرو نشانند. یکی

از آثار و برکات زکات، فرونشاندن آتش خشم پروردگار است، چنان که امیر مؤمنان علی (ع) در وصیتی به فرزندان و خانواده خود و تمام مؤمنان فرمود: حکم خدا را در مورد پرداختن زکات فراموش نکنید زیرا زکات، شعله‌های خشم پروردگار شما را خاموش می‌کند؛ «اللَّهُ اللَّهُ فِي الزَّكَاةِ، فَإِنَّهَا تُطْفِئُ غَضَبَ رَبِّكُمْ»
حضرت علی (ع) فرمود: از پیامبر خدا (ص) شنیدم که می‌فرمود:

«الزَّكَاةُ قَنْطَرَةُ الْإِسْلَامِ فَمَنْ أَدَّاهَا جَازَ الْقَنْطَرَةَ وَ مَنْ مَنَعَهَا احْتَبَسَ دُونَهَا، وَ

هِيَ تُطْفِئُ غَضَبَ الرَّبِّ»

«زکات پل اسلام است، هر کس زکات بدهد از پل عبور می‌کند و هر کس زکات مالش را نپردازد، در آن پل محبوس می‌شود و زکات آتش خشم پروردگار را خاموش می‌کند.»

جامد افسرده بود ای اوستاد

عالم افسرده است و نام او جماد

تا ببینی جنبش جسم جهان

باش تا خورشید حشر آید عیان

۵. تهذیب و تربیت نفوس

پیامبران الهی از جانب خداوند سبحان، مأموریت پیدا کردند تا استعدادهای درونی و گنجینه‌های وجود انسان را از طریق تعلیم و تربیت، تهذیب و تزکیت استخراج نموده و آن‌ها را به رشد و بالندگی هدایت نمایند.

برنامه‌های تهذیبی و تربیتی انبیاء، چیزی جز انجام واجبات و ترک محرمات نیست. اولیاء الهی، بخش مهمی از فعالیت‌های تربیتی خود را از مسیر اجرای احکام دین دنبال می‌کنند، چون عمل به احکام واجب و مستحب و خودداری از مشتهیات نفسانی و ترک منکرات و محرمات، بر روح و روان انسان اثرگذار است زیرا هر کدام از این احکام بار تربیتی خاصی دارند، چنان که در برخی از روایات پیشوایان معصوم ما به آثار تربیتی و

اجتماعی این احکام اشاره شده است. در اینجا به چند نمونه اشاره می‌کنیم:

امیر مؤمنان علی (ع) در تبیین فلسفه برخی از احکام فرموده است: خداوند واجب نمود:

۱. نماز را برای زدودن کبر؛ «الصَّلَاةُ تَنْزِيهًا عَنِ الْكِبَرِ...»
۲. روزه را برای آزمودن مردم؛ «وَالصَّيَامُ ابْتِلَاءٌ لِإِخْلَاصِ الْخَلْقِ»
۳. و جهاد را برای سربلندی و عزت اسلام؛ «وَالْجِهَادُ عِزًّا لِلْإِسْلَامِ»
۴. و ترک دروغ را برای بزرگداشت راستی و صداقت؛ «وَتَرْكُ الْكَذِبِ تَشْرِيفًا لِلصِّدْقِ»

۵. و زکات را برای جلب روزی؛ «وَالزَّكَاةُ تَسْبِيًا لِلرِّزْقِ»

زکات که یکی از احکام ضروری اسلام می‌باشد و در قرآن کریم در کنار نماز قرار گرفته، از اثر تربیتی بالایی برخوردار است. با این که زکات یک عبادت مالی و اقتصادی به حساب می‌آید ولی عبادت‌های مالی، گاهی در ردیف جهاد قرار می‌گیرند و می‌توان از پرداخت کنندگان به عنوان مجاهد فی سبیل الله نام برد، همان‌طور که قرآن می‌فرماید:

«جَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ»

«با مال و جانتان در راه خدا جهاد کنید.»

علاوه بر اثرات و برکات اقتصادی و اجتماعی زکات، آثار تربیتی و تزکیتی آن را نباید مورد غفلت قرار داد زیرا آیین انسان‌ساز اسلام در همان زمانی که به انجام عملی اقتصادی و عمرانی حکم می‌کند، تزکیت و تربیت انجام‌دهنده، عمل را نیز تعقیب می‌نماید تا در سایه آن عمل تهذیب نفس و تطهیر دل انجام پذیرد. مثلاً در بیان قانون زکات، زکات‌دهنده که با پرداخت بخشی از اموال خود به زندگی محرومان و مستمندان مدد می‌رساند، در همان حال به دل‌کندن از تمتعات دنیایی و ستیز و مبارزه با صفت ناپسند بخل نیز همت می‌ورزد. قرآن کریم در این مورد می‌گوید:

«خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلَاتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ»

«ای پیامبر! از اموال آنان زکات بگیر تا بدین وسیله نفوس آن‌ها را پاک سازی و تربیت کنی و برایشان دعا کن که دعای تو مایه آرامش خاطر آن‌ها می‌باشد.»

پیامبر گرامی اسلام (ص) نقش تربیتی زکات را در موقعیت‌های مناسب برای مسلمانان متذکر می‌شدند و هرگاه مسلمانان را به پرداخت زکات سفارش می‌کردند، به دنبال آن، به نتیجه و تأثیر این عمل اسلامی نیز اشاره می‌فرمودند:

روزی آن‌حضرت در اجتماع مسلمانان سخن می‌گفتند، در فرازی از سخنان خود فرمودند:

ای مردم! بدانید که بعد از من پیامبری نخواهد آمد؛ «إِنَّهَا النَّاسُ! أَنَّهُ لَا نَبِيَّ بَعْدِي» و همچنین بعد از شما امتی به نام امت اسلامی نخواهد بود؛ «وَلَا أُمَّةَ بَعْدَكُمْ»

پس پروردگارتان را پرستش و بندگی کنید؛ «فَاعْبُدُوا رَبَّكُمْ»

و نمازهای پنجگانه خودتان را به‌جا آورید؛ «وَصَلُّوا خَمْسَكُمْ»

و روزه ماه رمضان‌تان را بگیرید؛ «وَصُومُوا شَهْرَكُمْ»

و حج خانه پروردگارتان را انجام بدهید؛ «وَحُجُّوا بَيْتَ رَبِّكُمْ»

در اینجا هنگامی که پیامبر اکرم (ص) سخن را به موضوع زکات می‌رسانند، به اثر تربیتی و تزکیتی زکات نیز اشاره می‌کنند و می‌فرمایند:

«وَأَدُّوا زَكَاتَ أَمْوَالِكُمْ طَيِّبَةً بِهَا أَنْفُسُكُمْ»

«و زکات اموالتان را بپردازید و بدین وسیله جانتان را پاک و پاکیزه گردانید.»

هرگاه زکات‌دهنده به این مرحله از مراتب روحی برسد که از سر شوق و رضایتمندی زکات را پرداخت کند، به تعبیر امیر مؤمنان (ع) در پیشگاه خداوند از چنان مقبولیتی برخوردار

خواهد بود که گناهانش بخشوده و این عمل عاشقانه‌اش، نگه‌دارنده او از آتش جهنم خواهد شد؛ «فَمَنْ أَعْطَاهَا طَيِّبَ النَّفْسِ بِهَا فَإِنَّهَا تُجْعَلُ لَهُ كَفَّارَةً وَمِنَ النَّارِ حِجَازًا وَوَقَايَةً»

مانع الزکاه

بعد از این که پیامبر اکرم (ص) از مکه به مدینه هجرت کرد و در این شهر با استقبال بی‌نظیر مردم روبه‌رو گردید، برای اداره امور جامعه و مدیریت کارها، حکومت اسلامی را تشکیل داد. بدون شک هر حکومتی برای تأمین نیازمندی‌های خود، باید منابع اقتصادی مطمئنی را تعریف کند و همه آنان را تحت نظم و انتظامی درآورد.

سال دوم هجرت، آیه ۶۰ از سوره توبه «إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَ الْمَسَاكِينِ...» نازل گردید و از همین نقطه، پیامبر اکرم (ص) ضرورت تشکیل «بیت‌المال» و تجمع منابع مالی مربوط به حاکمیت را اعلام نمود.

آیه زکات که نازل گردید و به پیامبر فرمان داده شد که از موضع قدرت، زکات را از ثروتمندان بگیرد و در میان فقرا و مستمندان تقسیم کند «خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً...»، مواضع مسلمانان در برابر حکم زکات مختلف و متعدد شد که به چند نظر در اینجا اشاره می‌کنیم:

۱. گروهی از مسلمانان صدر اسلام، حکم زکات را مانند سایر احکام اسلامی پذیرا شدند و از آن استقبال نمودند. کسانی که در این گروه جای گرفتند، هم زکات اموال خود را پرداختند و هم پشت سر رسول خدا (ص) به اجرای این قانون کمک کردند.

۲. گروه دیگر، از کسانی بودند که به ظاهر اسلام را قبول داشتند ولی در این مورد چون باید بخشی از اموال خود را به حاکمیت اسلامی می‌دادند، زیر بار این قانون نرفتند و از اجرای قانون زکات به هیچ‌وجه خشود نبودند. البته مخالفت و عدم پذیرش قانون زکات از جانب این گروه، با انگیزه واحدی نبوده است. انگیزه‌های مخالفت با یکدیگر تفاوت داشته‌اند.

برخی از این مخالفین به خاطر دنیا دوستی، خست نفس، وابستگی شدید به ثروت و ..

. بود که نمی‌خواستند مقداری از امکانات مالی خود را در اختیار پیامبر(ص) برای تأمین نیازهای حاکمیت و مردم به‌ویژه محرومان و مستضعفان بگذارند. زبان حال این‌دسته از افراد چنین بود که «مال از جان جدا می‌شود» و ما به‌سادگی نمی‌توانیم از جان بگذریم.

۳. جریان متشکل و پیچیده دیگری در مدینه حضور داشت که با قانون زکات و هر حکمی که به تحکیم مبانی اسلام می‌انجامید، مخالف بودند. این جریان، مخالفتشان علاوه بر عدم اعتقاد به احکام اسلامی، سیاسی نیز بود، مانند جریان نفاق و چهره‌های معروف منافق مانند «عبدالله بن اُبی». منافقان معتقد بودند که زکات، بنیه اقتصادی نظام اسلامی را تقویت و تحکیم می‌بخشد. گردآوری زکات و کمک به فقرا و نیازمندان، موجب می‌گردد تا قشر عظیمی از محرومان جامعه در حمایت از اسلام و رهبری آن جدی‌تر شوند و با امکاناتی که از طریق زکات به‌دست می‌آید، بخشی از مشکلات حاکمیت برطرف می‌شود، چنان‌که منافقین رسماً به مردم می‌گفتند: به مهاجرانی که برای دفاع از اسلام و حمایت از پیامبر اکرم(ص)، شهر و دیار خود را ترک نموده و به مدینه آمدند و جزء یاران و اصحاب پیامبر هستند، انفاق نکنید تا از شدت فقر به ستوه آمده و با رفتن از مدینه، پیامبر را تنها بگذارند؛

«هُمُ الَّذِينَ يَقُولُونَ لَا تُنْفِقُوا عَلَى مَنْ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ حَتَّى يَنْفَضُوا»

۴. گاهی مخالفت با حکم الهی زکات به گونه‌ای بوده است که حکومت اسلامی برای اخذ و گردآوری زکات، نیروی نظامی وارد مناطق می‌کرد و با قدرت نظامی، مالیات اسلامی را اخذ می‌کرد. در چنین مواردی، اگرچه موضوع مناقشه، مخالفت با قانون زکات بود ولی بیشتر مقابله با اصل اسلام بوده است.

با توجه به چنین فضایی که در صدر اسلام ایجاد گردید و تا دهها سال دیگر این جریان همچنان ادامه پیدا کرد، پیشوایان دین در مقابله با این گونه مخالفت‌ها به روشنگری می‌پرداختند و مطالب شدیدالحنی را نسبت به جریان‌های تخریبگر و کسانی که روبه‌روی این حکم الهی ایستاده‌اند، بیان فرموده‌اند که ما به چند نمونه از سخنان حضرات

معصومین(ع) در مورد «مانع الزکاة» و اثار و پیامدهای دنیایی و آخرتی آن اشاره می‌کنیم:

۱. مانع الزکاة و ایمان

کسی که از پرداخت زکات سر باز زند و به این قانون الهی پایبند نباشد، نمی‌توان او را جزء جبهه اهل ایمان به حساب آورد زیرا ایمان در میدان عمل خود را نشان می‌دهد.

«فِي وَصِيَّةِ النَّبِيِّ (ص) لِعَلِيِّ (ع) قَالَ: يَا عَلِيُّ مَنْ مَنَعَ قِيرَاطًا مِنْ زَكَاةِ مَالِهِ

فَلَيْسَ بِمُؤْمِنٍ وَلَا بِمُسْلِمٍ وَلَا كَرَامَةً»

«پیامبر اکرم(ص) در وصیت خود به علی(ع) فرمود: ای علی! کسی که یک قیراط (چهار دانه جو) از زکات مالش را نپردازد، او مؤمن و مسلمان نیست و به لحاظ شخصیتی از کرامت انسانی بی‌بهره است.»

۲. مانع الزکاة و کفر

زکات از احکام ضروری اسلام است و کسی که یکی از احکام ضروری دین را با التفات و آگاهی به ضروری بودن آن، انکار نماید و انکار او به انکار رسالت پیامبر(ص) باز گردد، چنین فردی جزو کفار قرار می‌گیرد. اسلام یک مجموعه است، کسی که پایبندی خود را به دین اعلام می‌کند، نباید گزینشی عمل نماید و به تعبیر قرآن کریم «نُؤْمِنُ بَعْضٍ وَ نَكْفُرُ بَعْضٍ» باشد. مسلمان وظیفه دارد همان‌طور که به اصول دین اعتقاد دارد و نسبت به آن اعلام وفاداری می‌کند، نسبت به ضروریات دین نیز معتقد و ملتزم باشد و به همه آنچه که از سوی خداوند نازل گردیده، ایمان بیاورد تا در حلقه مؤمنان قرار بگیرد. در این مورد قرآن می‌گوید:

«وَالْمُؤْمِنُونَ كُلٌّ آمَنَ بِاللَّهِ وَ مَلَائِكَتِهِ وَ كُتُبِهِ وَ رُسُلِهِ لَا نَفَرَقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْ

رُسُلِهِ وَ قَالُوا سَمِعْنَا وَ أَطَعْنَا»

«مؤمنان همگی به خدا و فرشتگان و کتاب‌ها و پیامبرانش ایمان دارند و گفتند: ما بین هیچکدام از پیامبران خداوند فرقی قائل نیستیم و عرض کردند: پروردگارا! ما شنیدیم و گردن نهادیم.» در برخی از روایات، «مانع الزکاة» جزء کفار محسوب شده است و طبعاً اگر زکات را که از ضروریات اسلام است، قبول نداشته باشد، منکر ضروری است و منکر ضروری هم کافر به حساب می‌آید ولی برخی می‌خواهند از این روایات این طور استفاده کنند که مراد از کفر، همان سنگینی گناه است و نه کفر به معنای فقهی آن. این‌ها مانع الزکاة را به معنای «تارک الزکاة» می‌دانند و نه «منکر الزکاة». به هر حال در هر تعبیر و تفسیری، «مانع الزکاة» گناه عظیمی را مرتکب می‌شود. پیامبر اکرم (ص) در وصیت خود به امیر مؤمنان حضرت علی (ع) فرمود:

«يَا عَلِيُّ! كَفَرَ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ مِنْ هَذِهِ الْأُمَّةِ عَشْرَةٌ: . . . مَانِعِ الزَّكَاةِ. . .»

«ای علی! ده گروه از امت من، به خداوند بزرگ کافر شده‌اند و مانع الزکاة یکی از این ده گروه می‌باشد.»

۳. مانع الزکاة و سرقت

در برخی از روایات از مانع الزکاة به «سارق» و دزد تعبیر شده است. چنین تعبیری نیاز به توضیح ندارد زیرا کاملاً روشن است که زکات از اموال حاکمیت اسلامی و امام مسلمین است که برای تأمین نیازمندی‌های مختلف در اداره امور جامعه تشریع شده است. ثروتمندی که از امکانات عمومی جامعه و تلاش‌های حاکمیت، مانند تأمین امنیت بهره‌مند بوده تا در سایه آن خدمات، این ثروت به دست آمده است پس باید سهم جامعه که همان زکات می‌باشد، پرداخت گردد و اگر ثروتمندی از چنین وظیفه‌ای سر باز زند، به حقوق نیازها و نیازمندان دستبرد زده است. در این مورد امام صادق (ع) فرمود:

«السُّرَّاقُ ثَلَاثَةٌ: مَانِعِ الزَّكَاةِ وَ مُسْتَحِلُّ مَهْوَرِ النِّسَاءِ وَ كَذَلِكَ مَنْ اسْتَدَانَ وَ لَمْ يَنْوَ قَضَاءَهُ»

«دزدان سه دسته هستند: کسی که زکات نمی دهد، کسی که مهریه زنان را بر خود حلال می داند و آن را نمی پردازد و کسی که پولی را قرض بگیرد و قصد پرداخت آن را نداشته باشد.»

۴. مانع الزکاء و ربا

یکی از گناهان بزرگی که بر نظام زندگی فردی و اجتماعی، آثار زیانباری را وارد می کند، ربا و رباخواری است زیرا نظام پولی ربوی، زمینه شکاف طبقاتی، بی عدالتی و معضلات اجتماعی فراوانی را به وجود می آورد.

از آنجا که احکام اسلامی تابع مصالح و مفاسد است، به خاطر پیامدهای خانمان برانداز ربا، اسلام آن را تحریم کرده است و چنین عملی را از گناهان کبیره می داند چنان که حضرت رضا (ع) فرمود: ربا حرام و پلید است و از گناهان کبیره به شمار می آید؛ «أَنَّ الرَّبَا حَرَامٌ سُحَّتْ مِنَ الْكَبَائِرِ»

لحن شدیدی که قرآن کریم درباره ربا و رباخواری دارد، حکایت از بزرگی این گناه می کند. قرآن، رباخواری را جنگ با خدا و رسول خدا می داند و می فرماید:

«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِن كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ فَإِن

لَمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ»

«ای کسانی که ایمان آورده اید، از مخالفت با فرمان خدا بپرهیزید و آنچه در معاملات از ربا باقی مانده است، واگذارید اگر واقعاً مؤمن هستید. اگر چنین نکنید، بدانید که به جنگ خدا و رسولش برخاسته اید.»

در مورد ربا و رباخواری و بزرگی گناه آن، روایات فراوانی با تعابیر مختلفی داریم که از میان همه آن ها برای نشان دادن تنفر اولیاء دین از این گناه، فقط یک روایت را شاهد می آوریم:

«قَالَ الصَّادِقُ (ع): دِرْهَمٌ مِنْ رَبِّاَ اَعْظَمُ عِنْدَ اللّٰهِ مِنْ سَبْعِينَ زَنْبَةً بِذَاتِ مَحْرَمٍ
فِي بَيْتِ اللّٰهِ الْحَرَامِ»

«امام صادق (ع) فرمود: گناه یک درهم ربا نزد خداوند سنگین تر از هفتاد بار زنا کردن
با محارم خود در خانه خدا است.»

با توجه به مطالبی که به طور مختصر در مورد ربا و بزرگی گناه آن بیان شد، اینک به
سخنان پیشوایان معصوم دین در مورد «مانع الزکاة» مراجعه می کنیم و مقایسه رباخوار و
مانع الزکاة را از نظر می گذرانیم زیرا در برخی از روایات، «مانع الزکاة» به رباخوار تشبیه
شده است و این تشابه شاید به لحاظ عظمت گناهی باشد که «مانع الزکاة» مرتکب می شود.
علی (ع) می فرمود: گاهی پیامبر اکرم (ص) در سخنان خود، «مانع الزکاة» و «رباخوار»
را در یک ردیف قرار می داد:

«وَعَنْ رَسُولِ اللّٰهِ (ص) أَنَّهُ لَعَنَ مَانِعَ الزَّكَاةِ وَ آكِلَ الرِّبَا»

«از پیامبر خدا شنیده و به یاد داریم که آن حضرت «مانع الزکاة» و رباخوار را لعنت می کرد.»

در کلامی، حضرت علی (ع) به تبعیت از رسول خدا (ص) فرمود:

«مَانِعُ الزَّكَاةِ كَأَكِلِ الرِّبَا وَمَنْ لَمْ يُزَكِّ مَالَهُ فَلَيْسَ بِمُسْلِمٍ»

«مانع الزکاة مانند رباخوار است و کسی که زکات مالش را نپرداخته است، مسلمان نیست.»

۵. مانع الزکاة و نماز

در قرآن کریم حدود سی آیه داریم که خداوند، نماز و زکات را در کنار یکدیگر
قرار داده است و از آن ها نام می برد. در احادیث و سخنان پیشوایان دین، نماز و زکات
به عنوان دو عبادت که هر کدام از آن ها مکمل دیگری می باشد، معرفی می شوند. گویا
یکی از این دو عبادت، عبادت دیگر را کامل می کند. در مورد نماز گفته شده است: اگر
نماز قبول شود، سایر اعمال انسان نیز مورد پذیرش قرار می گیرد؛ «فَإِنْ قُبِلَتْ قَبْلَ مَا سِوَاهَا»

روایاتی نیز با همین لحن در مورد زکات داریم که فرموده‌اند: اگر نماز بخوانید و زکات ندهید، مانند این است که نماز نخوانده باشید. امام باقر(ع) می‌فرماید:

«إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى قَرَنَ الزَّكَاةَ بِالصَّلَاةِ فَقَالَ: وَ أَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَ آتُوا الزَّكَاةَ، فَمَنْ أَقَامَ الصَّلَاةَ وَ لَمْ يُؤْتَ الزَّكَاةَ فَكَأَنَّهُ لَمْ يُقِمِ الصَّلَاةَ»

«خداوند زکات را همتای نماز قرار داد و فرمود: نماز را به پا دارید و زکات را بپردازید.

پس هر کس نماز بخواند و زکات نداده باشد، نماز را هم به پا نداشته است.»

پیامبر اکرم(ص) در روز عید فطر به جارچی فرمود: در میان مردم فریاد بزن و به گوش آنان برسان و بگو: ای مسلمانان! زکات اموال خود را بپردازید تا نمازتان پذیرفته شود؛

«أَيُّهَا الْمُسْلِمُونَ زَكُوا أَمْوَالَكُمْ تُقْبَلُ صَلَاتُكُمْ»

پیامبر اسلام(ص) در آخرین خطابه‌ای که برای مردم ایراد کرد که به خطبه وداع

شهرت دارد، فرمود:

«أَيُّهَا النَّاسُ! أَدُّوا زَكَاةَ أَمْوَالِكُمْ فَمَنْ لَا يُزَكِّي لَا صَلَاةَ لَهُ وَ مَنْ لَا صَلَاةَ لَهُ لَا دِينَ لَهُ»

«ای مردم! زکات اموال خود را بپردازید. هر کس زکات ندهد، نمازش قبول نیست و

هر کس نماز نداشته باشد، دین هم ندارد.»

علی(ع) در مورد ارتباط نماز و زکات فرمود:

«لَا يَقْبَلُ اللَّهُ الصَّلَاةَ مِمَّنْ مَنَعَ الزَّكَاةَ»

«خداوند نماز «مانع الزکاة» را قبول نمی‌کند.»

پیامبر اکرم(ص) در جای دیگری فرمود:

«تَمَانِيَةٌ لَا تُقْبَلُ مِنْهُمْ صَلَاةٌ مِنْهُمْ مَانِعُ الزَّكَاةِ»

۶. مانع الزکاة در عصر ظهور

روزی حضرت مهدی (عج) با اذن خداوند از پس پرده غیبت ظاهر شود و در کنار کعبه با شعار «الله اکبر» و با قرائت آیه ۸۶ سوره هود، «بَقِیَّتُ اللَّهِ خَیْرٌ لَّكُمْ إِنِ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ» خود را به جهانیان معرفی کند و با صراحت اعلام نماید که

«أَنَا بَقِیَّةُ اللَّهِ وَ خَلِیْفَتُهُ وَ حُجَّتُهُ عَلَیْكُمْ»

فرزند فاطمه (س) با همان شعارهای نخستین و معرفی خود، مردم را به آینده‌ای روشن و ایجاد فضایی نورانی، به یک انقلاب جهانی برای زدودن شرک و شیطنت و اقامه عدالت نوید می‌دهد. اصحاب و یاران خاص حضرت قائم (عج) از اطراف عالم بر گرد شمع وجودش اجتماع می‌کنند. این مجموعه که به تعداد ۳۱۳ نفر هستند، هسته مرکزی نهاد انقلابی «مهدوی» را تشکیل می‌دهند و نخست با روبه‌رو شدن با آن حضرت با این عبارت به محضر مولا و امامشان سلام می‌کنند: «السَّلَامُ عَلَیْكَ يَا بَقِیَّةَ اللَّهِ فِي الْأَرْضِ»

پس از بیعت با رهبری انقلاب جهانی، حرکت انقلابی آغاز و عصر ظهور متولد می‌شود. عصر ظهور، عصر حکومت صالحان و عصر اجرای عدالت و گسترش امنیت است. در این عصر، ستمگران و مستکبران سرکوب شده و شایستگان و مظلومان، میدان‌دار عرصه‌های اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی می‌شوند.

در حاکمیت حضرت مهدی (عج) نسبت به برخی جرائم، ناهنجاری‌ها و رفتارهای بدعت‌آمیز، حساسیت ویژه‌ای ابراز می‌شود و حضرت با هر کدام از آن‌ها برخورد لازم را انجام می‌دهد که برای نمونه به چند موضوع اشاره می‌شود:

۱. برخورد با دروغگویان، منافقان، مدعیان مهدویت و بدعت‌گذاران در دین که سبب انحراف مردم شده‌اند.

۲. انتقام از کسانی که به کشته شدن امام حسین (ع) و یارانش در کربلا رضایت دارند و از کار زشت و خائنانه پدرانشان مبنی بر کشتن حضرت اباعبدالله (ع) دفاع می‌کنند.

۳. قطاع را از نورچشمی‌ها می‌گیرد و به بیت‌المال برمی‌گرداند. قطاع به آن اموالی

می‌گویند که حاکمان و پادشاهان به افراد خاصی بخشیده‌اند.

۴. تخریب ساختمان‌های بلندی که بر خانه‌های مردم اشراف دارند و امنیت منازل را مخدوش می‌کنند.

۵. برخی از مساجد را نیز تخریب می‌کند.

از مواردی که حضرت مهدی (عج) نسبت به آن حساسیت نشان می‌دهد، «مانع الزکاة» است. در روایتی، امام صادق (ع) فرمود:

«إِذَا قَامَ الْقَائِمُ أَخَذَ مَانِعَ الزَّكَاةِ فَضَرَبَ عُنُقَهُ»

«آنگاه که قائم آل محمد (ص) قیام کند، مانع الزکاة را دستگیر و سپس گردنش را خواهد زد.»

۷. مانع الزکاة به هنگام مرگ

در میان موجودات عالم خلقت، انسان تنها موجودی است که قدرت «انتخاب» دارد، چون او از گوهر گرانبهای «عقل» برخوردار است و با راهنمایی «عقل» می‌تواند راه را از چاه، زشت را از زیبا و نیک را از بد تشخیص بدهد. همان‌طور که پیامبران از جانب خداوند برای هدایت و راهنمایی بشر آمده‌اند، عقل هم در وجود انسان به‌منزله پیامبر است و در روایات، از عقل به‌عنوان پیامبر باطن تعبیر شده است. امام کاظم (ع) به یکی از شاگردان مکتب اهل بیت (ع) به نام «هشام» فرمود:

«يَا هِشَامُ! إِنَّ لِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حُجَّتَيْنِ: حُجَّةَ ظَاهِرَةٍ وَ حُجَّةَ بَاطِنَةٍ فَأَمَّا الظَّاهِرَةُ

فَالرُّسُلُ وَ الْأَنْبِيَاءُ وَ الْأَئِمَّةُ (ع) وَ أَمَّا الْبَاطِنَةُ فَالْعُقُولُ»

«ای هشام! همانا برای خداوند بر مردم، دو حجت وجود دارد: حجت آشکار و حجت

پنهان. حجت آشکار، رسولان و پیامبران و امامانند و حجت باطن و پنهان، عقل است.»

همان‌طور که انسان راه و رسم زندگی را انتخاب می‌کند و بر پایه اندیشه و تفکرش

بنای زندگی را می‌سازد که مثلاً آزاد باشد یا بنده، عزیز باشد یا ذلیل، عالم باشد یا جاهل و... همچنین نوع مردن را نیز انتخاب می‌کند. اگر بخواهد بعد از مرگ هم در جهان آخرت زندگی بهتری داشته باشد، باید چگونه مردن را انتخاب نماید.

مانع الزکاة، بر اساس عملکردی که در زندگی انتخاب کرده، چگونه مردن را نیز انتخاب نموده است. او از پرداخت زکات سر باز زده است و به تعبیر امام صادق (ع): کسی که زکات را نپردازد، نه مؤمن است و نه مسلمان؛ «فَلَيْسَ بِمُؤْمِنٍ وَلَا مُسْلِمٍ» در چنین شرایطی، فرشته مرگ «عزرائیل» به او می‌گوید: خود با عملکرد خویش، مردنی را انتخاب کردی که نه مسلمان باشی و نه مؤمن. امام صادق (ع) فرمود:

«مَنْ مَنَعَ قِرَاطًا مِنَ الزَّكَاةِ فَلَيُمُتْ إِنْ شَاءَ يَهُودِيًّا أَوْ نَصْرَانِيًّا»

«کسی که به اندازه یک قیراط از زکات را نپردازد، به هنگام مرگ به او گفته می‌شود: می‌خواهی به دین یهود بمیر یا نصاری.»

۸. مانع الزکاة و احتضار

آنگاه که انسان در بستر مرگ می‌افتد، هیجان عجیبی به او دست می‌دهد، اضطراب و ناراحتی شدیدی تمام وجود او را فرا می‌گیرد، سنگینی جان‌کندن، انتقال به جایی که هیچ شناختی نسبت به آن ندارد از یک طرف، گسستن پیوندها از همه کسانی که با آن‌ها الفت و صمیمیتی داشته است از طرف دیگر، چنان انسان را نگران می‌کند که به مرحله سكرات، یعنی حالتی شبیه به مستی می‌رسد. قرآن کریم در این مورد می‌فرماید:

«وَجَاءَتْ سَكْرَةُ الْمَوْتِ بِالْحَقِّ ذَلِكَ مَا كُنْتَ مِنْهُ تَحِيدُ»

«و سرانجام سكرات مرگ به حق فرا می‌رسد و به انسان محضر گفته می‌شود این همان چیزی است که تو از آن می‌گریختی.»

قرآن کریم در آیات متعدد، حالت احتضار و جان‌کندن انسان را با تعبیر مختلفی بیان

می‌کند، گاهی از آن به «سَكَراتِ الْمَوْتِ» و زمانی به «عَمَرَاتِ الْمَوْتِ» یعنی سختی‌ها و شدت‌های مرگ و گاهی به رسیدن روح به حلقوم «إِذَا بَلَغَتِ الْحُلُقُومَ» و هنگامی با تعبیر «إِذَا بَلَغَتِ التَّرَاقِي» یعنی وقتی جان به گلوگاه می‌رسد. از مجموع این مطالب به‌خوبی استفاده می‌شود که لحظه احتضار، لحظه سخت و دردناکی است.

لحظه‌های جان‌کندن به‌قدری سخت و سنگین است که پیامبر اکرم (ص) از خداوند می‌خواست این لحظه‌ها را بر او آسان گرداند: «اللَّهُمَّ هَوِّنْ عَلَيَّ سَكَراتِ الْمَوْتِ» در «سَكَراتِ الموت» انقلابی رخ می‌دهد که بسیاری از نادیدنی‌ها را می‌بینید و چون حجاب‌ها کنار می‌روند و واقعیت‌ها برای او آشکار می‌شود، حتی پیش از رسیدن به بزرخ و قیامت، نتیجه اعمالش که در برابر دیدگانش مجسم شده‌اند را می‌بیند و در حقیقت یک دور پرونده اعمالش را مرور می‌کند و همین‌جا اظهار تأسف می‌کند که چرا برخی از اعمال را که می‌بایست انجام بدهد، از آن سر باز زده و انجام نداده است، به‌خصوص کسی که زکات مالش را پرداخت نکرده باشد، متأثر می‌شود و از خداوند درخواست بازگشت به دنیا را دارد تا این واجب الهی را انجام بدهد.

«الصَّادِقُ (ع) أَنَّهُ قَالَ: فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ: «حَتَّى إِذَا جَاءَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ»

قَالَ رَبِّ ارْجِعُونِ لَعَلِّي أَعْمَلُ صَالِحاً فِيمَا تَرَكْتُ» قَالَ (ع): يَغْنِي الزَّكَاةَ. . .»

«امام صادق (ع) در تفسیر کلام خداوند متعال که فرمود: مردم دنیاپرستی که وقتی مرگشان فرا می‌رسد، در همان حال می‌گویند: پروردگار من! اجازه بده که به زندگی دنیا برگردم تا از اموالی را که باقی گذاشتم در امور نیک مصرف نمایم. یعنی زکاتی را که پرداخت نکرده‌ام، پرداخت کنم.»

ابو بصیر می‌گوید: من از امام صادق (ع) شنیدم که فرمود: مانع الزکاء هنگام مرگ از خداوند درخواست بازگشت به دنیا را دارد تا زکاتش را پرداخت نماید که البته مورد قبول

واقع نمی‌شود؛ «مَنْ مَنَعَ الزَّكَاةَ سَأَلَ الرَّجْعَةَ عِنْدَ الْمَوْتِ»

۹. مانع الزکاء در آخرت

از آیات قرآنی و روایات اسلامی می‌آموزیم که دنیا کشتزار آخرت است. اعمال ما به گونه بذری است که در این دنیا افشانده می‌شود و در آخرت باید محصول و نتیجه آن را برداشت نماییم.

دهقان سالخورده چه خوش گفت با پسر کای نور دیده به جز کشته ندروی

پیامبر اکرم (ص) فرمود: دنیا مزرعه آخرت است؛ «الدُّنْيَا مَزْرَعَةُ الْآخِرَةِ»

از تفاوت‌هایی که بین دنیا و آخرت وجود دارد، این است که نتیجه اعمال خوب و بد ما به شکل‌های مختلف در آن جهان تجسم پیدا می‌کنند. هر عملی متناسب با طبع آن عمل مجسم می‌شود. اخلاق بد و زبان آزاردهنده و نیش‌زن در آن جهان به صورت حیوانات گزنده متمثل می‌شوند.

ای دریده پوستین یوسفان گریه بر خیزی از این خواب گران

گشته گرگان یک به یک خواهی تو می‌درانند از غضب اعضای تو

این سخن‌های چو مار و کژ دمت مار و کژدم گردد و گیرد دمت

ظلم و ستمگری به صورت ابری سیاه و ظلمات در خواهد آمد. پیامبر اکرم (ص) فرمودند:

«الظُّلْمُ عِنْدَ اللَّهِ هُوَ الظُّلُمَاتُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ»

خوردن مال یتیم به صورت شعله‌های آتش جلوه خواهند کرد. قرآن کریم می‌فرماید:

«إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَى ظُلْمًا إِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَارًا»

«آنان که ستمگرانه اموال یتیمان را می‌خورند، آتشی در درونشان وارد می‌کنند.»

اموال مانع الزکاء در روز قیامت به شکل اردهایی مجسم می‌شود و بر دور گردن

صاحبش می‌پیچد. امام صادق (ع) فرمود:

«مَانِعُ الزَّكَاةِ يُطَوَّقُ بِشُجَاعٍ أَقْرَعَ يَأْكُلُ مِنْ لَحْمِهِ وَهُوَ قَوْلُهُ تَعَالَى: سَيُطَوَّقُونَ
مَا بَخُلُوا»

«ماری قوی، با سری صاف، بر دور گردن مانع الزکاء حلقه می‌زند و گوشتش را می‌خورد و این است که خداوند فرمود: آنچه از دادن زکات بخل ورزیدند، طوق گردنشان شد.»

گر از دوزخ همی ترسی به مال و کس مشو غره
که اینجا صورتش گنج است و آنجا شکلش اژدرها

ارزش خدمت در حوزه زکات

هر آن کس که برای انجام کاری اقدام می‌کند، نخست باید به ارزش و اثر آن کار آگاهی لازم را داشته باشد تا هم نسبت به میزان سرمایه‌ای که برای آن کار اختصاص می‌دهد و هم تقویت انگیزه‌ای که کار را با قوت و قدرت بیشتری به پایان می‌برد، محاسبه نموده و برای حرکت و دستیابی به هدف، با اطمینان و آرامش بهتری قدم به میدان عمل بگذارد. در فرهنگ اسلامی، ارزش کارها بعد از اخلاص و انگیزه مخلصانه، به نقش و تأثیری است که به لحاظ اجتماعی بر جامعه می‌گذارد. برای توضیح این مطلب، به چند نمونه از این گونه کارها اشاره می‌کنیم:

۱. اصلاح ذات‌البین

یکی از کارهای ارزشمند اخلاقی و انسانی که مورد تأکید قرآن کریم و پیشوایان دین می‌باشد، کوشش برای اصلاح در بین مردم است. قرآن، افراد جامعه اسلامی که جامعه مؤمنان است را برادر یکدیگر می‌داند و از حقوق برادری، اصلاح بین آنان است:

«إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلَحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ»

«مؤمنان برادر یکدیگرند پس بین برادران تن صلح و صفا برقرار کنید.»

امیر مؤمنان، حضرت علی (ع) در بستر شهادت که چند ساعت بیشتر به پایان زندگی اش باقی نمانده است، فرزندان اش (حسن (ع) و حسین (ع)) را در کنار بسترش فرا می خواند و وصیت های خود را به آنان می گوید. در فرازی از آن وصیت، اصلاح ذات البین را از برترین عبادت ها می داند و می فرماید:

«فَإِنِّي سَمِعْتُ جَدَّكُمْ (ص) يَقُولُ: صَلَاحُ ذَاتِ الْبَيْنِ أَفْضَلُ مِنْ عَامَّةِ الصَّلَاةِ وَ

الصِّيَامِ»

«از جد شما پیامبر اکرم (ص) شنیدم که می فرمود: برقرار کردن صلح و اصلاح میان مردم، از نماز و روزه سالی برتر است.»

از این روایت و روایات دیگری که در منابع دینی داریم، ارزش تلاش در جهت اصلاح و برقرار کردن صلح و صمیمیت در میان مردم را به دست می آوریم.

۲. هدایت مردم

فلسفه بعثت پیامبران الهی چیزی جز هدایت بشریت نیست. آنان از جانب خداوند برانگیخته شده اند تا انسان ها را در مسیر کمال، هدایت نمایند. بنابراین هدایت از چنان ارزشی برخوردار است که خداوند برای امر هدایت، سلسله انبیاء را یکی پس از دیگری می فرستد تا راهنمای انسان ها باشند.

حضرت علی (ع) می گوید: روزی که پیامبر خدا (ص) مرا برای رفتن به یمن مأموریت می داد، فرمود:

«يَا عَلِيُّ! .. وَ أَيْمُ اللَّهِ لَأَنْ يَهْدِيَ اللَّهُ عَلَى يَدَيْكَ رَجُلًا، خَيْرٌ لَكَ مِمَّا طَلَعَتْ

عَلَيْهِ الشَّمْسُ وَ غَرَبَتْ»

«ای علی! .. به خدا سوگند، اگر خداوند به دست تو انسانی را هدایت کند، ارزش

و ثواب آن برای تو از هر آنچه که خورشید بر آن طلوع و غروب می کند، بهتر است.»

۳. اجرای حدود الهی

نقش و تأثیری که قوانین کیفری و جزایی در نگهبانی از ارزش های دینی و انسانی و همچنین حراست از مرزهای اخلاقی و نیز بقاء و دوام ارکان حاکمیتی دارند، غیر قابل انکار است.

اجرای قوانین کیفری و حدود الهی در سلامت جامعه و به سعادت رساندن انسان ها تا آنجا ارزشمند است که خداوند می فرماید: در اجرای حکم کیفری قصاص، حیات و زندگی وجود دارد؛ «وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَاةٌ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ»

پیامبر اکرم (ص) در مورد ارزش اجرای یک حد از حدود الهی، می فرماید:

«حَدُّ يُقَامُ لِلَّهِ فِي الْأَرْضِ أَفْضَلُ مِنْ مَطَرٍ أَرْبَعِينَ صَبَاحًا»

«اجرای یک حد از حدود الهی که برای خدا در روی زمین انجام بگیرد، خیر و برکتش برتر از باریدن چهل روز باران است.»

بر اساس مطالب یادشده که ارزش هر کاری را باید با ارزش نتیجه آن کار و تأثیری که بر زندگی فردی و جمعی افراد جامعه می گذارد ارزیابی کرد، به آثار و برکات فراوان اجرای حکم الهی زکات می پردازیم و بخشی از آن آثار را به طور مختصر بیان می داریم:

۱. اجرای حکم زکات، اجرای فرمان خداوند متعال است و اجرای فرمان خدا، نشان عبودیت و بندگی است.

۲. کسانی که زکات را از زکات دهنده می گیرند نه تنها حکم الهی را اجرا کرده اند و قرضی را از عهده زکات دهنده ادا نموده اند بلکه با این کار در قبولی نمازشان نیز به آنان کمک کرده اند چون اگر کسی نماز بخواند و زکات اموالش را نداده باشد، نمازش قبول نیست: «زَكُوا أَمْوَالَكُمْ تُقْبَلُ صَلَاتُكُمْ»

۳. از دیگر آثار و برکات اجرای حکم زکات، بار تربیتی آن است زیرا زکات دهنده

با پرداخت زکات، اولاً با نفس خود و صفت نفسانی خست و بخل مبارزه می‌کند و بر او غالب می‌شود و ثانیاً از دلبستگی به اموالش به‌خاطر اجرای حکم الهی صرف‌نظر می‌کند و در حقیقت او را پاک می‌گرداند:

«خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ»

۴. پیگیری امر زکات یعنی دلسوزی برای فقیران و محرومان جامعه: «إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَ الْمَسَاكِينِ...»؛ فقرایی که علی(ع) به دست‌اندرکاران اداره امور جامعه نهیب می‌زند که مبدا مسئولیت خدایی خود را در ارتباط با طبقات محروم و پایین جامعه از یاد ببرید: «اللَّهُ اللَّهُ فِي الطَّبَقَةِ السُّفْلَى»

تلاش در حوزه زکات، پاسخ به ندای نیازمندان مظلومی است که اگر فریاد کمک‌خواهی آنان را بشنویم و بتوانیم در جهت رفع آن نیاز قدمی برداریم ولی بی‌اعتنایی کنیم، از حوزه مسلمانی خارج می‌شویم: «مَنْ سَمِعَ رَجُلًا يُنَادِي يَا لَلْمُسْلِمِينَ فَلَمْ يُجِبْهُ فَلَيْسَ بِمُسْلِمٍ»

۵. پیگیری امور مربوط به زکات به نوعی تبلیغ عملی دین و دینداری محسوب می‌شود. روحانیونی که برای تبلیغ زکات به روستاها می‌روند، در مساجد و یا مزارع حضور پیدا می‌کنند و در جمع کشاورزان از زکات می‌گویند و مسائل فرهنگی، فقهی و تفسیری را بیان می‌کنند، احکام دینی را ترویج می‌نمایند و پیام دین را همانند انبیاء به گوش مردم می‌رسانند:

«أَبْلِغُكُمْ رِسَالَاتِ رَبِّي وَأَنَا لَكُمْ نَاصِحٌ أَمِينٌ»

علامه بزرگوار، شهید مطهری(ره) در مورد منزلت و فضیلت ابلاغ پیام دین می‌گوید: «اگر بگویم مقام تبلیغ اسلام، رساندن پیام اسلام به عموم مردم، معرفی و شناساندن اسلام به صورت یک مکتب، از مرجعیت تقلید کمتر نیست، تعجب نکنید، مقامی است در همان حد.»

۶. حوزه زکات، حوزه حاکمیت اسلامی است. هر کس که در این عرصه تلاش

می‌کند، در حوزه ولایت قرار دارد و از سربازان ولی امر مسلمین به‌شمار می‌آید. قرآن کریم می‌فرماید:

«الَّذِينَ إِن مَكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَآمَرُوا بِالمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ...»

«آن کسانی را که هرگاه در زمین قدرت و تمکن بخشیدیم، نماز را برپا می‌دارند و زکات می‌پردازند و امر به معروف و نهی از منکر می‌کنند.»

«تمکن» یعنی امکانات لازم برای انجام کار، اعم از امکانات سخت‌افزاری و نرم‌افزاری و همچنین برطرف شدن موانعی که بر سر راه وجود دارد.

«تمکن» در زمین برای اقامه نماز و اجرای حکم زکات و امر به معروف و نهی از منکر، چیزی در این سطح و با این گستردگی، نمی‌تواند غیر از حاکمیت باشد و با در اختیار گرفتن حکومت و تسلط بر ارکان نظام، می‌توان این برنامه‌ها را اجرا کرد. اقامه کردن نماز این نیست که حاکم و کارگزار حکومت نماز بخوانند بلکه باید نماز را با اقامه کردن آن در جامعه احیا کنند.

پرداخت زکات هم این نیست که حاکمان اسلامی زکات بدهند بلکه فراهم ساختن زمینه برای گرفتن و گردآوری زکات و توزیع در میان فقیران و گسترش فرهنگ زکات است.

چون حاکم اسلامی از قدرت حاکمیت برخوردار است و تمکن لازم را برای اجرای احکام اسلامی دارد، به‌عنوان وظیفه شرعی و حاکمیتی، باید از توقف و تعطیلی احکام الهی جلوگیری کند، به‌ویژه اگر عبادتی از جنبه اجتماعی، شعار دین تلقی گردد.

گروهی از مسلمانان مدینه، درصدد تضعیف اقتدار اسلامی برآمدند و از جماعت مسلمانان فاصله گرفتند، پیامبر اکرم (ص) در مورد این گروه فرمودند:

«لَيُوشِكُ قَوْمٌ يَدْعُونَ الصَّلَاةَ فِي الْمَسْجِدِ [أَنْ] نَأْمُرَ بِحَطَبٍ فَيُؤْضَعُ عَلَى

أَبْوَابِهِمْ فَيُوقَدَ عَلَيْهِمْ نَارٌ فَتُحَرَّقَ عَلَيْهِمْ يَبُوتُهُمْ»

«نزدیک است که فرمان دهم تا بر در خانه کسانی که از نماز خواندن در مسجد خودداری می کنند، هیزم بریزند و آن را آتش زنند و خانه هایشان بر سرشان بسوزد.»

از وظایف امام و حاکم اسلامی است، از کسانی که اموالشان در حد و اندازه نصاب رسیده باشد حتی اگر به وسیله قوه قهریه هم شده، باید زکات را از آنان بگیرد. امام علی (ع) فرموده اند:

«يَجْبُرُ الْإِمَامُ النَّاسَ عَلَى اخْذِ الزَّكَاةِ مِنْ أَمْوَالِهِمْ لِأَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ قَالَ: خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً. . .»

«امام مردم را به پرداخت زکات مجبور می کند زیرا خداوند متعال در قرآن فرموده است: از اموال آنان زکات را بستانید.»

از همه مطالبی که در منابع دینی ما در مورد زکات وجود دارد، نتیجه می گیریم که متولی زکات، حاکم اسلامی و امامت امت است. او باید زکات را بگیرد و با سازوکاری مناسب، در مواردی که شرع مقدس مشخص کرده است به مصرف برساند. بنابراین کسانی که در این حوزه کوشش می کنند، از کارگزاران حاکم اسلامی هستند و به او در امر هر چه بهتر اجرا شدن قانون زکات مدد می رسانند.

برای دست اندرکاران زکات چه افتخاری والاتر که در اجرای یکی از احکام واجب الهی، به شکل بازوی امامت عمل کنند؟ باید بر این توفیق، خداوند سبحان را شاکر بود.

«رَبَّنَا أَنْزِلْ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ»

زکات، پشتوانه مالی حکومت اسلامی

هر حکومتی برای اداره امور حاکمیتی و انجام مأموریت های خود نیاز به منابع مالی مطمئن دارد تا بتواند نیازهای مردم را تأمین کند. در چنین موضوعی، حاکمیت اسلامی

نیز از این قاعده مستثنی نیست و باید برای اداره امور جامعه و تأمین نیازمندی‌های مردمی، منابع مالی قابل اطمینانی را در نظر بگیرد.

یکی از منابع مالی حکومت اسلامی، زکات است و زکات بودجه حکومت است و باید در اختیار حاکم اسلامی قرار بگیرد تا بر اساس مصلحت اسلام و مسلمانان هزینه شود. در نظام اسلامی، همانند هر نظام سیاسی - اجتماعی دیگر، امام و حاکم اسلامی، مسئولیت‌هایی دارند که باید به وسیله بودجه‌های حکومتی و اموالی که در اختیار حاکمیت قرار دارد، به سرانجام برسد و اگر این امکانات مالی و اقتصادی در اختیار حاکم نباشد، از چه طریق و یا از چه منبعی می‌تواند هزینه‌های خود را تأمین کند؟ قرآن کریم به پیامبر اکرم (ص) به عنوان حاکم اسلامی فرمان می‌دهد که زکات مال را از مردم بستاند:

«خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلَاتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ»

«پیامبر! از اموال آنان زکات را بگیر، با این کار، نفوس آنان را پاکیزه گردانی و زمینه رشد و تعالی را فراهم سازی و دعایشان کن زیرا دعای تو مایه آرامش آنهاست.»

این آیه با صراحت اعلام می‌دارد که زکات از پشتوانه‌های مالی حکومت اسلامی است و حاکم اسلامی با گردآوری زکات، بخشی از نیازمندی‌های مالی خود را پوشش می‌دهد.

«فخر رازی» در تفسیر خود، متولی زکات را در «گردآوری» و سپس در «توزیع» آن، حکومت اسلامی می‌داند و در این مورد می‌گوید:

«به دلیل این آیه شریفه که خداوند فرمود: «إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَ...» باید زکات توسط امام (حاکم) یا نماینده او جمع‌آوری و توزیع شود زیرا در این آیه، یکی از گروه‌های دریافت‌کننده زکات، عاملین و کارگزاران زکات هستند

که سهمی از زکات به آن‌ها پرداخت می‌شود و همین موضوع دلیل بر این است که ادای زکات نیاز به کارگزار و عامل دارد و عامل هم باید توسط امام و حاکم اسلامی برای جمع‌آوری زکات نصب شود.

فَدَلَّ هَذَا النَّصُّ عَلَى أَنَّ الْإِمَامَ هُوَ الَّذِي يَأْخُذُ هَذِهِ الزَّكَّاتِ وَ تَأَكَّدَ هَذَا النَّصُّ بِقَوْلِهِ تَعَالَى: «خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً»

پس این آیه صراحت دارد که امام به گردآوری زکوات می‌پردازد و از این رو خداوند به پیامبرش تأکید می‌کند که از آنان زکات بگیر.

پیشوایان معصوم ما در احادیث خود به تعبیر و شکل‌های مختلف بر این موضوع تأکید ورزیده‌اند که زکات امری حکومتی است و در گردآوری، تقسیم و ساماندهی آن حاکمیت مسئولیت دارد.

حضرت امام صادق (ع) می‌فرماید: هنگامی که آیه زکات «خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً» نازل شد، پیامبر خدا (ص) به جارچی فرمود در میان مردم جار بزنند که خداوند متعال همان‌طور که نماز را بر شما واجب کرد، زکات را بر شما واجب کرده است؛

«إِنَّ اللَّهَ قَدْ فَرَضَ عَلَيْكُمُ الزَّكَاةَ كَمَا فَرَضَ عَلَيْكُمُ الصَّلَاةَ»

امام صادق (ع) در ادامه سخن می‌گوید: این اعلام عمومی در ماه مبارک رمضان بود، یک سال از اعلام وجوب زکات گذشت و پیامبر متعرض اموال آنان نشد تا ماه رمضان دیگر فرا رسید. مردم روزه گرفتند و افطار کردند، پس از اتمام ماه رمضان، دستور داد تا در میان مسلمانان اعلام کنند که ای مسلمانان! زکات اموال خود را بپردازید تا نمازتان قبول شود؛ سپس پیامبر اکرم (ص) عاملین و کارگزاران را برای گردآوری زکات اعزام کرد؛

«أَيُّهَا الْمُسْلِمُونَ زَكُّوا أَمْوَالَكُمْ تُقْبَلُ صَلَاتُكُمْ. قَالَ: ثُمَّ وَجَّهَ عُمَالُ الصَّدَقَةِ وَ

عُمَالُ الطُّسُوقِ»

چون زکات از اموال حاکمیتی می‌باشد و باید در جهت مصالح عمومی جامعه اسلامی به کار گرفته شود، بر حاکم اسلامی لازم است تا نسبت به کسانی که در پرداخت آن تعلل می‌ورزند، برخورد مناسب را اتخاذ نماید. هرگاه عدم پرداخت زکات از روی غرض و عمدی باشد، حاکمیت باید در مورد این گونه افراد مجازات تأدیبی در نظر بگیرد. امام باقر(ع) در مورد رفتار پیامبر اکرم(ص) با کسانی که از پرداخت زکات به عنوان بی‌اعتنایی و صدمه زدن به حقوق عمومی سر باز زده بودند، می‌فرماید:

«بَيْنَمَا رَسُولُ اللَّهِ(ص) فِي الْمَسْجِدِ إِذْ قَالَ: قُمْ يَا فَلَانُ! قُمْ يَا فَلَانُ! قُمْ يَا فَلَانُ! حَتَّى أَخْرَجَ خَمْسَةَ نَفَرٍ فَقَالَ: اخْرُجُوا مِنْ مَسْجِدِنَا لَا تَصَلُّوا فِيهِ وَ أَنْتُمْ لَا تُزَكُّونَ»

«در آن میان که پیامبر خدا(ص) در مسجد بود، فرمود: ای فلان! برخیز، ای فلان! برخیز، ای فلان! برخیز، با همین لحن تا پنج نفر را نام برد و آن‌ها را از مسجد بیرون راند و فرمود: از مسجد ما بیرون بروید، شمایی که زکات نمی‌پردازید در این مسجد نماز مگزارید.»

چنین برخوردهای تند و کوبنده، آن‌هم در انظار عمومی از پیامبر اکرم(ص) کمتر سراغ داریم ولی در این مورد، رسول رحمت و پیشوای امت، توان از دست می‌دهد و حضور کسانی که از امکانات عمومی در درون حاکمیت استفاده می‌کنند و حاضر به پرداخت حقوق عمومی مردم نیستند را در جمع مسلمانان تحمل نمی‌کند و آن‌ها را از اجتماع مسلمین اخراج می‌کند. به نظر می‌رسد که اگر زکات امری شخصی و فردی می‌بود، هرگز چنین برخوردی نمی‌شد.

بنابراین حاکم اسلامی باید نیازهای حاکمیتی که نیازهای عمومی و مردمی می‌باشد را از همین امکانات تأمین نماید.

نگاهی به موارد مصرف زکات بیندازیم و مسئولیت امام و حاکم اسلامی را در برطرف کردن مشکلات اقشار مختلف، مورد توجه قرار بدهیم:

۱ و ۲. فقرا و مساکین

حاکم اسلامی نسبت به تأمین نیازهای ضروری فقیران و مستمندان مانند غذا، مسکن سلامت و... مسئولیت دارد و باید به این مشکلات اساسی توجه ویژه داشته باشد و آن‌ها را حل و فصل نماید.

آن زمان که حضرت علی(ع) برای منطقه مهم و حساس مصر فرمانداری را به نام «مالک اشتر» انتخاب کرد، دستورالعمل حکومتی خود را برای اداره امور آن منطقه تدوین نمود و در فرازی از آن آیین‌نامه جاودانی نوشت:

«اللَّهُ اللَّهُ فِي الطَّبَقَةِ السُّفْلَى مِنَ الَّذِينَ لَا حِيلَةَ لَهُمْ وَمِنَ الْمَسَاكِينِ وَ

الْمُحْتَاجِينَ وَ أَهْلَ الْبُؤْسَى وَالزَّمْنَى...»

«ای مالک! خدا را، خدا را در نظر داشته باش درباره اقشار پایین و آسیب‌پذیر جامعه که بی‌چاره‌اند، آن‌ها عبارتند از بینوایان، نیازمندان، تیره‌بختان گرفتار و از کار افتادگان.»

علی(ع) در دوران حکومت حدود ۵ ساله‌اش، با همه مشکلات و جنگ‌هایی که بر آن حضرت تحمیل کردند، به‌خوبی توانست سطح زندگی مردم کوفه را به نحو چشمگیری بالا بیاورد و نیازمندی‌های ضروری زندگی فقیران و مستمندان را تأمین نماید. در یکی از گزارشاتی که به مردم داده است، می‌فرماید:

«مَا أَصْبَحَ بِالْكُوفَةِ أَحَدٌ إِلَّا نَاعِمًا إِنَّ أَذْنَاهُمْ مَنْزِلَةٌ لِّأَكُلِ الْبُرِّ وَ يَجْلِسُ فِي

الظِّلِّ وَ يَشْرَبُ مِنْ مَاءِ الْفَرَاتِ»

«امروز هیچ کس در شهر کوفه نیست مگر این که در رفاه زندگی می کند. پایین ترین مردم به لحاظ اقتصادی و معیشتی، نان گندم می خورند و خانه برای اسکان دارند و از آب آشامیدنی بهداشتی بهره مند می باشند.»

حاکم اسلامی باید با برنامه ریزی های مناسب و به وسیله منابع مالی که در اختیار دارد، جامعه را به جامعه منهای فقر برساند زیرا جامعه فقیر نمی تواند به تکالیف دینی خود به خوبی عمل کند. فقر همسایه دیوار به دیوار کفر است و یکی از راه های فقرزدایی، گرفتن زکات از ثروتمندان و صرف کردن در تأمین نیازهای نیازمندان است، چنان که حضرت رضا (ع) فرمود: علت این که زکات واجب شد، این است که با پرداخت زکات، زندگی و معیشت مردم محروم و مستمند تأمین گردد؛ «أَنَّ عِلَّةَ الزَّكَاةِ مِنْ أَجْلِ قُوتِ الْفُقَرَاءِ»

۳. عاملین و کارگزاران

از دیگر موارد مصرف زکات، کارگزاران و عاملین زکات هستند. عاملین آن نیروهایی می باشند که از طرف حاکمیت، در خدمت گردآوری و تبلیغ زکات قرار می گیرند و این اموال را از نقاط مختلف، با رعایت همه شرایط شرعی جمع آوری نموده و در اختیار حاکمیت قرار می دهند. خداوند برای این کارگزاران زحمتکش، سهمی از زکات را قرار داده است. این مأموران از جانب حاکمیت وظیفه دارند تا زکات را بگیرند و اگر کسانی از پرداخت این واجب سر باز بزنند، به فرمان حاکم اسلامی باید با آنان جنگید تا زکات که از حقوق عمومی جامعه است را از آنها بازستانند.

فقیه عظیم الشان، آیت حق، شیخ محمدحسن نجفی صاحب کتاب قِیم «جواهر الکلام» می گوید: خلفا و حاکمان اسلامی بعد از پیامبر اکرم (ص) کارگزاران خود را برای جمع آوری زکات به نقاط مختلف می فرستادند و حقوق الهی را از ثروتمندان مطالبه می کردند و اگر کسانی بودند که از پرداخت زکات خودداری می نمودند، با آنها می جنگیدند؛ «وَأَرْسَلُوا عُمَّالَهُمْ عَلَى جِبَايَتِهَا وَحَارَبُوا مَنْ مَنَعَهَا...»

امیر مؤمنان حضرت علی(ع) برای کارگزاران زکات، دستورالعملی صادر کرده است که مأموران اعزامی از طرف حکومت علوی به آن فرمان حکومتی عمل می کردند. در فرازی از آن فرمان می فرماید: هنگامی که وارد منطقه می شوید تا زکات را گردآوری کنید، به مردم اعلام نمایید که ما برای جمع آوری «حق الله» که همان زکات باشد، آمده ایم؛ «لَا تَخْذَ مِنْكُمْ حَقَّ اللَّهِ فِي أَمْوَالِكُمْ»

به آن ها بگویید: ما از پیش خود به اینجا نیامده ایم، ما از طرف حاکم اسلامی، ولی خدا و خلیفه او فرستاده شده ایم؛ «أَرْسَلَنِي إِلَيْكُمْ وَلِيُّ اللَّهِ وَ خَلِيفَتُهُ» و با صراحت به مردم بگویید: این اموال خدا (حق الله) را بعد از جمع آوری به نماینده او و ولی خدا تحویل خواهیم داد؛ «فَتَوَدُّهُ إِلَى وَلِيِّهِ»

۴. تألیف دلها

برخی از انسان ها با این که به اصول و مبانی دینی اعتراف و اعتقاد دارند و اعتقاد خود را بر زبان هم جاری می کنند ولی آنجا که باید به ایمان و اعتقادشان لباس عمل ببوشانند و ایمان خود را با عمل به احکام اسلامی به نمایش بگذارند، سستی به خرج می دهند و در انجام کارها با تردید برخورد می کنند.

در چنین مواردی، حاکم اسلامی بخشی از زکات را صرف مسلمانانی می کند که از اعتقاد محکمی برخوردار نیستند. با این عمل سعی می شود تا دل های آنان نسبت به اسلام و مسلمانان نرم و مهربان گردد.

امام باقر(ع) در مورد «وَالْمُؤَلَّفَةُ قُلُوبُهُمْ» می فرماید: کسانی را به تألیف دلهایشان باید اقدام کرد که به خداوند اعتقاد دارند و از عبادت غیر خدا دوری گزیده اند، شهادت به یگانگی خدا و رسالت حضرت محمد(ص) داده اند ولی در سایر احکام الهی سستی می کنند و با تردید و شک روبرو هستند، خداوند به پیامبرش دستور داده است تا با پرداخت بخشی از زکات به آنان، دل هایشان را نرم و نگاهشان را به اسلام نیکو و گام هایشان را در

مسیر دین و به آنچه اقرار کرده‌اند، محکم و استوار سازد.

امام باقر(ع) در حدیث دیگری فرموده است:

«قَوْمٌ يُتَأَلَّفُونَ عَلَى الْإِسْلَامِ مِنْ رُؤَسَاءِ الْقَبَائِلِ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ (ص) يُعْطِيهِمْ

لِيَتَأَلَّفَهُمْ وَيَكُونَ ذَلِكَ فِي كُلِّ زَمَانٍ إِذَا احتَاجَ إِلَى ذَلِكَ الْإِمَامُ فَعَلَهُ»

«مؤلفهٔ قلوبهم، گروهی از سران قبیله‌ها بودند که برای جلب همدلی و همکاری آنان

به اسلام، سهمی به آن‌ها داده می‌شد. پیامبر اکرم(ص) همواره برای تألیف دل‌ها، از این

سهم به آنان پرداخت می‌کرد.»

در ادامه، امام باقر(ع) می‌فرماید:

«این عمل مخصوص زمان پیامبر(ص) نیست، در هر زمانی که نیاز باشد و هرگاه امام

صلاح بداند، این کار را انجام خواهد داد.»

از زکات می‌توان برای تألیف قلوب غیرمسلمانان و همکاری آنان در میدان جنگ نیز

استفاده کرد. چنان‌که برخی از فقه‌های شیعه معتقدند که پرداخت زکات برای تألیف قلوب

مسلمان و غیرمسلمان جایز است.

از همه این مطالب نتیجه می‌گیریم که زکات باید در اختیار حاکمان اسلامی قرار

بگیرد تا هرگاه صلاح بداند، از آن در همدلی و همکاری بهره بگیرند.

۵. آزاد کردن بندگان

از مواردی که زکات را می‌توان در آن مورد هزینه کرد، آزادی بردگان است. در صدر

اسلام یکی از تجارت‌های پر سود و معمول، تجارت برده‌داری و برده‌فروشی بوده است.

روزی که پیامبر اکرم(ص) از جانب خداوند برای هدایت مردم مبعوث به رسالت گردید،

با یک چنین پدیده نامیمونی روبه‌رو بود. آن حضرت در دوران پیش از بعثت که به دوران

جاهلیت معروف است، درد و رنج بردگان را شاهد بود که چگونه اربابان بی‌رحم بر این

انسان‌های بی‌پناه ستم روا می‌دارند.

آیین اسلام برای مقابله با این پدیده و نجات انسان‌های مظلوم، برنامه‌های مختلفی را طراحی و از راه‌های گوناگونی با این معضل اجتماعی و انسانی برخورد کرد. اسلام در آغاز برای مقابله با نظام برده‌داری، پیش از هر اقدام عملی، با سلاح فرهنگ به این میدان وارد شد و تفکر و بینش کسانی که انسانها را به لحاظ انسانی به افراد شریف و غیرشریف (پست) تقسیم کرده بودند، به چالش کشید و با شعار این که هر کس تقوایش بیشتر است، در پیشگاه خداوند شریف‌تر است؛ «إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَىكُمْ» معیار برتر بودن و شرافت را «تقوا» معرفی کرد و با صراحت اعلام نمود، فرد با «تقوا» هر که باشد، بنده یا آزاد، در پیشگاه خداوند برتر و عزیزتر خواهد بود.

در واگذاری مسئولیت‌ها، معیار را شایسته‌سالاری معرفی کرد، فارغ از این که مسئول، بنده باشد یا آزاد. به هنگام توزیع بیت‌المال و یا تقسیم غنائم جنگی، صرف‌نظر از این که فرد دریافت‌کننده، بنده است یا آزاد، به‌طور مساوی سهم خود را دریافت می‌کرد. راه دیگری را که اسلام برای مبارزه با برده‌داری در پیش گرفت، این بود که بخشی از درآمدهای عمومی مانند زکات را به آزاد کردن بردگان اختصاص داد و این نیازمندی را به‌عنوان امری واجب، در ردیف تأمین سایر نیازمندیهای نیازمندان مانند فقرا و مساکین گذاشت.

شخصی خدمت امام صادق(ع) رسید و از آن‌حضرت پرسید: بنده‌ای برای آزادی خود با صاحب و مولایش تعهدنامه‌ای را امضا کرده است که با پرداخت وجه مشخصی به صاحبش، خود را آزاد کند. او بخشی از وجه را پرداخته ولی نسبت به بقیه قادر به پرداخت نیست، اینک در مورد این برده چه باید کرد؟

امام صادق(ع) فرمود: از بودجه زکات بپردازید و او را آزاد کنید، مگر خداوند در کتاب خود نفروده است:

«إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَ الْمَسَاكِينِ وَ الْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَ الْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَ فِي الرِّقَابِ»

علاوه بر این، پیشوایان دین یکی از بهترین کارها و پربواب‌ترین عمل‌ها را آزاد کردن بردگان اعلام کرده‌اند تا جایی که امام صادق (ع) درباره حضرت علی (ع) می‌فرماید:

«إِنَّ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ (ع) أَعْتَقَ أَلْفَ مَمْلُوكٍ مِنْ مَالِهِ وَ كَدَّ يَدِهِ»

«همانا امیرالمؤمنین علی (ع) از دسترنج خویش و مال شخصی خودش هزار بنده را آزاد کرد.»

هرگاه پرسشی مطرح شود که در دوران ما برده‌داری و برده‌فروشی به شکل گذشته نیست و طبقاً برده‌ای وجود ندارد که ما بخشی از زکات را در راه آزاد کردن بردگان به مصرف برسانیم.

در پاسخ باید گفت: اگرچه برده‌داری همانند گذشته تقریباً منسوخ شده است ولی به بند کشیدن انسانها با روش‌های نوین دیگری، توسط جهان‌خواران مستکبر انجام می‌شود. در این دوران به جای این که فردی را به بندگی خود درآورند، ملتی را به بند می‌کشند و برای غارت سرمایه‌های مادی و معنوی ملت‌ها، آن‌ها را استثمار نموده و بر کلیه مقدراتشان مسلط می‌شوند. سؤال این است که چرا در این گونه موارد، برای نجات ملت‌ها نتوانیم از زکات و از باب (و فی الرِّقَاب) به آزادی مردمان مظلوم مدد برسانیم؟!

۶. بدهکاران

گروه دیگری که برای رفع نیازمندی‌هایشان می‌توانند از زکات استفاده کنند، بدهکاران و مقروضین هستند. از وظایف دینی و حاکمیتی امام و حاکم اسلامی است که قرض بدهکاران را بپردازد. البته هر بدهکاری را که مراجعه کرد نمی‌توان از بودجه زکات بدهکاری او را پرداخت کرد، در منابع دینی و فقهی برای پرداخت بدهکاری بدهکاران چند شرط گذاشته‌اند:

۱. شخص بدهکار باید از پرداخت بدهکاری‌اش ناتوان و عاجز باشد زیرا زکات نوعی صدقه به‌شمار می‌آید و نمی‌توان به کسی که بی‌نیاز و غنی هست، صدقه داد. پیامبر

اکرم (ص) فرمود: دادن زکات به کسی که غنی و بی نیاز می باشد، جایز نیست؛

«لَا تَحِلُّ الصَّدَقَةُ لِغَنِيِّ»

۲. بدهکار، کسب و حرفه ای هم نداشته باشد که بتواند از طریق آن بدهکاری خود را پردازد.

۳. کسی نباشد که در راه انجام معصیت و یا اسراف و زیاده روی در خرج، بدهکار شده باشد. اگر به خاطر اعمال غیر شرعی و انجام کارهای نامشروع مانند قماربازی بدهکار شده باشد، نمی توان بدهکاری چنین شخصی را از زکات تأمین کرد. برخی از فقها در این مورد ادعای اجماع کرده اند و گفته اند: اگر به خاطر معصیتی که انجام داده است، بدهکار شده باشد، وام او پرداخت نمی شود؛ «فَلَوْ كَانَ فِي مَعْصِيَةٍ لَمْ يَقْضَ عَنْهُ»

علی بن ابراهیم قمی در تفسیر خود، ذیل آیه زکات حدیثی را از امام کاظم (ع) آورده که آن حضرت «غارمین» و بدهکاران را این طور معرفی می کند:

«وَالْغَارِمِينَ قَوْمٌ قَدْ وَقَعَتْ عَلَيْهِمْ دُيُونٌ أَنْفَقُوهَا فِي طَاعَةِ اللَّهِ مِنْ غَيْرِ إِسْرَافٍ

فَيَجِبُ عَلَى الْإِمَامِ أَنْ يَقْضِيَ عَنْهُمْ وَ يَفْكَهُمْ مِنْ مَالِ الصَّدَقَاتِ»

«غارمین و بدهکاران گروهی هستند که به خاطر خرج اموالی در راه اطاعت از فرمان های الهی و بدون اسراف، مقروض شده اند پس بر امام و حاکم اسلامی واجب است که وام آنان را پردازد.»

در حدیث دیگری، امام صادق (ع) از قول پیامبر اکرم (ص) نقل می کند:

«أَيُّمَا مُؤْمِنٍ أَوْ مُسْلِمٍ مَاتَ وَ تَرَكَ دَيْنًا لَمْ يَكُنْ فِي فَسَادٍ وَ لَا إِسْرَافٍ فَعَلَى

الْإِمَامِ أَنْ يَقْضِيَهُ»

«هر آن مؤمن و مسلمانی که از دنیا برود و قرضی را به جا گذارد، در صورتی که آن وام

در مسیر فساد و اسراف نبوده باشد، بر امام و حاکم اسلامی لازم است که آنرا بپردازد. «
از این گونه احادیث که به دو نمونه آن‌ها اشاره شد، نتیجه می‌گیریم که زکات باید در
اختیار حاکمیت باشد تا با آن بخشی از مشکلات را حل و فصل نماید.
۷. در راه خدا (فی سبیل الله)

از مواردی که خداوند متعال اجازه داده است تا در آن‌مورد بخشی از اموال مربوط
به زکات مصرف شود، مورد «فی سبیل الله» است. عنوان «فی سبیل الله» عنوان عام و
گسترده‌ای است که شامل هر کار نیک و عمل خیری که در جهت تقویت ارزش‌های
الهی و انسانی باشد و یا بتواند مشکلی از مشکلات جامعه را برطرف نماید، شامل می‌شود.
خداون سبحان، سهمی از زکات را به عنوان «فی سبیل الله» قرار داده تا علاوه بر مصرف
زکات در هفت مورد دیگری که بیان شده است، مشکلات و نارسایی‌های دیگری که در
جامعه وجود دارد و مصالح عمومی مسلمانان اقتضا می‌کند، نسبت به آن‌ها اقدام شود مانند
کارهای عمرانی عام‌المنفعه یا بزرگداشت شعائر اسلامی، تبلیغ و ترویج معارف دینی،
مقابله با تهاجم فرهنگی و از بین بردن فساد و فتنه، درمان بیماران، فراهم کردن وسایل
ازدواج جوانان، کمک به استعدادهای درخشان و رشد علمی جامعه و...

امام کاظم (ع) عنوان «فی سبیل الله» را توضیح داده و فرموده‌اند:

«فِي سَبِيلِ اللَّهِ قَوْمٌ يَخْرُجُونَ إِلَى الْجِهَادِ وَ لَيْسَ عِنْدَهُمْ مَا يَنْتَفِعُونَ بِهِ أَوْ قَوْمٌ
مِنَ الْمُؤْمِنِينَ لَيْسَ عِنْدَهُمْ مَا يَحْجُونَ بِهِ أَوْ فِي جَمِيعِ سَبِيلِ الْخَيْرِ فَعَلَى الْإِمَامِ
أَنْ يُعْطِيَهُمْ مِنْ مَالِ الصَّدَقَاتِ حَتَّى يَقُومُوا عَلَى الْحَجِّ وَالْجِهَادِ»

«فی سبیل الله گروهی هستند که عزم ورود به میدان جنگ و جهاد را دارند ولی
امکانات و هزینه‌ای که آن‌ها را کمک و پشتیبانی کند، ندارند یا کسانی از مؤمنان که برای
رفتن به حج زاد و توشه‌ای ندارند و یا در همه راههای خیری که وجود دارد بر امام لازم

است که از زکات، سهمی به آنان بدهد و آن‌ها را برای رفتن به حج و جهاد تقویت نماید.»
 شخصی به نام «حسین بن عمر» خدمت امام صادق(ع) رسید و عرض کرد: فردی وصیت کرده است که بخشی از اموالش را در راه خدا «فی سبیل الله» هزینه کنند، اینک در چه راهی مصرف کنیم؟ امام صادق(ع) فرمود: در راه تجهیز کسانی که برای تشریف به خانه خدا می‌روند به مصرف برسانید زیرا بهترین مصداق «فی سبیل الله» سفر حج است؛

«أَصْرَفُهُ فِي الْحَجِّ فَإِنِّي لَا أَعْلَمُ شَيْئًا مِنْ سَبِيلِهِ أَفْضَلَ مِنَ الْحَجِّ»

در اینجا توضیحی لازم می‌دانم و آن این است که اگر در برخی از روایات، پیشوایان معصوم ما بر «حج» و «جهاد» به عنوان «فی سبیل الله» تأکید دارند، نه به این جهت است که «فی سبیل الله» را محصور در حج و جهاد کرده باشند بلکه به دلایل دیگری بر این دو عنوان تأکید فرموده‌اند:

۱. شاید در آن زمان رفتن به حج و زیارت خانه خدا لازم و ضروری بوده است به گونه‌ای که امام(ع) باید به هر وسیله‌ای مردم را برای شرکت در مراسم حج بسیج می‌کرد تا مراسم حج که از شعائر اسلامی است، همچنان با شکوه و عظمت انجام شود.

۲. گاهی نام بردن از حج و جهاد به عنوان بیان افضل مصادیق باشد نه از این باب که «فی سبیل الله» را محدود به این دو مقوله ارزشمند کرده باشند، چنان که برخی از فقها اینطور نظر داده‌اند: «فَالْمُرَادُ بِمِثْلِ هَذِهِ الرَّوَايَةِ بِحَسَبِ الظَّاهِرِ، بَيَانُ أَفْضَلِ مَصَادِقِ السَّبِيلِ وَ أَوْضَحُهُ...»

۸. درماندگان در راه (ابن السبیل)

آن کسی که به سفر رفته و در مسافرت از خانواده و اموال و امکانات خود دستش کوتاه شده باشد و برای تأمین مخارج خویش جهت بازگشت، نیاز به کمک داشته باشد را «ابن السبیل» می‌گویند.

نامیدن چنین فردی به «ابن السبیل» شاید به خاطر این است که به غیر «سبیل» معرفی

ندارد. «ابن» را از این بابت در کنار «سییل» قرار داده‌اند چون او به‌طور کلی از اهل و عیال و بستگانش جدا و بریده است و فعلاً به «سییل» و راه پیوند خورده است. گویی همان‌طور که پدر و مادر هویت شخصی انسان می‌باشند، در اینجا «سییل» پدر و مادر او و بیانگر هویتش می‌باشد. از مواردی که می‌توان زکات را در آن مورد مصرف کرد، کمک به کسی است که در راه مانده و «ابن السییل» است زیرا آن کسی که از خانواده و وطنش دور مانده، برای این که بتواند به وطن خود بازگردد، باید به او کمک کرد هرچند ممکن است که در وطن خود صاحب امکانات فراوانی باشد ولی ملاک، زمان سفر است که در مانده شده و استحقاق کمک دارد.

حضرت امام موسی بن جعفر (ع) در مورد «ابن السییل» می‌فرماید:

«وَابْنُ السَّبِيلِ أَبْنَاءُ الطَّرِيقِ الَّذِينَ يَكُونُونَ فِي الْأَسْفَارِ فِي طَاعَةِ اللَّهِ فَيَقْطَعُ عَلَيْهِمْ وَيَذْهَبُ مَالُهُمْ فَعَلَى الْإِمَامِ أَنْ يَرُدَّهُمْ إِلَى أَوْطَانِهِمْ مِنْ مَالِ الصَّدَقَاتِ»

«ابن السبیل در ماندگان در راه هستند، آنان که سفرشان مباح و در مسیر رضایت خدا بوده است ولی دزدان، دارایی آنان را به سرقت برده‌اند و یا موانع دیگری دست آنها را از اموالشان کوتاه کرده است. پس بر امام و حاکم اسلامی است که از بودجه زکات، مخارج بازگشت آنان را تأمین نموده و آنها را به وطنشان بازگرداند.»

در این مورد هم باید به چند نکته توجه داشت:

۱. وقتی مخارج بازگشت «ابن السبیل» را می‌توان از بودجه زکات پرداخت کرد که سفر او سفر معصیت نباشد.

۲. کمک هزینه برای بازگشت باید هم به‌لحاظ کمی به مقداری باشد که او را به وطنش برساند و هم به‌لحاظ کیفی متناسب شأنش باشد؛ «وَيَدْفَعُ إِلَيْهِ قَدْرَ الْكِفَايَةِ اللَّائِقَةِ بِحَالِهِ إِلَى بَلَدِهِ»

«با توجه به این شواهد، پرداخت زکات و رساندن آن به دست مستحقین و مصرف کردن در موارد مقرر، به عنوان یک وظیفه شخصی تلقی نمی شود بلکه حکومت اسلامی عهده دار مراحل گوناگون آن است.

دخالت دولت اسلامی در توزیع و مصرف زکات، دارای چنین آثار مثبت و ارزشمندی است:

الف) تأمین زندگی محرومان و فقرا، پشتوانه قابل اعتماد می یابد و به میل قلبی افراد وابسته نمی شود. افرادی که چه بسا ممکن است به واسطه حرص و دنیاطلبی، از انجام تکلیف مالی خود سر باز زنند. آیا با توجه به اهمال هایی که در اقشار ثروتمند و توانمند جامعه وجود دارد و آنان را از رسیدگی به وضع فقیران بازمی دارد، سرنوشت زندگی اقشار محروم جامعه را به انتخاب و اختیار آنان می توان واگذار نمود؟!

ب) لازم نیست فقرا با قربانی کردن کرامت، عزت و شخصیت خود، به درخانه اغنیا رفته و حقوق خود را دریافت دارند، بلکه با مراجعه به دولت اسلامی مانند کارگزاران دولتی حقوق می گیرند.

ج) تأمین زندگی همه محرومان، به شکل منظم و مرتبی درمی آید، نه آن که برخی از آنان مورد توجه و رسیدگی عده ای از اغنیا قرار گیرند و برخی دیگر به طور کلی فراموش شوند.

د) مصرف زکات اختصاص به فقیر، مسکین و ابن سبیل ندارد، بلکه مصالح کلی جامعه اسلامی باید از این بودجه تأمین شود، از قبیل پرداخت به «مؤلفه قلوبهم»، تهیه ابزار و ادوات جنگ و دفاع و تربیت و اعزام مبلغان. روشن است که تشخیص این گونه مصالح و برنامه ریزی برای تأمین و اجرا و پیگیری آن بر عهده دولت اسلامی است.

ه) از آن جا که در اسلام، دین و دولت به یکدیگر آمیخته و با هم همراه است، از این رو، دولت اسلامی برای تأمین نیازهای مالی خود، به منابع مالی نیاز دارد و زکات، یکی از منابع تأمین بیت المال مسلمین است. »

دستورالعمل عاملان زکات

مأموران محبت

مأموران اخذ زکات و گردآورندگان حقوق مالی فقرا و مساکین، در حقیقت مأموران حاکم و عاملان امام امت اسلامی هستند و مسئولیتی را که برعهده گرفته‌اند، مسئولیتی خدایی و الهی است.

این بزرگواران باید خدای منان را بر توفیقی که رفیقشان گردیده، شاکر باشند چون به نمایندگی از مقام منیع ولی امر و نایب امام زمان (عج) به عنوان «عاملین» زکات، قدم به این عرصه گذاشته‌اند.

از طرف دیگر، این مأموریت، مأموریتی کاملاً دینی است و در عین حال اقتصادی، اجتماعی و انسانی نیز می‌باشد و برای گردآوری زکات که یک حکم شرعی است، انجام می‌گیرد. مأموران گرفتن زکات، عملیاتی کردن حکمی از احکام اسلامی و پیاده کردن آیاتی از آیات قرآنی را دنبال می‌کنند.

علاوه بر مطالب یاد شده، محصول زحمات و تلاش‌های دست‌اندرکاران، خوراک فقیران و قوت مستمندان و تأمین نیازهای نیازمندان است. به عبارت دیگر، همه کسانی که در این جبهه گسترده وارد شده‌اند، برای رفع محرومیت و تأمین معیشت ضعیف‌ترین اقشار جامعه و برطرف نمودن بخشی از مشکلات مردم می‌کوشند.

این مأموریت با ویژگی‌هایی که دارد، در میان همه مسئولیت‌ها و مأموریت‌های موجود، بی‌بدیل و بی‌عَدیل است و از زیبایی‌ها، لطافت‌ها، انسانیت‌ها و معنویت‌های فراوانی برخوردار می‌باشد.

هرگاه این مأموریت از ایمان و اخلاص تغذیه کند، ذهن‌ها را تحت تأثیر و دل‌ها را

تسخیر نموده

«وَالَّذِينَ هُمْ لِلزَّكَاةِ فَاعِلُونَ» که عامل دستیابی به قله شکوهمند «قَدْ أَفْلَحَ

الْمُؤْمِنُونَ»

است را به نتایج مطلوبی خواهد رساند.

برای این که مروری بر رسالت الهی و مردمی گردآوران زکات داشته باشیم و نقش برجسته این مأموریت را به گونه‌ای شفاف‌تر بر دیدگان بکشیم، ویژگی‌های عاملین زکات را به عنوان دستورالعمل تشکیلاتی، از زبان مولای متقیان حضرت علی (ع) تحت عنوان «بایدها و نبایدها» می‌شنویم.

امید این که در پیاده کردن رهنمودهای علوی، دلهای بیشتری را به دست آوریم و به خانه‌های بیشتری شور و گرما ببخشیم و بر کیفیت و کمیت فعالیت‌ها بیفزاییم.

بایدها و نبایدها

امیر مؤمنان علی (ع) در نامه ۲۵ و ۲۶ نهج‌البلاغه از موضع حاکمیت اسلامی، دستورالعملی برای مأموران حکومت که وظیفه گرفتن و گردآوری زکات را برعهده دارند، صادر کرده‌اند. در این دو نامه، وظایف عاملین، آداب روبه‌رو شدن با مردم و نحوه نگهداری و ارسال اموال به مرکز حکومت بیان شده است. ما در اینجا مطالب را دسته‌بندی نموده و به گونه‌ای فهرست‌وار می‌آوریم:

الف. بایدها

۱. مأمور زکات باید بداند که او «حق الله» را مطالبه می‌کند؛

«لَا تَخْذَ مِنْكُمْ حَقَّ اللَّهِ فِي أَمْوَالِكُمْ»

۲. باید با دستمایه و توشه‌ای از تقوا روانه محل اخذ زکات شود؛

«انْطَلِقْ عَلَى تَقْوَى اللَّهِ»

۳. باید خود را مأمور از طرف حاکم اسلامی معرفی کند؛

«أَرْسَلَنِي إِلَيْكُمْ وَلِيُّ اللَّهِ وَ خَلِيفَتُهُ»

۴. باید در برخورد با مردم، وقار و متانت خود را حفظ نماید؛

«ثُمَّ امْضِ إِلَيْهِمْ بِسَكِينَةٍ وَ وَقَارٍ»

۵. باید به میان مردم رفت و چهره به چهره با آنان روبه‌رو شد؛

«حَتَّى تَقُومَ بَيْنَهُمْ»

۶. باید ادب و اخلاق معاشرت را در برخوردها مراعات کرد؛

«فَتَسَلَّمَ عَلَيْهِمْ»

۷. باید از سیاست «خوداظهاری» پیروی کرد و به اظهارات مردم اعتماد نمود؛

«فَهَلْ لِلَّهِ فِي أَمْوَالِكُمْ مِنْ حَقٍّ؟ . . . فَإِنْ قَالَ قَائِلٌ مِنْهُمْ لَا فَلَا تُرَاجِعْهُ»

۸. باید به هنگام ورود به منطقه، در محل‌های عمومی اسکان گرفت؛

«فَإِذَا قَدِمْتَ عَلَى الْحَيِّ فَانْزِلْ بِمَائِهِمْ»

۹. باید بگویی که این اموال خدا را به نماینده‌اش و ولی امر تحویل خواهم داد؛

«... فَتَوَدُّوهُ إِلَى وَلِيِّهِ»

۱۰- باید زکات دهندگان را برادران دینی خود و کمک کاران به استخراج حقوق الهی

و مستمندان به حساب آوری؛

«فَإِنَّهُمْ الْإِخْوَانُ فِي الدِّينِ وَالْأَعْوَانُ عَلَى اسْتِخْرَاجِ الْحَقُّوقِ»

۱۱. باید بدانید که شما عاملین زکات هم از این اموال حقی دارید و با مستمندان و

فقیران شریک هستید؛ «وَإِنَّ لَكَ فِي هَذِهِ الصَّدَقَةِ نَصِيباً مَفْرُوضاً وَ حَقّاً مَعْلوماً شُرَكَاءَ أَهْلِ مَسْكَنَتِهِ وَ ضِعْفَاءَ دَوَى فَاقَةٍ»

۱۲. باید همان‌طور که ما حق شما را می‌دهیم شما نیز نسبت به حقوق مستمندان وفادار باشید؛

«وَإِنَّا مُوفُّوكَ حَقَّكَ فَوَفِّهِمْ حُقُوقَهُمْ»

۱۳. باید بعد از این که زکات را گرفتید، از پرداخت کنندگان تشکر کنید و برای آنان از خداوند طلب خیر و برکت نمایید؛ «وَصَلِّ عَلَيْهِمْ»

۱۴. باید در انتقال حیوانات زکوی به مرکز حکومت، آنها را از جاده‌هایی ببرید که دو طرف آنها علفزار است. آنها را به جاده‌های خشک و بی آب و علف نبرید و هرگاه به آب و علف رسیدید، فرصت بدهید تا آن حیوانات علف بخورند و آب بنوشند؛

«وَلَا يَعْدِلُ بِهَا عَنْ نَبْتِ الْأَرْضِ إِلَى جَوَادِّ الطَّرِيقِ وَلْيُرَوِّحَهَا فِي السَّاعَاتِ وَ لِيُمْهَلَهَا عِنْدَ النَّطَافِ وَالْأَعْشَابِ»

۱۵. باید حیوانات زکوی را فربه و سر حال، نه خسته و کوفته، به حاکم اسلامی برسانی تا او آنها را بر اساس رهنمود قرآن کریم و سنت پیامبر خدا(ص) در میان مستحقین زکات تقسیم نماید؛

«حَتَّى تَأْتِنَا بِإِذْنِ اللَّهِ بُدْنًا مُنْقِيَاتٍ غَيْرَ مُتَعَبَاتٍ وَلَا مَجْهُودَاتٍ لِنَقْسِمَهَا عَلَى كِتَابِ اللَّهِ وَ سُنَّةِ نَبِيِّهِ(ص)»

۱۶. باید بدانید که این اموال امانت است و خیانت در امانت نتیجه‌ای جز خواری و رسوایی در دنیا و آخرت ندارد و بزرگترین خیانت، خیانت به ملت و رسواترین تقلب و دغلبازی، تقلب به پیشوایان مسلمانان است؛

«وَإِنَّ أَعْظَمَ الْخِيَانَةِ خِيَانَةُ الْأُمَّةِ وَأَفْظَعَ الْغِشِّ غِشُّ الْأَئِمَّةِ»

ب. نبایدها

۱. عامل اخذ زکات نباید هیچ مسلمانی را بترساند؛ «وَلَا تُرَوِّعَنَّ مُسْلِمًا»

۲. نباید بدون اجازه صاحب ملک، وارد زمین او شود؛ «وَلَا تَجْتَازَنَّ عَلَيْهِ كَارَهَا»

۳- چون با اذن و اجازه زکات دهنده وارد شدی، همانند افراد سلطه گر، سختگیر مباش؛

«فَإِذَا أَتَيْتَهَا فَلَا تَدْخُلْ عَلَيْهَا دُخُولَ مُتَسَلِّطٍ عَلَيْهِ وَلَا عَنِيفٍ بِهِ»

۴. نباید به اظهارات و اطلاعات آنان با دید تردید نگریست. اگر مطلبی را پرسیدی

و جواب منفی شنیدی، دو مرتبه آن مطلب را پیگیری نکن؛ «فَإِنْ قَالَ قَائِلٌ لَا فَلَا تُرَاجِعْهُ»

۵. نباید بیش از آنچه را که خداوند تعیین کرده است، از مردم بگیرد؛ «وَلَا تَأْخُذْ مِنْهُ

أَكْثَرَ مِنْ حَقِّ اللَّهِ فِي مَالِهِ»

۶. نباید با چهره‌ای گرفته و عبوس با زکات دهندگان روبه‌رو شوی؛ «وَأَمْرُهُ أَلَّا يَجْبَهُهُمْ

وَلَا يَعْضَهُهُمْ»

۷. نباید به‌خاطر این که از جانب حاکمیت مأموریت داری، برتری‌جویی کنی؛ «وَلَا

يَازْغَبَ عَنْهُمْ تَفْضُلًا بِالْإِمَارَةِ عَلَيْهِمْ»

۸. نباید به آن‌ها نسبت ناروا داد؛ «وَلَا يَعْضَهُهُمْ»

۹. اگر زکات، گوسفند و یا شتر بود، برای گرفتن سهم زکات، بدون اذن داخل

محوطه حیوانات مشو که اکثر اموال از اوست؛ «فَإِنْ كَانَ لَهُ مَاشِيَةٌ أَوْ إِبِلٌ فَلَا تَدْخُلْهَا إِلَّا

بِإِذْنِهِ فَإِنْ أَكْثَرَهَا لَهُ»

۱۰. نباید به هنگام انتخاب، حیوانی را رم داد و آن‌را هراسان کرد؛ «وَلَا تُنْفِرَنَّ بِهِمَهُ وَ

لَا تُنْفِرَنَّ عَنْهَا»

۱۱. نباید به انتخاب دامدار اعتراض کنی؛ «فَإِذَا اخْتَارَ فَلَا تَعْرِضَنَّ لِمَا اخْتَارَهُ»

۱۲. نباید دامداران را برنجانی؛ «وَلَا تُسَوِّنَّ صَاحِبَهَا فِيهَا»

۱۳. نباید حیوانات پیر، لنگ، بیمار و معیوب را به‌عنوان سهم زکات بپذیری؛ «وَلَا

لَا تَأْخُذَنَّ عَوْدًا وَلَا هَرِمَةً وَلَا مَكْسُورَةً وَلَا مَهْلُوسَةً وَلَا ذَاتَ عَوَارٍ»

۱۴. نباید شتران و گوسفندان زکوی را به دست چوپان و ساربانی بسپاری که بر

حیوانات سخت بگیرد و اجحاف کند و در انتقال آنان به مرکز، چنان تند برود که آن‌ها

را خسته نماید؛

«وَلَا تُوَكِّلْ بِهَا إِلَّا نَاصِحًا شَفِيقًا وَآمِنًا حَفِظًا غَيْرَ مُعْنِفٍ وَلَا مُجْحِفٍ وَلَا

مُلْغِبٍ وَلَا مُتْعِبٍ»

۱۵. نباید در انتخاب سهم زکات، بین شتر مادر و بچه‌اش جدایی بیندازی؛

«أَلَّا يَحُولَ بَيْنَ نَاقَةٍ وَبَيْنَ فَصِيلِهَا»

۱۶. نباید شیر مادر را به گونه‌ای دوشید که برای فرزندش شیری در پستان نباشد؛

«وَلَا يَمْضَرُ لَبَنُهَا فَيُضَرَّ [فَيُضَرَّ] ذَلِكَ بَوْلَهَا»

۱۷. هنگام سوار شدن بر شتران، عدالت را رعایت کند و مراعات شتر خسته و یا زخمی

را که سواری دادن برایش مشکل است، بنماید؛

«وَلَا يَجْهَدَنَّهَا رُكُوبًا وَلْيَعْدِلْ بَيْنَ صَوَاحِبَاتِهَا فِي ذَلِكَ وَبَيْنَهَا»

۱۸. نباید این اموال را به کسی بسپاری که به دین و دیانتش اطمینان نداری و نسبت به

اموال مسلمانان دلسوز نیست؛

«وَلَا تَأْمَنَنَّ عَلَيْهَا إِلَّا مَنْ تَثِقُ بِدِينِهِ رَافِقًا بِمَالِ الْمُسْلِمِينَ حَتَّى يُوصِّلَهُ إِلَى

وَلِيِّهِمْ فَيَقْسِمَهُ بَيْنَهُمْ»

۱۹. نباید به حقوق محرومان، در وفاداری و حفاظت از آن سهل‌انگاری و بی‌وفایی

کنید که اگر چنین شد، در روز قیامت بیش از همه دشمن دارید و وای بر کسی که در

پیشگاه خداوند، فقرا و محرومان از او شکایت کنند؛

«وَلَا تَفْعَلْ فَإِنَّكَ مِنْ أَكْثَرِ النَّاسِ خُصُومًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَبُؤْسَى لِمَنْ خَصِمَهُ عِنْدَ

اللَّهِ الْفُقَرَاءُ وَ الْمَسَاكِينُ وَ السَّائِلُونَ وَ الْمَذْفُوعُونَ وَ الْغَارِمُونَ وَ ابْنُ السَّبِيلِ»

هرگاه عاملین زکات به این دستورالعمل جامع و فرمان‌های موجود در آن عمل کنند، پاداش عظیمی خواهند داشت و نزدیک‌ترین راه رسیدن به رشد و بالندگی را انتخاب کرده‌اند؛

«فَإِنَّ ذَلِكَ أَعْظَمُ لِاجْتِرَافِكَ وَأَقْرَبُ لِرُشْدِكَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ»

احکام زکات

همه مسلمانان می‌دانند و باور دارند که پرداخت زکات یکی از واجبات دینی و از وظایف مهم اقتصادی آنان است. در آیات بسیاری از قرآن کریم پرداخت زکات در کنار اقامه نماز قرار گرفته و از ویژگی‌های مؤمنان و حکومت صالحان شمرده شده است. در روایات متعددی از معصومین (ع) نیز بر این وظیفه مهم تاکید شده و اهمیت آثار آن یادآوری گشته است.

زکات باید مانند نماز و روزه بانیّت و به قصد قربت و اطاعت دستور خداوند پرداخت شود و اگر با این قصد نباشد، زکات محسوب نمی‌شود و وظیفه انجام نشده است. پس زکات رنگ معنوی و الهی دارد و از عبادات شمرده می‌شود.

زکات موارد و مصارف معین و احکام خاصی دارد که در کتب فقهی به طور دقیق بیان شده است. برای عمل به این واجب الهی، شناخت آن موارد و مصارف و احکام لازم است. زکات بر دو قسم است: یک قسم آن مالیات بدن و حیات است که هر سال یک مرتبه در روز عید فطر پرداخت می‌شود و به نام زکات فطره معروف است و بر تمام کسانی که فقیر نباشند واجب است. قسم دوم زکات اموال است که در این نوشته به احکام آن خواهیم پرداخت.

احکام زکات در پاسخ به سؤال‌های زیر بیان می‌شود:

الف) چه کسانی باید زکات بپردازند؟

ب) چه چیزهایی زکات دارد؟

ج) چه وقت باید زکات پرداخت کرد؟

د) چه مقدار باید زکات پرداخت؟

ه) موارد مصرف زکات کدام است؟

سؤال اول: چه کسانی باید زکات بپردازند؟

جواب: زکات بر کشاورزان، باغداران، دامداران و سکه‌داران واجب است، که موارد هر کدام از محصولات کشاورزی و باغی و دام‌ها و سکه‌هایی که زکات دارد، در پاسخ سؤال بعدی خواهد آمد.

سؤال دوم: چه چیزهایی زکات دارد؟

جواب: اموالی که زکات دارد و به اصطلاح فقهی به آنها متعلقات زکات گفته می‌شود بدین شرح است:

الف) محصولات کشاورزی و باغی (غلات): گندم، جو، خرما، کشمش.

ب) دام‌ها: گوسفند، گاو و گاو میش، شتر.

ج) سکه‌ها: طلا و نقره.

پس از بیان متعلقات زکات و پیش از پرداختن به پاسخ سؤال سوم، وظیفه هریک از کسانی را که زکات بر آنها واجب می‌شود به طور جداگانه مشخص خواهیم کرد.

وظیفه کشاورزان و باغداران

کسانی که گندم یا جو کشت می‌کنند، یا درختان خرما و انگور دارند، چنانچه محصول و میوه به دست آمده کمتر از ۸۴۷/۲۰۷ کیلوگرم نباشد، باید زکات آن را بپردازند و اگر از این مقدار کمتر باشد، زکات ندارد. البته می‌توانند هزینه‌های به دست آمدن محصول را از آن کسر کنند و زکات باقیمانده آن را بپردازند.

کسر مخارج

هزینه‌های به دست آمدن محصول را به طور خلاصه می‌توان مخارج کاشت، داشت و برداشت نامید.

مخارج کاشت، مانند بذر، کود، مزد تراکتور و شخم زدن زمین، مزد تسطیح و آماده سازی زمین، پول نهال و درخت خریداری شده، مزد بذرپاشی و نهال کاری، مخارج کانال کشی و جوی سازی و حفر چاه و قیمت وسیله ای که برای کاشت همان محصول خریداری شده، مثل موتور پمپ و لوله و چنانچه مخصوص آن نیست و در فعالیت‌های دیگر کشاورزی یا باغداری از آن استفاده می‌کند، یا در سالهای دیگر نیز استفاده می‌شود، تنها قیمت استهلاک مقداری که برای کاشت همین محصول و برای به دست آوردن محصول همین سال بوده محاسبه می‌شود، ولی احتیاط آن است که قیمت استهلاک دستگاه‌ها را محاسبه نکنند.

مخارج داشت، مانند مزد آبیاری، نگهبانی، سم‌پاشی، قیمت سم، مزد زدودن علف‌های هرز و هرس و اصلاح درختان و مزد آفت‌زدایی، قیمت آب خریداری شده و قیمت وسایل آب‌رسانی که برای همین محصول تهیه شده هماهنگ‌گونه که در مخارج کاشت گفته شد. مخارج برداشت، مانند مزد میوه‌چین، دروگر، کمباین و هزینه جداکردن دانه از کاه و خشک کردن خرما.

مزد کار صاحب محصول جزو مخارج به حساب نمی‌آید، یعنی نباید مزد آنچه خودش کار کرده را محاسبه کند و از محصول کسر نماید و نیز کرایه زمین و وسایلی که از خودش می‌باشد محاسبه نمی‌شود. مثلاً اگر با تراکتور خودش زمین را شخم زده، نمی‌تواند بگوید اگر تراکتور اجاره می‌کردم، مثلاً فلان مبلغ می‌گرفت و آن مبلغ را جزو مخارج این محصول به حساب آورد.

دو مسئله:

۱- اگر انسان مزرعه گندم و جو را پیش از دانه بستن:

- خرما را پیش از سرخ شدن،
- و انگور را پیش از غوره شدن خریداری کند، یا به گونه‌ای دیگر به ملکیت او درآید، مثلاً به او ببخشند یا ارث به او برسد، باید زکات آن را پردازد؛ ولی اگر پس از آن باشد، زکات آنها بر او واجب نیست، بلکه بر مالک قبلی است، ولی اگر بداند مالک قبلی زکات آن را نپرداخته، مقدار زکات آن مال را مالک نمی‌شود.

۲- آنچه از گندم و جو پیش از خوشه بستن چیده می‌شود مثلاً برای خوراک دام- یا از غوره و انگور یا خرما پیش از چیدن تمام آنها مصرف کند، مقدار مصرف شده زکات ندارد. هرچند احتیاط مستحب است زکات همین مقدار را نیز پردازد، ولی اگر از انگور و خرما یا گندم و جو که زکات آن واجب شده مصرف کند، باید زکات مقدار مصرف شده را نیز پردازد.

سؤال سوم: چه وقت باید زکات پرداخت کرد؟

جواب: زمان پرداخت زکات گندم و جو، پس از درو کردن و جدا کردن آنها از کاه است و زمان پرداختن خرما و انگور پس از چیدن آنهاست.

پس از جدا کردن زکات از اموال لازم نیست فوراً آن را پردازد ولی اگر به کسی که می‌توان به او زکات داد دسترسی دارد، احتیاط مستحب است تاخیر نیندازد و چنانچه تاخیر انداخت و زکات تلف شد، ضامن است و باید پردازد.

سؤال چهارم: چه مقدار باید زکات پرداخت کرد؟

جواب: مقدار زکات غلات بدین شرح است:

الف) اگر دیمی بوده و از باران یا نم زمین استفاده کرده، یا از آب رودخانه و نهر و چشمه و امثال اینها که بدون هزینه و زحمت است مشروب شده، زکات آن یک دهم

(یک از ده) است، یعنی هر ده کیلو محصول یک کیلویش زکات است.

ب) اگر با آب دستی یا موتور پمپ آبیاری شده، زکات آن یک بیستم است.

ج) اگر با آب قناتی که مخارج حفاری و لایروبی دارد آبیاری شده، زکات آن یک دهم است، اما مخارج حفاری و لایروبی به مقداری به مقداری که در به دست آمدن همین محصول تأثیر دارد، کسر می گردد.

د) اگر به هردو شیوه مشروب شده است، مسئله سه صورت دارد:

۱- بیشتر با یکی از اینها آبیاری شده؛ مثلاً همیشه آب موتور پمپ خورده و گاهی هم باران باریده، زکات آن یک بیستم است یا بیشتر باران باریده و مثلاً یکی دو بار هم با آب چاه آبیاری شده زکات آن یک دهم است.

۲- با هردو مشروب شده؛ زکات نصف محصول، یک دهم و زکات نصف دیگر یک بیستم است.

۳- اگر از هردو آبیاری شده؛ ولی معلوم نیست کدام یک بیشتر بوده، زکات آن یک بیستم است.

دو مسئله:

۱- گندم و جو و خرما و کشمش که زکات آن را داده اند، اگر چند سال هم بماند، مجدداً زکات ندارد.

۲- اگر گندم و جو و خرما و کشمش که زکاتش واجب شده، خوب و بد دارد، باید زکات هر کدام از خوب و بد را از خود آن بدهند و یا زکات همه را از خوب و بد بدهند و به احتیاط واجب نمی توانند زکات همه را از جنس بد بدهند.
وظیفه دامداران:

دامدارانی که گوسفند یا گاو یا گاومیش یا شتر نگهداری می کنند، با وجود شرایطی که گفته می شود، پرداخت زکات دام بر آنها واجب می شود:

۱- یک سال مالک آن باشند.

۲- حیوان در تمام سال بیکار باشد.

۳- حیوان در تمام سال بچرد و از علف بیابان تغذیه کند.

۴- تعداد دام به حد نصاب برسد.

توضیح شرایط:

الف) گذشت سال

۱- زکات دام در صورتی واجب می شود که صاحب آن یک سال مالک آن باشد. پس اگر پیش از آنکه یک سال بگذرد، دام را بفروشد؛ مثلاً گوسفند یا گوساله پرواری را هفت هشت ماه نگه می دارد و می فروشد، یا به خرید و فروش دام اشتغال دارد و هیچگاه دام ها را یک سال نگه نمی دارد، زکات واجب نیست، ولی اگر یازده ماه نگه داشته و در ماه دوازدهم فروخته باشد، زکات آن واجب می شود که پس از گذشت ماه دوازدهم باید پردازد.

ب) بیکار بودن

یک از شرایط وجوب زکات دام آن است که حیوان در طول سال بیکار باشد، پس شتری که برای بارکشی یا گاوی که در شخم زدن زمین به کار گرفته می شود، زکات ندارد، ولی اگر در طول سال، یکی دو روز به کار گرفته شود، زکات آن واجب است.

ج) بیابان چر بودن

۱- دام هایی که علف دستی می خورند یا از علف کاشته شده استفاده می کنند، خواه صاحب دام آن را کاشته باشد یا دیگری کاشته و او خریده یا اجاره کرده است، زکات ندارند.

۲- اگر دام گاهی در بیابان می چرد و گاهی علف دستی می خورد، یا بخشی از سال مثلاً تابستان در بیابان می چرد و در بخش دیگری مثلاً پاییز و زمستان علف دستی می خورد، زکات ندارد.

۳- اگر دام در تمام سال می چرد، ولی چند روزی علف دستی بخورد که عرفاً به آن حیوان بیابان چر بگویند، زکات دارد.

د) به نصاب رسیدن

نصاب دام تعداد معینی است که اگر حیوان های موجود کمتر از آن تعداد باشد زکات ندارد. نصاب گوسفند و گاو و شتر و مقدار زکات آنها بدین شرح است:

نصاب گوسفند

اولین نصاب گوسفند چهل عدد است و زکات آن یک گوسفند است. پس اگر تعداد گوسفندان کمتر از ۴۰ عدد باشد، زکات ندارد و نصاب های بعدی آن بدین شرح است:

نصاب مقدار زکات

۱۲۱ گوسفند ۲ گوسفند

۲۰۱ گوسفند ۳ گوسفند

۳۰۱ گوسفند بنابر احتیاط واجب ۴ گوسفند

۴۰۰ گوسفند و بیشتر از آن هر صدتای آن یک گوسفند

مقدار فاصله بین دو نصاب زکات ندارد؛ یعنی اگر تعداد گوسفند از یک نصاب بگذرد ولی به نصاب بعدی نرسد، زکات نصاب پایین را باید پردازد. مثلاً زکات ۱۱۵ گوسفند، یک گوسفند است.

نصاب گاو

اولین نصاب گاو سی رأس است و زکات آن یک گوساله است که یک سال آن تمام شده و وارد سال دوم شده باشد و نصاب های بعدی بدین شرح است:

نصاب مقدار زکات

۴۰ گاو یک گوساله ماده ای که وارد سال سوم شده باشد

۶۰ گاو دو گوساله

بیشتر از ۶۰ گاو برای هر ۳۰ تا یک گوساله دو ساله و هر ۴۰ تا یک گوساله سه ساله

نصاب شتر

شتر دوازده نصاب دارد بدین شرح:

نصاب مقدار زکات

۵ شتر ۱ گوسفند

۱۰ شتر ۲ گوسفند

۱۵ شتر ۳ گوسفند

۲۰ شتر ۴ گوسفند

۲۵ شتر ۵ گوسفند

۲۶ شتر یک شتری که وارد سال دوم شده باشد

۳۶ شتر یک شتری که وارد سال سوم شده باشد

۴۶ شتر یک شتری که وارد سال چهارم شده باشد

۶۱ شتر یک شتری که وارد سال پنجم شده باشد

۷۶ شتر دو شتری که وارد سال سوم شده باشد

۹۱ شتر دو شتری که وارد سال چهارم شده باشد

۱۲۱ شتر و بیشتر از آن برای هر چهل شتر، یک شتری که وارد سال سوم شده باشد

در این بخش نیز پاسخ سؤال سوم و چهارم مشخص شد و سؤال پنجم نیز چون مربوط

به تمام متعلقات زکات است در پایان می آوریم.

چند مسئله

۱- اگر حیوان ها سالم هستند، حیوان ناقص و مریض به عنوان زکات آنها کافی نیست.

و نیز اگر حیوان ها همه جوانند، حیوان پیر کافی نیست. ولی اگر همه آنها همانگونه باشند، اشکال ندارد.

۲- در زکات، نر یا ماده بودن حیوان شرط نیست. بنابراین می تواند زکات حیوان های نر را از جنس ماده بدهد، هرچند همه آنها نر نباشند یا از جنس ماده بدهد، هرچند همه آنها ماده نباشد.

۳- زکات گوسفندان را می تواند از جنس بز یا میش بدهد و لازم نیست زکات گوسفندانی را که مثلا همه قوچ و میش هستند حتما از همان جنس بدهد.

وظیفه سکه داران

از آنجا که امروزه سکه طلا و نقره چندان رواج ندارد و کمتر کسی است که زکات سکه بر او واجب شود، لذا به پاسخ تمام سؤال ها نمی پردازیم و تنها به شرایط وجوب زکات سکه و نصاب و مقدار زکات آن می پردازیم.

۱- کسانی که طلا و نقره دارند با شرایط زیر زکات آن واجب است:

- به نصاب لازم برسد.
- یک سال بر آن بگذرد.
- مسکوک باشد.

توضیح شرایط

۱- نصاب طلا ۱۵ مثقال و نصاب نقره ۱۰۵ مثقال است و اگر از این مقدار کمتر باشد زکات ندارد.

۲- اگر یازده ماه سکه ها را نگه داشته باشد، زکات آن واجب می شود که در پایان ماه دوازدهم باید بپردازد. ولی اگر پیش از ماه یازدهم تعدادی از آنها را بفروشد یا ببخشد که

وزن مجموع باقی مانده آنها کمتر از نصاب باشد، واجب نیست.

۳- طلا و نقره در صورتی که به صورت سکه رایج باشد زکات دارد، ولی طلای شمش یا زیورآلات زکات ندارد.

مقدار زکات

۱- مقدار زکات طلا و نقره همیشه یک چهلیم است. یعنی وقتی از نصاب گفته شده کمتر نباشد، یک چهلیم آن به عنوان زکات باید پرداخت شود.

۲- اگر زکات طلا و نقره را بپردازد و تا سال دیگر آنها را نگه داشته باشد و از نصاب کمتر نباشد، مجدداً باید زکات آن را بپردازد و همچنین در سالهای آینده.

سؤال پنجم: مصرف زکات کدام است؟

جواب: مصرف زکات در هشت جا است که می‌توان آن را در تمام یا برخی از این موارد مصرف کرد. مصارف هشت‌گانه زکات در آیه ۶۰ سوره توبه بدین صورت آمده است: «انما الصدقات للفقراء والمساكين والعاملین علیها و المؤلفه قلوبهم و فی الرقاب و الغارمین و فی سبیل الله و ابن السبیل فریضه من الله و الله علیم حکیم.»

توضیح موارد زکات

۱- فقیران: کسانی که درآمدی ندارند، یا درآمد آنها مخارجشان را کفاف نمی‌دهد.

۲- مسکینان: آنان که به کلی درمانده بینوایند.

۳- عاملین: کسانی که از طرف امام (ع) یا نایب او مأمور جمع‌آوری و نگهداری و توزیع زکاتند.

۴- مؤلفه قلوبهم: برای الفت دادن دلها به اسلام و مسلمانان: مانند غیرمسلمانی که اگر به آنها کمک بشود به دین اسلام می‌گروند، یا در جنگ به مسلمانان کمک می‌کنند.

۵- فی الرقاب: خریداری برده‌ها و آزاد کردن آنها.

- ۶- غارمین: بدهکارانی که نمی‌توانند فرض خود را بدهند.
- ۷- در راه خدا: یعنی در کارهایی که نفع آن به عموم می‌رسد و مورد رضایت خداست. مانند ساختن جاده، پل، مسجد.
- ۸- مسافری که در سفر مانده است و خرج برگشت به وطن را ندارد، هرچند در وطن خود فقیر نباشد.

احکام مصرف زکات

- ۱- کسی که زکات دریافت می‌کند باید دارای این شرایط باشد:
- مسلمان باشد.
 - واجب النفقه زکات دهنده نباشد؛ مانند همسر و فرزند.
 - اگر زکات دهنده سید نیست، زکات گیرنده نیز سید نباشد.
 - زکات را در معصیت مصرف نکند.
 - و بنا بر احتیاط واجب آشکارا معصیت کبیره نکند.
- ۲- اگر پدر به کتاب‌های علمی دینی احتیاج داشته باشد، پدر می‌تواند برای خریدن آن کتاب‌ها به او زکات بدهد.
- ۳- پدر می‌تواند به پسرش زکات بدهد که برای خود زن بگیرد.
- ۴- کسی که مشغول تحصیل علم است و اگر تحصیل نکند می‌تواند برای معاش خود کسب کند، چنانچه تحصیل آن علم واجب یا مستحب باشد، می‌توان به او زکات داد و اگر تحصیل علم واجب یا مستحب نباشد زکات دادن به او اشکال دارد.
- ۵- به کسی که معلوم نیست سید است یا نه می‌توان زکات داد.
- ۶- لازم نیست زکات هریک از اموال از همان مال پرداخت شود، بلکه می‌تواند قیمت آن را بپردازد.

۷- به کسی که بدهکار است و نمی‌تواند بدهی خود را بدهد، اگر چه مخارج او بر انسان واجب باشد، می‌توان زکات داد.

۸- کسی که باید زکات بدهد، اگر از فقیری طلبکار باشد، می‌تواند طلبی را که از او دارد بابت زکات حساب کند و از او نگیرد.

۹- کسی که بدهکار است و نمی‌تواند بدهی خود را بپردازد، اگر چه فقیر نباشد، انسان می‌تواند طلبی که از او دارد بابت زکات حساب کند.

۱۰- چیزی را که انسان بابت زکات به فقیری می‌دهد، لازم نیست به او بگوید که زکات است، بلکه اگر فقیر خجالت بکشد، مستحب است به طوری که دروغ نشود، به اسم هدیه و پیشکش به او بدهد؛ ولی باید در نیت خود قصد پرداخت زکات داشته باشد.

۱۱- پس از جدا کردن زکات لازم نیست فوراً آن را به مستحق بدهد. ولی اگر به کسی که می‌شود زکات داد دسترسی دارد، احتیاط مستحب آن است که دادن زکات را تاخیر نیندازد.

۱۲- انسان نمی‌تواند زکاتی که از مال خود جدا کرده، برای خودش بردارد و چیز دیگری به جای آن بگذارد.

۱۳- اگر زکات را از مال خود کنار بگذارد می‌تواند در بقیه آن تصرف کند و اگر قیمت آن را کنار بگذارد (نه از خود آن)، می‌تواند در تمام آن مال تصرف کند.

۱۴- اگر زکات قبل از پرداخت تلف شود:

الف) پرداخت آن ممکن نبوده: ضامن نیست و پرداختن عوض آن واجب نیست.

ب) پرداخت آن ممکن بوده:

- در پرداخت یا حفظ آن کوتاهی نکرده است: ضامن نیست.

- در پرداخت یا حفظ آن کوتاهی کرده است: ضامن است.

۱۵- اگر پیش از آنکه رکات بر او واجب شود، مثلاً پیش از دانه بستن گندم و جو

چیزی بابت زکات به فقیر بدهد، زکات حساب نمی‌شود. ولی بعد از آنکه زکات بر او واجب شد، اگر چیزی را که به فقیر داده از بین نرفته و موجود است و آن فرد هنوز هم فقیر است، می‌تواند چیزی را که به او داده بابت زکات حساب کند.

۱۶- اگر شخصی که از دنیا رفته زکات بدهکار باشد، بر ورثه او واجب است زکات اموال او را بپردازد و چنانچه قرض داشته باشد و زکات نیز بدهکار باشد، باید اول زکات را از مالی که زکات آن واجب شده بدهند، بعد قرض او را ادا کنند.

مستحبات پرداخت زکات

- ۱- خویشان خود را بر دیگران
- و اهل علم و کمال را بر غیر آنان
- و کسانی را که گدایی نمی‌کنند بر گدایان مقدم دارد.
- ۲- زکات دامها را به فقیرهای آبرومند بدهد.
- ۳- زکات را آشکارا و صدقه مستحبی را پنهانی بپردازد.

پیام رهبر معظم انقلاب اسلامی به اجلاس سالانه زکات

بسم الله الرحمن الرحيم. فراهم‌سازی همایش سالانه برای ترویج زکات را باید یکی از بزرگ‌ترین توفیقات الهی و نشانه‌ی فضل و رحمت پروردگار به جمهوری اسلامی دانست. اهمیت والای این فریضه بزرگ که مکرراً در قرآن در کنار نماز از آن یاد شده است، ایجاب می‌کرد که بسیار پیش از این به اقامه آن پرداخته شود. ما مسئولان نظام جمهوری اسلامی باید از کم‌کاری خود در این باره آمرزش خداوند را طلب کنیم و به عفو او پناه ببریم.

اکنون که به همت برخی عزیزان، چند سالی است موضوع زکات پیگیری می‌شود، لازم است مسئولان همه بخش‌های مرتبط دولتی، همکاری همه‌جانبه خود را مبذول دارند. قرآن در ستایش مجاهدان راه حق، کارکرد آنان را پس از پیروزی، اقامه صلاه و ایتاء زکات و امر به معروف و نهی از منکر می‌داند و درحقیقت، نخستین و مهم‌ترین وظایف آنان را در هنگام تشکیل حکومت، معین می‌کند. این جایگاه برجسته‌ی زکات است.

نظام جمهوری اسلامی برای تحقق احکام اسلامی و تشکیل مجتمع اسلامی پدید آمده است، پس باید این فریضه بزرگ را در سرفصل برنامه‌های خود گذارد. باید اعتراف کنیم که در این زمینه کار تحقیقاتی و معرفتی نیز در سطح نیاز و ضرورت انجام نگرفته است. بحث فقهی زکات، امروز می‌تواند آفاق گسترده‌تری از همه آنچه در کتب گذشتگان هست، در پیش چشم باحثان و محققان بگشاید. فریضه زکات در صدر اول، پس از هجرت به مدینه تشریع شده، درحالی که عنوان زکات در آیات مکی قرآن کریم بارها تکرار گردیده است. نکاتی از این قبیل که ما را به ژرف‌اندیشی در این مقوله مهم فرامی‌خواند، کم نیست.

به‌رحال امید است نهضت احیا و ترویج زکات در همه سطوح به کارکردهای شایسته خود منتهی شود و برکات بی‌پایان آن شامل مردم ما و کشور ما و نظام مقدس جمهوری اسلامی گردد.

از جناب آقای قرائتی و دیگر دست‌اندرکاران صمیمانه سپاسگزارم.

والسلام علیکم ورحمة الله

سیدعلی خامنه‌ای - ۸ آذرماه ۱۳۹۶

دسته‌بندی نکته‌ها در پیام رهبری

در پیام مقام معظم رهبری حضرت آیت‌الله العظمی، امام خامنه‌ای (دامت برکاته) نکته‌هایی وجود دارد که برای دستیابی سریع‌تر به آن‌ها، دسته‌بندی مناسبی صورت پذیرفته است تا مجموعه نگاه معظم‌له و نکات مورد نظر، در این قالب‌بندی با برجسته‌سازی به نمایش گذاشته شود:

۱. ترویج زکات

- ترویج زکات از بزرگترین توفیقات الهی است.
- نشانه‌ای از فضل و رحمت پروردگار است.

۲. اهمیت و منزلت فریضه زکات

- این فریضه بزرگ در قرآن کریم و در کنار و همراه نماز آمده است.
- همان‌طور که نماز را باید اقامه کرد، زکات را هم باید اقامه کرد.
- قرآن کریم یکی از کارکردهای جهاد و مجاهدت را پس از پیروزی، اقامه نماز و پرداخت زکات و امر به معروف و نهی از منکر می‌داند.
- برکات زکات بی‌پایان است و شامل مردم، کشور و نظام مقدس جمهوری اسلامی خواهد شد.

۳. وظیفه حکومت اسلامی

- نظام اسلامی برای اجرای احکام اسلامی به وجود آمده است.
- از مهمترین وظیفه حکومت اسلامی، ایتاء زکات است.
- نخستین و مهمترین وظایف حاکمان اسلامی در هنگام تشکیل حکومت، اقامه نماز، ایتاء زکات و امر به معروف و نهی از منکر است.

۴. کم کاری مسؤولان

- کم کاری مسؤولان گناه محسوب می شود.
- ایجاب می کرد که بسیار پیش از این به اقامه آن (زکات) پرداخته می شد.
- اولاً، باید نسبت به این کم کاری طلب عفو کرد.
- ثانیاً، باید همه بخش های مرتبط دولتی، همکاری همه جانبه داشته باشند.
- باید این فریضه بزرگ را در سرلوحه برنامه های خود قرار دهند.

۵. کارهای تحقیقاتی

- کارهای تحقیقاتی و معرفتی لازم، در سطح نیاز انجام نگرفته است.
- محققان، مباحث فقهی زکات را باید از آفاق گسترده تری مورد توجه قرار دهند.
- به آنچه که در کتب گذشتگان بحث شده است، اکتفا نشود.

۶. نهضت احیاء و ترویج

- امید است نهضت احیاء و ترویج زکات شکل بگیرد.
- احیاء و ترویج، وقتی به صورت یک نهضت درخواهد آمد که همه سطوح جامعه را درگیر کند.
- با نهضت فراگیر هست که حکم الهی زکات به کار کردهای شایسته خود منتهی می شود.

زکات در نزد مذاهب اربعه اهل سنت حنفی

پیشگفتار

باید دانست که برای هر انسان، دو چیز لازم و ضروری است یکی ارتباط مستحکم با خالق و دوم رابطه نزدیک با مخلوق؛ رابطه با خدا به وسیله ی سجده، خود را به خداوند نزدیک کن، از این، «بوسیله نماز حاصل می شود چنانکه در قرآن آمده معلوم میگردد که نماز، بهترین وسیله تقرب الهی و دوستی با خداست.

تقرب و تعلق خداوندی، مستلزم به این است که باید انسان، با بندگان خدا هم رابطه حسنه برقرار کند و با آن ها محبت و همکاری نماید، و این بوسیله زکات و انفاق فی سبیل الله حاصل می شود، بدین جهت است که در قرآن و احادیث، نماز و زکات چندین بار یک جا ذکر شده اند، و در جاهای متعدد و مکرری از قرآن آمده بر پا دارید نماز را و بدهید زکات را.»

انفاق فی سبیل الله

انفاق فی سبیل الله، یکی از اوصاف خاص مؤمنین است چنانکه در قرآن آمده مومنان، همان افرادی هستند که به غیب ایمان دارند و نماز می خوانند و از آنچه به آنها داده ایم، انفاق می کنند. بقره آیه ۳ خداوند متعال از بس که به بندگان نظر لطف دارد، انفاق به آنها را به حساب خود می آورد، چنانکه می فرماید: حدید آیه ۱۸ بی گمان مردان و زنان صدقه دهنده و آنها که به خداوند قرض الحسنه دهند برایشان دوچندان می شود و برای آنها پاداش ارجمندی است این از مسلمات است که خداوند متعال غنی است و نیاز به هیچ چیز ندارد فقط، همکاری با بندگان خدا مطلوب است؛ باید دانست که آنچه انسان در راه خدا بعنوان: قرض الحسنه می دهد در بانک خداوندی محفوظ است و در قیامت

پاداش آن را خواهد یافت چنانکه خداوند متعال می فرماید سوره مزمل آیه ۲۰ و آنچه برای خویش از عمل نیک می فرستید آن را در نزد خدا، بهتر خواهید یافت.

فرضیت زکات در پرتو آیات الهی

در مورد فرضیت زکات آیات زیادی در قرآن وجود دارد که ما به دو مورد از آن بعنوان نمونه اشاره می نمائیم: یکی از آیاتی که دالّ بر فرضیت زکات است آیه سوره بقره ۲۴۵ می باشد که بیش از هفتاد بار در قرآن مجید ذکر شده است که این خود نشانه اهمیت نماز و زکات است. در تفسیر ابن کثیر آمده است که می فرمایند: این آیه دلیل است برای کسانی که می گویند فرضیت زکات درمکه نازل شده اما مقادیر و مصارف آن در مدینه معارج آیه ۲۴ می باشد. ذکر شده است که این خود نشانه اهمیت نماز و زکات است وعیدهای داده شده برای تارک زکات در پرتو قرآن

(سوره توبه) و کسانی که طلا و نقره را می اندوزند و آن را در راه خدا خرج نمی کنند، آنان را به عذاب بسیار بزرگ و دردناکی بشارت ده؛ روزی) فرا خواهد رسید که (این سکه ها در آتش جهنم تافته می شود و پیشانی ها و پشت های ایشان با آن داغ می گردد) (و برای توییح) به ایشان گفته می شود: این همان چیزی است که برای بنی الاسلام علی خمس: شهادة أن لا إله إلا الله «خود اندوختید پس اینک بچشید مزه چیزی را که می اندوختید قال رسول الله صلى الله عليه وسلم رواه البخاری رسول الله (ص) «إلا الله، وأن محمداً رسول الله، وإقام الصلاة، وإيتاء الزكاة، والحج، وصوم رمضان» فرمودند اسلام بر پنج ارکان بنا شده است ۱- گواهی دادن به آنکه هیچ معبودی به حق نیست جز خداوند یکتا و آنکه حضرت محمد (ص) پیامبر خداست ۲- بر پا داشتن نماز. در مدت شبانه روز انجام دادن پنج بار نماز بر هر فرد مسلمان واجب می باشد ۳- دادن زکات. بر هر فرد مسلمان که مال داشته باشد و مالش به حد نصاب رسد دادن زکات واجب است ۴- رفتن به خانه خدا. بر کسی که استطاعت مالی و بدنی داشته باشد رفتن به خانه خدا واجب می

باشد. ۵- روزه گرفتن در ماه مبارک رمضان. بر هر فرد مسلمان که شرایط وجوب روزه در او موجود باشد روزه گرفتن واجب است.

اموالی که از نظر اسلام زکات در آنها فرض می باشد عبارتند از:

۱- زکات حیوانات ۲- زکات طلا و نقره و پول های رایج ۳- زکات کالای تجاری
۴- زکات گنجینه ها و معادن ۵- زکات حبوبات و میوه های کشاورزی ۶- زکات فطر واجب

از ۵ نفر شتر یک گوسفند

از ۳۰ گاو یا گاو میش یک گوساله یک ساله

از ۴۰ راس گوسفند یا بز یک گوسفند

از ۲۰ مثقال طلا نیم مثقال طلا (هر مثقال طلا ۴/۳۷۴ گرم است)

از ۲۰۰ درهم نقره (۱۴۰ مثقال طلا) ۵ درهم (۳/۵ مثقال نقره)

زکات فطر بر هر فرد کوچک بزرگ خانواده واجب است که قبل از نماز عید فطر زکات خود را پرداخت کند. تقریباً از گندم ۲ کیلو، از جو و خرما ۴ کیلو (یا به نرخ روز قیمت آنها را پرداخت کنند).

کالاهای تجاری که هنگام تمام شدن سال باید حساب کنند اگر قیمت بر حسب نرخ بازار به یک حدنصاب برسد زکات آن راپردازد. یک چهلیم آن به عنوان زکات بیرون آورد
به زمینهایی که به وسیله آب باران (دیمی) آبیاری شوند یک دهم محصول زمین به عنوان زکات پرداخت می شود.

به زمینهایی که به وسیله گاو و شتر یا به وسیله دیگری اگر از آب قنات و چاه عمیق آبیاری شود که آبیاری آن هزینه در بر دارد. یک بیستم محصول زمین به عنوان زکات پرداخت می شود.

از میوه های خشک که باقی می ماند و خراب نمی گردد مانند: خرما، زیتون، کشمش و... (نزد احناف در سبزیجات مطلق عشر (یک دهم) یا نصف عشر (یک بیستم) لازم می

شود خواه پنج وسق باشد یا کمتر) طبق احکام فوق زکات تعلق می گیرد و یک دهم آن به فقرا داده می شود.

زکات عسل، به شرط آنکه از زمین عشری تولید شده باشد. زکات عسل یک دهم است.

تعاریف اموالی که زکات به آنها تعلق می گیرد عبارتند از:

۱- چهار پایان: شامل شتر، گاو و گوسفند و بز می باشد که بیشتر سال را در چراگاه سپری کرده باشند و در خانه نباشند.

۲- نقدینه ها: مقصود از نقدینه ها همان طلا و نقره و پول اند که به صورت سکه یا غیر سکه و یا اسکناس می باشند.

نقدینه ها دو نوع دارند:

الف - پول نقد به صورت: سکه، اسکناس و چک، چه در منزل باشد، یا در بانک باشد و...

ب طلا و نقره: از آن استفاده شود یا در صندوق گذاشته شده باشد نزد احناف همین است بروی دادن زکات فرض است. و نزد شافعیه کالاهایی که مورد استفاده قرار می گیرد زکات ندارد.

۳- محصولات زراعی: منظور از محصولات زراعی، هر آنچه از زمین بیرون می آیند مانند گندم، جو، برنج و ذرت و غیره (عشر تعلق می گیرد)

۴- میوه ها: هر آنچه درختان میوه می دهند بر صاحبش عشر آنها واجب است، مثل خرما، انگور، گردو و غیره (از میوه های حیاط خانه عشر نیست) (به محصولات کشاورزی و میوه ها عشر تعلق می گردد)

۵- کالاهای تجاری: مقصود اموال تجاری است که خرید و فروش می شوند.

وقت اداء زکات واجب

برای وجوب ادای زکات شرط این است که یک سال کامل (قمری) بر نصاب اموال بگذرد فوراً باید زکات آن پرداخت شود.

شرائط فرضیت زکات

- بر کسی زکات واجب می شود که دارای شرایط زیر باشد.
- زکات فرض نیست مگر آنگاه که شرط های آتی فراهم بوده باشند:

 ۱. «اسلام» پس زکات بر کافر فرض نیست چه آن کافر، کافر اصلی باشد یا اینکه از اسلام مرتد گردیده باشد.
 ۲. «آزادی» پس زکات بر برده فرض نیست.
 ۳. «بلوغ» پس زکات بر کودک فرض نیست (نزد حنفی ها) اما نزد ائمه ثلاثه در مال نابالغ زکات لازم است (برعهده قیم است)
 ۴. «عقل» پس زکات بر دیوانه (مجنون) فرض نیست.
 - ۵- داشتن «ملکیت تام» یعنی آن مال، در تصرف و دست آن شخص باشد. و اینکه مال موجود در تحت ملکیت وی به حد نصاب رسیده باشد پس زکات بر کسی که مال آن به حد نصاب نمی رسد فرض نیست.
 - ۶- اینکه مال از «حاجت اصلی» آن افزون باشد پس زکات در منزل مسکونی و لباس ها و اثاث منزل و... که مورد استفاده قرار می گیرد فرض نیست (مجمع نهر، هندیه، ردالمختار)
 - ۷- اینکه مال از دین «قرض» فارغ بوده باشد. پس بر کسی که بر وی وامی است که کل نصاب زکات را در برمی گیرد یا نصاب را کم می کند زکات بر وی فرض نیست.
 - ۸- اینکه مال نامی (رشد کننده) باشد چه آن مال حقیقتاً نامی باشد چون چهار پایان یا تقدیرا نامی باشد چون طلا و نقره.
 - ۹- یک سال کامل بر آنها بگذرد پس قبل از گذشتن یک سال زکات واجب نیست.

توجه: در مورد نقدینه ها، چهار پایان و کالاهای تجارتي شرط است که بعد از به حد نصاب رسیدن، یک سال از مالکیت آن بگذرد، اما گنجه ها، میوه ها و محصولات زراعی بلافاصله بعد از بدست آمدن، زکات آنها پرداخت می شود.

درهمه این موارد، زکات از جنس مال باشد (به جای خرما و گوسفند پولش را هم می تواند بدهد) مگر در کالاهای تجارتي که بعد از قیمت گذاری آنها زکاتشان با پول حساب می شود (و یا می تواند بجای پول اجناس دهد) نزد احناف دادن زکات از قیمت جائز است ولی نزد شافعی و مالکیه دادن قیمت درست نیست. در نزد حنابله در موارد مصلحت و حاجت دادن قیمت درست است مانند اینکه به فقیر گندم بدهد ارزان بخرند و یا برای فقیر بردن گندم و غیره سخت باشد می تواند قیمتش را پرداخت کند. در غیر اینگونه صورت ها دادن قیمت درست نیست.

زکات حیوانات چرنده

حیوانات چرنده، حیواناتی هستند که در حداکثر مدت سال به چریدن در صحرا مشغولند همچون شتر و گاو و گوسفند هر گاه نصف سال یا بیشتر از آن در صحرا چریدند در آنها زکات واجب می شود. مقدار فرض زکات در این حیوانات مختلف است.

زکات (عشر) محصولات کشاورزی و میوه ها

عشر محصولات زراعتی و میوه جات، نزد احناف نصاب خاصی ندارد، لذا از همه ی آن چیز هایی که از زمین میرویند چه کم باشد چه زیاد، عشر واجب است، به جز هیزم و نی بوری و غیره که مقصود نیستند؛ البته در نیشکر عشر واجب است. ولی نزد ائمه ثلاثه در کمتر از ۵ و سق معادل ۶۵۳ کیلو گرم عشر تعلق نمیگیرد. نزد احناف در تره بار و سبزیجات نیز زکات (عشر) واجب است ولی نزد ائمه ثلاثه (شافعی، حنبلی، مالکی) در تره بار و

سبزیجات زکات (عشر) واجب نیست.

نکته: هر کدام از ائمه برای زکات محصولات و میوه جات شروطی گذاشته اند که باید آنها را از مطلقیات {الفقه علی المذاهب الاربعه، جلد ۱ صفحه ۵۲۰} دنبال کرد.

نکته: در محصولات زمین هاییکه در اکثر سال با چاه عمیق یا قنات آبیاری می شوند نصف عشر (یک بیستم) واجب است بخلاف محصولات زمین هاییکه با آب باران و سیلاب سیراب می شوند که در آنها عشر (یک دهم) واجب است.

زکات فطره

صدقه فطر: چیزی است که مسلمان آن را در روز عید فطر از مال خویش برای نیازمندان می پردازد به جهت پاکسازی نفس خویش و جبران نقصانی که ممکن است از وی به هنگام روزه آن شخص صادر شده باشد عبد الله ابن عباس رضی الله عنه می فرماید: رسول الله صلی الله علیه وسلم زکات فطر را به عنوان پاک سازنده روزه داران بیهودگی، بد زبانی و به عنوان اطعامی برای مساکین مقرر نموده است. صدقه فطر واجب است.

زکات مال ضمار

مالی است که هنوز در ملک شخص قرار دارد ولیکن دسترسی به آن برایش متعذر و دشوار است، به این صورت که کسی به دیگری وامی (قرضی) داده است، اما برپا داشتن گواه و مدرک (بینه) علیه آن قادر نیست، سپس آن وام را بعد از مدتی دریافت می کند.

در مال ضمار پرداخت زکات سالهای گذشته آن واجب نمی گردد. برمال گم شده زکاتی نیست.

زکات عروض

آنچه غیر از طلا و نقره و حیوان است، عرض (کالا) می باشد. و جمع آن عروض، دادن

زکات از آنها با شرط های آتی واجب می گردد.

۱- اینکه در نزد مالک عروض نیت تجارت کرده باشد.

۲- اینکه قیمت عروض (کالای) تجارت به حد نصابی از طلا یا نقره برسد.

زکات مال التجاره

به اتفاق مذاهب اربعه اهل سنت زکات مال التجاره واجب است ونصاب آن نیز میزان

قیمت طلا ونقره زکاتشان محاسبه می گردد.

مصارف زکات

مستحقین زکات

خدای مهربان در قرآن بیان کرده که زکات اموال رابه افراد زیر پرداخت نماییم:

۱- فقیر : کسی که مالک کمتر از نصاب باشد، یعنی کسی که دارای مال و وسایل

اندکی است ولی مالک نصاب نیست.

۲- مسکین : کسی که اصلا مالک چیزی نیست.

۳- عامل : همان که رهبر حکومت اسلامی او را جهت اخذ زکات انتخاب می کند و

بعد از جمع آوری اموال زکات او را به اندازه عملش مبلغی می دهد.

۴- مولفه القلوب: کسانی که تازه مسلمان شده اند (ضعیف الاسلام و جدید الاسلام)

۵- رقاب: برده ای که آقايش می گوید اگر این اندازه پول آوردی تو آزادی.

۶- غارم : کسی که مقروض است و بعد از این که قرض خویش را بپردازد مالک

نصاب کاملی نیست.

۷- فی سبیل الله: فقرایی هستند که همه چیز را ترک و خود را در اختیار جهاد د راه

خداوند متعال قرار داده اند یا حجاجی هستند که به قصد انجام حج بیرون آمده اند، اما به

خاطر آنکه هزینه های سفرشان تمام شده است از رسیدن به بیت الله عاجز مانده اند.

۸- ابن سیل: مسافرانی که در حال سفر تهیدست شده اند و هزینه بازگشت به شهر خود را ندارند. پس زکات بر آنها داده می شود تا برای رسیدن به وطن خویش قادر گردند

دادن زکات به این افراد جایز نیست

دادن زکات به پدر و مادر و پدر بزرگ و مادر بزرگ و الی آخر و همچنین دادن به فرزند و نبیره و ندیده جایز نمی باشد و همچنین دادن زکات به همسر هم صحیح نیست
ردالمحتار جلد ۲

اصطلاح غنی

افرادی که دارای ۶۱۶ گرم نقره ۸۷ گرم طلا یا به اندازه قیمت آنها، اموال تجاری داشته باشد در اصطلاح شرع، غنی گفته می شود. لذا دادن زکات به چنین اشخاصی صحیح نیست. و برای او هم جایز نیست که پول زکات را گرفته و آن را مصرف نماید.

آداب دقیق زکات دادن

- ۱- قبل از هر چیز نیت زکات دادن بکند (یعنی در هنگام دادن زکات نیت آن را دل بکند و رغیر این صورت صدقه نافله حساب می شود، دوباره زکات پرداخت کند).
- ۲- هنگامی که یک سال کامل از حد نصاب اموال گذشت فوراً باید زکات آن را پرداخت کند زیرا ممکن است به طور ناگهانی مرگ پیش آید و این حق زکات بر گردن صاحب نصاب باقی بماند و گناهکار شود.
- ۳- بهتر است زکات را در ماه محرم دهد که اول سال است یا در ماه رمضان زیرا که هر چه ماه شریف تر باشد ثواب آن دوچندان می شود (وقتی حولان حول) یک سال تمام قمری) شد زکات واجب است و تاخیر دادن آن تا رمضان درست نیست.
- ۴- آنکه زکات یا صدقه می دهد منت و آزار بر آن نهد و اصل منت جهل و نادانی

است. حقیقت منت این است که تصور کند نسبت به فقیری که بر او نیکی کرده خود را از او برتر بداند و علامتش این است که انتظار داشته باشد که فقیر از او تشکر کند.

۵- آنکه زکات را به طور مخفی ادا کند تا از ریا و شرک به دور باشد و به اخلاص و تقرب الهی نزدیک تر باشد، زیرا در روایات وارد شده که بخشش پنهانی آتش غضب خدا را خاموش می کند به طوری که وقتی با دست راست صدقه ای ببخشد بی آن که دست چپش آگاه باشد. (البته برای تشویق دیگران به طور آشکار زکات را اعلام کند).

۶- هنگام تقسیم زکات باید خوب دقت کرد باید به افراد واجد شرایط که در قرآن در مصارف زکات هشت گروه صنف را ذکر نموده تقسیم کرد. نزد احناف دادن زکات به همه مصارف لازم نیست.

۷- هنگام دادن صدقه و زکات به خویشاوندان مستحق نسبت به بیگانگان ثواب آن دو برابر است یکی اجر صدقه و دیگری اجر حسن سلوک رابطه خویشاوندی به او می رسد، سپس هر چه اضافه باشد به همسایگان و اهل محل بهتر است.

۸- علاوه بر آنان دادن زکات به طلاب علوم دینی که در مدارس و حوزه های علمیه مشغول تحصیل هستند از ثواب بیشتری برخوردار است.

۹- زکات و صدقات را از بهترین و پاکیزه ترین اموال خارج کنید زیرا حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم فرموده است: خداوند پاکیزه است به جز پاکیزه یعنی حلال چیز دیگری را قبول نمی کند.

۱۰- آنچه از مال به عنوان زکات داده می شود باید بی عیب باشد یعنی مال نباید کهنه معیوب و... باشد.

۱۱- بخشش، زکات و صدقه با خوش رویی و شادمانی همراه باشد نه با ترش رویی. و رسول اکرم صلی الله علیه وسلم فرموده است: یک درهم از صد درهم جلو افتاده است: یعنی اگر یک درهم را از بهترین مال و با خوش رویی داده شود، بهتر است از صد

هزار درهم که از مال بد و با ترش رویی انفاق شود.

۱۲- این است که صدقات و زکات را به کسی که سبب زیاد شدن خیر و احساس و نیکی شخص باشد، مثلاً به عالم پرهیزکاری داده شود که در ادای وظیفه طاعات خدا از آن مال استفاده کند یا به مردی داده شود که صالح و درست کار و دارای عائله ای که با تو خویشاوندی داشته باشد و به تو منفعت می رسد.

فواید پرداخت زکات

در ادای زکات فواید زیادی نصیب مسلمانان می شود.

۱- محبت مال از دل کسی که زکات می دهد بیرون می شود و به بدترین بیماری روحی و روانی انسان که حرص مال است مبتلا نمی گردد.

۲- برای رفاه حال فقرا و انسان هایی که سرمایه کافی برای زندگی را ندارند مفید قرار می گیرد و نیازهای آنها برآورده می شود و از دل انسان های طبقه محروم جامعه دعاها سرشار از محبت و برکت بیرون می شود که بر جذبات هم دردی انسان ها می افزاید

۳- فایده دنیوی زکات دادن این است که تمام طبقات جامعه و سرمایه دار و غیره آن همه تحت تاثیر شعاع آن قرار می گیرند و مالی که زکات آن داده شده از گزند دزدی و مرگ و میر محفوظ می ماند، البته به شرط اینکه مال حلال باشد.

۴- برعکس اگر زکات داده نشود رزق و روزی بد فرجام و تباهی ها به اموال سرازیر می شود و همچون آتش در خرمن می افتد. همه را به تباهی می کشاند پیامبر گرامی اسلام می فرماید: ملتی که زکات اموال خود را ندهد خداوند قحطی را بر آنان مسلط و گریبان گیر آن ها می کند.

۵- خدای تبارک و تعالی فرموده است: مثل کسانی که اموال خود را در راه خدا می بخشند مانند دانه ایست که هفت خوشه را رویانیده و در هر خوشه صد دانه باشد و خدا

برای کسی که بخواهد پاداش را مضاعف می کند سوره بقره آیه ۲۶۱

پیوست ۱

قانون زکات

ماده ۱- به منظور تشویق مردم به ادای زکات و سازماندهی امور مربوط در صورت اذن ولی فقیه و اعطاء اختیارات در چهارچوب این قانون، «شورای مرکزی زکات» با عضویت اشخاص زیر تشکیل می گردد:

الف - نماینده ولی فقیه در شورا (رئیس شورا)

ب - رئیس کمیته امداد امام خمینی (ره)، (قائم مقام و دبیر شورا)

پ - معاون برنامه ریزی و نظارت راهبردی رئیس جمهور

ت - وزیر کشور

ث - وزیر جهاد کشاورزی

ج - وزیر امور اقتصادی و دارایی

چ - وزیر تعاون، کار و رفاه اجتماعی

ح - رئیس سازمان صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران

خ - رئیس شورای سیاستگذاری ائمه جمعه سراسر کشور

د - رئیس سازمان تبلیغات اسلامی

ذ - یک نماینده از کمیسیون اقتصادی مجلس شورای اسلامی با پیشنهاد کمیسیون و

انتخاب مجلس به عنوان ناظر

تبصره - دبیرخانه شورا در کمیته امداد امام خمینی (ره) تشکیل می گردد. همچنین

وظیفه جمع آوری و رساندن زکات به موارد مصرف بر عهده آن نهاد است که علاوه بر

ارائه گزارش کار به شورا، بودجه مورد نیاز جهت اجرای این قانون را پیشنهاد می نماید تا پس از تصویب شورا و با لحاظ ماده (۴) این قانون توسط دولت در بودجه سالانه آن نهاد قرار گیرد و پس از تصویب مجلس شورای اسلامی، توسط معاونت برنامه ریزی و نظارت راهبردی رئیس جمهور تخصیص اعتبار یابد تا به مصرف برسد.

ماده ۲- وظایف شورای مرکزی زکات عبارت است از:

الف - تعیین خط مشی های اساسی در خصوص جمع آوری و مصرف زکات و تنظیم ضوابط و معیارهای مربوطه

ب - سیاستگذاری امور تبلیغی و آموزشی در جهت آشنایی و هدایت مردم به ادای زکات
پ - برنامه ریزی جهت ایجاد هماهنگی، نظارت و مشارکت مؤثر استانداران، فرمانداران، بخشداران، شوراهای اسلامی شهر و روستا و ائمه جمعه و جماعات سراسر کشور در اجرای این قانون

ماده ۳- هرگونه اقدام در مورد زکات از قبیل جمع آوری و اولویتهای مصرف آن مطابق نظر ولی فقیه و با اذن ایشان انجام می گیرد.

ماده ۴- دولت مجاز است در جهت اهداف این قانون و بنا بر پیشنهاد کمیته امداد امام خمینی (ره) حداقل معادل ریالی زکات جمع آوری شده در هر سال را به علاوه ده درصد (۱۰-) در بودجه سال بعد پیش بینی نماید و در اختیار کمیته امداد امام خمینی (ره) جهت مصارف اهداف این قانون قرار دهد.

تبصره ۱- کمیته امداد امام خمینی (ره) موظف است معادل ریالی زکات جمع آوری شده در هر محل را به همراه کمکهای دولت در صورت اذن ولی فقیه به مصرف همان محل برساند.

تبصره ۲- کمیته امداد امام خمینی (ره) با ایجاد بانک اطلاعات ملی زکات، گزارش عملکرد میزان زکوات جمع آوری شده در مناطق کشور، کمکهای دولت و اقدامات رفع

فقر و عمرانی و خدماتی انجام شده را به صورت دوره ای به شورای مرکزی زکات و کمیسیونهای اقتصادی و اجتماعی مجلس شورای اسلامی منعکس نماید.

ماده ۵ - شوراهای زکات در استان، شهرستان و بخش در صورت اذن ولی فقیه یا نماینده مأذون از سوی ایشان به شرح ذیل تعیین می گردند:

۱- شورای استان عبارتند از امام جمعه مرکز استان به عنوان رئیس شورا، مدیرکل کمیته امداد امام خمینی (ره) استان به عنوان دبیر، استاندار، مدیران کل جهاد کشاورزی، اموراتصادی و دارایی، بهزیستی، مدیر صدا و سیما و رئیس سازمان تبلیغات اسلامی

۲- شورای شهرستان عبارتند از امام جمعه به عنوان رئیس، رئیس شاخه کمیته امداد امام خمینی (ره) به عنوان دبیر، فرماندار، رئیس اداره بهزیستی، مدیر جهاد کشاورزی، رئیس اداره امور مالیاتی و رئیس سازمان تبلیغات اسلامی

۳- شورای بخش عبارتند از امام جمعه به عنوان رئیس، رئیس شاخه کمیته امداد امام خمینی (ره) به عنوان دبیر و دو نفر معتمد محلی به انتخاب امام جمعه

ماده ۶ - سیاستهای تبلیغی و تشویقی در جهت ترغیب مردم به ادای زکات از قبیل اختصاص یارانه به کشاورزان و دامداران و نحوه اداره شوراهای استان، شهرستان و بخش و چگونگی تعیین معتمدان محلی در آیین نامه اجرایی این قانون پیش بینی می گردد.

هزینه های ناشی از اجرای این قانون تا حداکثر ده درصد (۱۰-)، از محل وصولی های مربوطه تأمین می گردد.

مسئول امور زکات و شوراهای آن در مراکز دهستانها و روستاهای تابع، شورای بخش است و در موارد استثناء به دلیل گسترش امر زکات شورای شهرستان به تشکیل شورای مرکز دهستان و روستا اقدام می کند.

ماده ۷- آیین نامه اجرایی این قانون ظرف سه ماه پس از تصویب این قانون توسط

دبیرخانه شورا تهیه می شود و پس از تأیید شورای مرکزی به تصویب هیأت وزیران می رسد. قانون فوق مشتمل بر هفت ماده و سه تبصره در جلسه علنی روز یکشنبه مورخ هشتم آبان ماه یک هزار و سیصد و نود مجلس شورای اسلامی تصویب شد و در تاریخ ۱۳۹۰/۸/۱۸ به تأیید شورای نگهبان رسید.

پیوست ۲

آئین نامه اجرایی قانون زکات کشور

کمیته امداد امام خمینی(ره)

معاونت توسعه مشارکت های مردمی

اداره کل اجرایی امور زکات کشور

آئین نامه اجرایی قانون زکات

مطابق با بند هفتم قانون زکات کشور، مصوب ۱۳۹۰/۸/۱۸ مجلس محترم شورای اسلامی بدین وسیله آئین نامه اجرایی زکات که در تاریخ ۱۳۹۵/۱۲/۱۶ مورد تصویب شورای محترم عالی زکات کشور قرار گرفت، ارائه می گردد.

ماده ۱- تعاریف اصطلاحات

۱- زکات: زکات از احکام ضروری عبادی و اقتصادی اسلام است که جهت ایجاد تعادل در جامعه بین افراد برخوردار و محرومین وضع شده است.

۲- کمیته امداد امام خمینی(ره): کمیته امداد امام خمینی(ره) نهادی است مستقل و تحت نظر مقام معظم رهبری (دام ظلّه العالی) که بر اساس تبصره ماده ۱ قانون زکات و حسب اذن ولی فقیه وظیفه جمع آوری و رسانیدن زکات به موارد مصرف مصرح در

فقه زیرنظر نماینده ولی فقیه در امر زکات را بر عهده دارد و در این آئین نامه اجرایی به اختصار امداد امام (ره) نامیده می شود.

۳- شورای عالی زکات کشور: این شورا در اجرای ماده ۱ قانون زکات از اشخاص حقیقی و حقوقی براساس حکم ولی فقیه و قانون زکات تشکیل یافته است و سیاست گذاری امور زکات و مدیریت و ساماندهی و تبلیغات و نظارت بر جمع آوری و هزینه کرد و دیگر امور کلان زکات را هدایت و راهبری خواهد نمود و در این آئین نامه اجرایی به اختصار شورای عالی نامیده می شود.

۴- شورای استان: براساس ماده ۵ قانون زکات و در صورت اذن ولی فقیه یا نماینده ایشان در محدوده استان از ۸ نفر اشخاص حقیقی یا نماینده تام الاختیار آنها به شرح قانون تشکیل می گردد و ریاست آن با نماینده ولی فقیه خواهد بود.

تبصره ۱- نماینده ولی فقیه در امور زکات به شخصی گفته می شود که ولی امر مسلمین ایشان را به عنوان نماینده خود در کلیه امور زکات معرفی نموده اند.

تبصره ۲- نماینده ولی فقیه به شخصی گفته می شود که توسط ولی فقیه به نمایندگی در استانها منصوب گردیده و یکی از وظایف ایشان رسیدگی به امر زکات استان می باشد.

۵- شورای شهرستان: بر اساس ماده ۵ قانون زکات و در صورت اذن ولی فقیه یا نماینده ایشان در محدوده شهرستان از ۷ نفر اشخاص حقیقی و یا نماینده تام الاختیار آنها به شرح قانون تشکیل می گردد و ریاست آن با امام جمعه مرکز شهرستان خواهد بود.

۶- شورای بخش: بر اساس ماده ۵ قانون زکات و در صورت اذن ولی فقیه یا نماینده ایشان در محدوده بخش از ۴ نفر اشخاص حقیقی و حقوقی به شرح قانون تشکیل می گردد که علاوه بر وظایف محوله از سوی شورای عالی زکات کشور بر اساس ماده ۶ قانون کلیه وظایف مرتبط با امر زکات را در دهستانها و روستاهای مجاور نیز انجام خواهد داد و ریاست آن با امام جمعه بخش و در صورت فقدان وی با فرد مشخص شده از سوی

نماینده ولی فقیه در شورای عالی زکات کشور خواهد بود.

- استانداران و فرمانداران در مرکز استان و مرکز شهرستان بعنوان قائم مقام رئیس شورای زکات می-باشند.

ماده ۲- اعضای شورای عالی زکات کشور

۱. نماینده منصوب از جانب ولی فقیه در امور زکات به عنوان رئیس شورا (عضو)
 ۲. رئیس کمیته امداد به عنوان قائم مقام و دبیر شورا (عضو)
 ۳. رئیس سازمان برنامه و بودجه کشور (عضو)
 ۴. رئیس شورای سیاست گذاری ائمه جمعه کشور (عضو)
 ۵. رئیس سازمان تبلیغات اسلامی (عضو)
 ۶. رئیس محترم صدا و سیما (عضو)
 ۷. وزیر محترم کشور (عضو)
 ۸. وزیر محترم تعاون، کار و رفاه اجتماعی (عضو)
 ۹. وزیر محترم جهاد کشاورزی (عضو)
 ۱۰. وزیر محترم امور اقتصادی و دارایی (عضو)
 ۱۱. نماینده کمیسیون اقتصادی مجلس با پیشنهاد کمیسیون و انتخاب مجلس (عضو و ناظر)
 ۱۲. افراد حقیقی و حقوقی به پیشنهاد رئیس شورا و انتخاب اعضا
- تبصره: کلیه اعضا موظف می باشند در جلسات شورای عالی علی الخصوص جلسه

پایانی سال جهت

شنیدن گزارش سال و تأیید برنامه سالیانه شرکت نمایند.

ماده ۳- وظایف شورای عالی زکات کشور

- (۱) سیاستگذاری و تعیین خط مشی های اساسی برای امور تبلیغی، فرهنگ سازی،

آموزشی، پژوهشی و زمینه سازی بمنظور آشنایی مردم در امر زکات

۲) سیاستگذاری و تعیین خط مشی های اساسی برای جمع آوری و مصرف زکات با تعیین و تنظیم ضوابط و معیارهای مربوطه بر اساس احکام فقهی مطابق با نظر مقام معظم رهبری و مراجع عظام تقلید خواهد بود

تبصره- در موارد اختلافی، نظر ولی فقیه ملاک عمل خواهد بود.

۳) سیاستگذاری و برنامه ریزی جهت تشویق عاملین، مبلغین، مؤثرین و مؤدیان در امر زکات
۴) برنامه ریزی جهت ایجاد هماهنگی و مشارکت مؤثر استانداران، فرمانداران، بخشداران، شوراهای اسلامی شهر و روستا و ائمه جمعه و جماعات سراسر کشور، همچنین سایر اعضای شوراهای زکات استانها،

شهرستانها و بخشها و عوامل مؤثر بویژه در جهت سازماندهی و بکارگیری معتمدین روستاها بعنوان عاملین افتخاری در امر زکات

۵) ایجاد هماهنگی و نظارت بر برنامه ها و اقدامات دستگاهها در محدوده ی این قانون و همچنین مصوبات شورای عالی زکات کشور

۶) بررسی بودجه تخصصی در قانون بودجه کشوری، پیشنهاد از طرف دبیرخانه شورای عالی جهت تصویب و ارائه به مراجع ذیربط و نظارت بر نحوه تخصیص اعتبارات و هزینه کرد آن در فصل های مربوطه توسط دبیرخانه

۷) ایجاد هماهنگی جهت ارزیابی عملکرد سالانه دستگاههای عضو و شوراهای استانی

۸) ایجاد هماهنگی و بسترهای لازم جهت تعامل با عوامل مؤثر در امر زکات

۹) ایجاد بستر لازم برای انتقال تجارب امور زکات از کشورهای اسلامی و تعامل لازم

با سازمان بین المللی زکات

۱۰) ارزیابی و نظارت بر حسن اجرای مصوبات ابلاغی مربوط به وزارتخانه ها و ارائه

گزارش به شورای عالی زکات کشور

تبصره: انجام هرگونه پیشنهاد اصلاحی در شرح وظایف دستگاههای عضو شورای مرکزی زکات توسط

دبیرخانه اقدام و پس از تصویب شورای مرکزی زکات ابلاغ می گردد.

ماده ۴- وظایف حوزه نمایندگی ولی فقیه در امور زکات: (مستقر در کمیته امداد)

۱. نظارت بر عملکرد دبیرخانه اجرای زکات در سطوح مختلف اعم از استانی و شهرستانی
۲. ایجاد زمینه تأیید مصوبات شورای عالی زکات توسط نماینده محترم ولی فقیه در امر زکات و ابلاغ آن به دبیرخانه و نظارت بر آنها
۳. گزارش کامل به دفتر مقام معظم رهبری (مدظله العالی) در پایان هر سال از امور انجام شده زکات پس از امضای نماینده محترم ولی فقیه
۴. ایجاد بسترهای لازم جهت تأسیس پژوهشکده زکات
۵. بررسی مشکلات فی مابین دستگاه های مرتبط و نماینده محترم ولی فقیه استان ها در امور اجرایی زکات
۶. تصویب دستورالعمل ها و آئین نامه های اجرایی بر اساس قانون و مصوبات شورای عالی توسط نماینده محترم ولی فقیه
۷. بررسی مصوبات شورای عالی زکات درخصوص بودجه سالیانه (پیشنهادی از سوی دبیرخانه) و ارائه آن به نماینده ولی فقیه
۸. بازنگری در دستورالعمل ها هر دو سال یکبار و پیشنهاد به شورا جهت تصویب
۹. تقدیر از مؤدیان، عاملین و دست اندرکاران برتر کشور در امر زکات که با انتخاب و تأیید دبیرخانه امور اجرایی انجام می شود.

ماده ۵- اعضای شورای زکات استان

۱- امام جمعه مرکز استان و نماینده ولی فقیه در استان بعنوان رئیس شورا

۲- استاندار

۳- مدیر کل کمیته امداد امام خمینی (ره) استان به عنوان دبیر

۴- رئیس سازمان جهاد کشاورزی

۵- رئیس سازمان اقتصاد و دارایی

۶- مدیر کل صدا و سیما استان

۷- مدیر کل سازمان تبلیغات اسلامی

۸- مدیر کل بهزیستی

۹- رئیس شورای اسلامی استان

۱۰- مسئول حوزه نمایندگی ولی فقیه سازمان جهاد کشاورزی استان

تبصره ۱- دعوت از سایر اشخاص حقیقی و حقوقی مؤثر در امر زکات جهت

شرکت در جلسه شورای زکات شهرستان بلامانع می باشد.

تبصره ۲- در مراکز استانهای اهل سنت نشین نماینده ولی فقیه رئیس شورای زکات

استان میباشد.

تبصره ۳- در مراکز استانهایی که امام جمعه نماینده ولی فقیه نمی باشد، رئیس

شورای زکات با حکم نمایندگان

مأذون از سوی ولی فقیه و دبیر مرکزی شورای سیاست گذاری ائمه جمعه تعیین

تکلیف می گردد.

ماده ۶- وظایف شورای زکات استان

(۱) برنامه ریزی جهت اجرایی نمودن مصوبات شورای عالی زکات کشور

۲) برنامه ریزی، سازماندهی و بسیج امکانات استانی در امر فرهنگ سازی، بستر سازی تبلیغات و اعتماد سازی در امر زکات

۳) مطالعه و شناسایی قابلیت‌ها و مزیت‌های استانی برای تشویق گروه‌های هدف (عاملین، مبلغین، معتمدین، مؤثرین و مؤدیان) در امر زکات

۴) تعامل مؤثر و هدفمند با عوامل تأثیر گذار در امر زکات مانند: حوزه‌های علمیه، ائمه جمعه و جماعات، ارباب جراید، سازمانهای انتفاعی و غیر انتفاعی

۵) برنامه ریزی امور مربوط به پژوهش‌ها، آموزش‌ها و همایش‌های زکات (علمی، تخصصی، آموزشی، هم اندیشی، تقدیری و تشویقی و...) و پیشنهاد به شورای عالی زکات کشور

۶) ایجاد هماهنگی لازم در جهت سازماندهی و بکارگیری مبلغین و عاملین افتخاری در سطح شهر و روستاها

۷) ایجاد هماهنگی لازم در امر پشتیبانی، اداری و سایر امور مورد نیاز دبیرخانه شورای زکات استان و شهرستانها

۸) پیگیری امور مربوط به شوراهای زکات شهرستان و بخش و ارزیابی عملکرد آنها و همچنین دستگاههای مرتبط استان و نظارت بر حسن اجرای برنامه‌های مذکور

۹) بررسی بودجه‌های شورای زکات شهرستانها جهت ارائه به دبیرخانه شورای عالی زکات کشور

۱۰) بررسی عملکرد شورای زکات شهرستانها جهت ارائه به دبیرخانه شورای عالی زکات کشور

۱۱) برنامه ریزی، هماهنگی و پیگیری برای انجام پیشنهادات و رفع تنگناها و مشکلات شورای زکات شهرستانها

۱۲) ایجاد هماهنگی لازم جهت تهیه بانک اطلاعات جامع زکات استان

۱۳) برنامه ریزی و هماهنگی لازم جهت تهیه بسته های تبلیغاتی (دیداری، شنیداری، گفتاری و نوشتاری) با توجه به زمانبندی محصولات مشمول زکات
تبصره ۱: انتخاب مودیان برتر و پیشرو استانی جهت تشویق و انتخاب برترین ها و پیشنهاد به شورای عالی (با پیشنهاد برترین های استانی) از وظایف شورای استان می باشد.
تبصره ۲: کلیه امور زکات استان و بومی سازی سیاست های شورای عالی زکات از جمله نظارت بر جمع آوری و هزینه کرد های زکات استان اعم از واجب و مستحب به عهده رئیس شورای زکات استان می باشد.

ماده ۷- اعضای شورای زکات شهرستان

۱- امام جمعه بعنوان رئیس شورا

۲- فرماندار

۳- مدیر کمیته امداد امام (ره) شهرستان به عنوان دبیر شورا

۴- مدیر جهاد کشاورزی

۵- رئیس اداره امور مالیاتی

۶- رئیس سازمان تبلیغاتی

۷- رئیس اداره بهزیستی

۸- رئیس شورای اسلامی شهرستان

۹- مسئول دفتر نمایندگی ولی فقیه در مدیریت جهاد کشاورزی شهرستان

تبصره - دعوت از سایر اشخاص حقیقی و حقوقی مؤثر در امر زکات به جلسه شورا
بلامانع است.

ماده ۸-وظایف شورای زکات شهرستان

۱) پیگیری و هماهنگی برای اجرایی نمودن برنامه های ابلاغی شورای زکات استان

- ۲) ایجاد هماهنگی برای تهیه بانک اطلاعات جامع زکات شهرستانی و به روز کردن اطلاعات سالیانه آنها به تفکیک روستاها و مؤدیان مشمول زکات
- ۳) کمک به دبیر شورای شهرستان برای فراهم نمودن زمینه مناسب تعامل دبیرخانه و دستگاه های مرتبط با زکات
- ۴) برنامه ریزی جهت تهیه ساز و کار لازم برای انجام تبلیغات میدانی با بهره مندی از تمامی ظرفیتهای موجود شهرستان، رسانه های جمعی، ائمه جمعه و جماعات، مبلغین مقیم و مهاجر و سایر عوامل تأثیر گذار
- ۵) ایجاد هماهنگی لازم برای تشویق و تقدیر مناسب از: مبلغین، عاملین، مؤدیان زکات
- ۶) ایجاد هماهنگی لازم برای پیش بینی برنامه های اجرایی و فعالیتهای یکساله دبیرخانه زکات در امر جمع آوری و هزینه کرد زکات
- ۷) بررسی و نظارت بر جمع آوری و هزینه کرد و تعیین موارد مصرف کلیه وجوه مرتبط با زکات (اعم از زکات واجب، مستحب، معادل های تشویقی) براساس سیاست های ابلاغی شورای عالی و هماهنگی امام جمعه شهرستان
- ۸) پیگیری و انجام امور مربوط به مستند سازی فعالیتهای زکات
- ۹) ایجاد هماهنگی لازم جهت ترغیب و تشویق مؤدیان در امر هزینه کرد زکات برای محرومیت زدایی و توانمندسازی با اولویت فقرا و مساکین
- ۱۰) بررسی، نظارت و ارزیابی عملکرد شوراهای زکات بخشها
- ۱۱) ایجاد تمهیدات لازم برای مشارکت کلیه ادارات دولتی و مردم نهاد در امر آموزش، پژوهش و فرهنگ سازی و...
- ۱۲) بومی سازی سیاست های ابلاغی شورای عالی زکات
- ۱۳) پیش بینی جذب وجوه زکات، هزینه های اجرایی، بودجه های تشویقی و معادل امور پیشنهادی هزینه کرد آنها به شورای زکات استان

۱۴) بررسی ضرورت تشکیل شورای زکات در مراکز دهستانها و روستاها و تصویب و تأیید اعضای آن

۱۵) برگزاری همایشهای آموزشی، تجلیل و تقدیر، تخصصی، علمی و آموزشی حداقل سالیانه یک نوبت در شهرستان
تبصره: کلیه امور مربوط به جمع آوری، جذب معادل و هزینه کرد زکات اعم از واجب و مستحب با پیشنهاد رئیس شورای شهرستان و تأیید نماینده ولی فقیه استان امکان پذیر است.

ماده ۹- اعضای شورای زکات بخش

- ۱- امام جمعه بعنوان رئیس شورا
- ۲- بخشدار
- ۳- رئیس شاخه کمیته امداد امام خمینی (ره) به عنوان دبیر
- ۴- نماینده جهاد کشاورزی
- ۵- نماینده سازمان تبلیغاتی
- ۶- رئیس شورای اسلامی بخش
- ۷- دو نفر معتمد محلی بنا به پیشنهاد دبیر زکات بخش و تأیید امام جمعه بخش
- ۸- دعوت از سایر اشخاص حقیقی و حقوقی در امر زکات به جلسه شورای زکات بلامانع است.
- ۹- نماینده دفتر ولی فقیه در جهاد کشاورزی

ماده ۱۰- وظایف شورای زکات بخش

- ۱) عملیاتی نمودن مصوبات ابلاغی شورای زکات شهرستان.
- ۲) تعامل مستمر با مراکز حقیقی و حقوقی که همکاری آنها در امر تبلیغات و جمع

آوری زکات مؤثر می باشند

- (۳) ایجاد تمهیدات لازم برای جمع آوری نیازهای آماری جهت بانک اطلاعاتی شهرستان.
- (۴) بررسی نظرات و پیشنهادات عوامل مؤثر مانند: معتمدین، روحانیون، شوراهای اسلامی و... و جمع بندی و استفاده بهینه از آنها.
- (۵) ایجاد تمهیدات لازم برای شناسایی، تعیین و آموزش عاملین و مبلغین افتخاری زکات در سطح بخش، دهستانها و روستاها.
- (۶) انجام برنامه های: تبلیغی، تشویقی و تقدیری شورای زکات شهرستان.
- (۷) انجام تمهیدات برای آموزش و توجیه مؤدیان زکات در جلسات عمومی و یا چهره به چهره
- (۸) پیگیری مطالبات مؤدیان، عاملین و دبیرخانه از مراجع ذیربط و مسئولین بخش و شهرستان
- (۹) ارزیابی و نظارت بر حسن اجرای وظیفه مبلغین و عاملین و رابطین.
- (۱۰) اخذ گزارشات و عملکرد شوراهای دهستان و روستاها و ارزیابی آن.
- (۱۱) پیش بینی و ارائه پیشنهاد اعتبارات مورد نیاز جهت اجرایی نمودن مصوبات شورای شهرستان از قبیل (مستحقین زکات و پروژه های عمرانی) بر اساس سیاست های ابلاغی در امر زکات
- (۱۲) ایجاد هماهنگی لازم جهت پیگیری بمنظور تخصیص یا وصول اعتبارات تشویقی (معادل) زکات از سازمانهای ذیربط.
- (۱۳) ایجاد هماهنگی لازم جهت تهیه امکانات، ابزار و ملزومات مورد نیاز جهت فرآیندهای اجرایی امر زکات

چگونگی تعیین معتمدان محلی در شورای زکات بخش:

در اجرای بند ۳ ماده ۵ قانون و ماده ۶ آن در مورد چگونگی تعیین معتمدین محلی:

دبیر شورای بخش با هماهنگی روحانیون مستقر در مرکز بخش تعدادی از معتمدین محلی را که حضور تاثیرگذار در امر زکات خواهند داشت را به امام جمعه بخش معرفی و با تایید دو نفر از آنها به عضویت شورای بخش برگزیده می شوند.

ماده ۱۱- نحوه تشکیل جلسات شورای زکات و ترکیب اعضاء آن

- ۱) شورای عالی زکات کشور، زکات استان، شهرستان و بخش با اذن ولی فقیه یا نماینده مأذون از سوی ایشان تعیین و تشکیل می گردد.
- ۲) تشکیل شورای زکات چهارگانه (مرکز، استان، شهرستان و بخش) با حضور نصف اعضاء به اضافه یک رسمیت یافته و مصوبات آنها اجرائی می گردد.
- ۳) تشکیل جلسات شورای چهارگانه زکات (مرکز، استان، شهرستان و بخش) حداقل ۶ نوبت خواهد بود و در صورت نیاز جلسه فوق العاده برگزار خواهد شد.
- ۴) اعضای شورای زکات چهارگانه موظفند شخصاً یا با اعزام نماینده تام الاختیار در جلسات شرکت نمایند.
- ۵) در شورای زکات استان های سنّی نشین از امام جمعه اهل سنّت مرکز استان یا یکی از خبرگان روحانی اهل سنّت بعنوان عضو و صاحب رأی دعوت بعمل آید.

ماده ۱۲- دبیرخانه شورای زکات

- ۱) دبیرخانه شورای چهارگانه زکات (مرکز، استان، شهرستان و بخش) در کمیته امداد امام خمینی (ره) تشکیل می گردد.
- ۲) تنظیم تقویم اجرایی جلسات سالانه شورا، جهت تصویب در شورای زکات و ابلاغ آن به اعضاء.
- ۳) تهیه دعوت نامه ها و دستورجلسات شورا و ابلاغ به اعضا پس از هماهنگی با رئیس شورا

- ۴) انجام مکاتبات ضروری و اداری با سازمانهای عضو و سایر سازمانها بر حسب ضرورت.
- ۵) تنظیم صورتجلسات و ابلاغ مصوبات آن به عوامل ذیربط و پیگیری آنها تا حصول نتیجه و ارائه گزارش آن به شورای زکات.
- ۶) تشکیل کارگروههای: تخصصی، پژوهشی، علمی و آموزشی و... و مدیریت امور آنها و تنظیم تولیدات جهت ارائه به شورای زکات.
- ۷) اخذ پیشنهادات علمی، اجرایی و... بررسی و ارزیابی و جمع بندی آنها جهت ارائه به شورای زکات.
- ۸) تهیه و تدوین پیش نویس برنامه های: کوتاه مدت، میان مدت و بلند مدت با استفاده از کارگروههای تخصصی ذیربط و مجامع علمی و آموزشی و ارائه آن به شورای عالی زکات کشور جهت تأیید و تصویب.
- ۹) مطالعه K_CCFPOS و بررسی نیازهای: پژوهشی، آموزشی و تبلیغی و ارائه آن به شورای عالی زکات کشور جهت تصویب.
- ۱۰) مطالعه، بررسی و تدوین راهکارهای اجرایی و عملیاتی جهت سازماندهی، آموزش، توجیه و بکارگیری معتمدین و مبلغین بعنوان عوامل افتخاری جهت انجام امور زکات بویژه در روستاها.
- ۱۱) مطالعه، بررسی، طبقه بندی و جمع بندی نیازمندیهای عمومی و فردی مناطق محروم و امور محرومین و فقرا برای سیاستگذاری امر هزینه کرد.
- ۱۲) مطالعه و بررسی نیازمندیهای بانک اطلاعات جامع زکات و ارائه آن به شورای عالی زکات کشور جهت هماهنگی تمهیدات لازم برای تهیه آن.
- ۱۳) مطالعه و بررسی نیازمندیهای لازم جهت تشویق و تقدیر از: عاملین، مبلغین، مؤثرین و مؤدیان زکات جهت تصویب در جلسات شورای زکات.

- ۱۴) تهیه و تدوین برنامه همایشهای علمی، آموزشی، هم اندیشی و تقدیر و تشویق از برترین ها جهت ارائه به شورای زکات برای تصویب.
- ۱۵) تهیه و تدوین کلیات برنامه ها و فعالیتهای یکساله و ارائه آن به شورای زکات جهت تصویب.
- ۱۶) تهیه و تدوین راهکارهای اجرایی امر زکات در مناطق سنّی نشین بر اساس فقه و شریعت آنها جهت تصویب و ابلاغ آن.
- ۱۷) پیگیری امور قراردادها و موافقتنامه ها با سازمانهای دولتی و مردم نهاد و جمع بندی نتایج حاصله از آن و ارائه گزارش به شورای زکات.
- ۱۸) احصاء و جمع بندی اعتبارات دولتی و وجوه جمع آوری شده از محل زکات و پیشنهاد امور هزینه آن به شورای زکات جهت تصویب.
- ۱۹) تهیه ساز و کار اطلاع رسانی بموقع و بهنگام بمنظور تنویر افکار عمومی در راستای اعتماد سازی.
- ۲۰) تهیه، تدوین و مستند سازی آمار و عملکرد امور زکات و تحویل آن جهت ارائه به شورای زکات.
- ۲۱) تنظیم نظام نامه ها، آئین نامه ها، دستورالعملها و فرآیندهای اجرایی در سازمانهای عضو و ارائه آن به شورای زکات جهت تصویب.
- ۲۲) پیگیری امور مرتبط با هزینه کرد زکات براساس سیاست های ابلاغی شورای عالی از جمله امور پروژه های عمرانی و ارائه به شورا
- تبصره: اجرای بندهای مندرج ذیل ماده ۱۱ منوط به هماهنگی و اطلاع رسانی روسای شورای چهارگانه زکات (مرکز، استان، شهرستان و بخش) می باشد.

ماده ۱۳- شرح وظایف دستگاهها، وزارتخانه ها و سازمانهای عضو شورای عالی زکات کشور

الف- شرح وظایف امداد امام(ره)

۱) امداد امام (ره) بودجه مورد نیاز جهت اجرای قانون زکات را به شورا پیشنهاد می نماید تا پس از تصویب شورا، توسط دولت در بودجه سالیانه آن نهاد قرار گیرد و پس از تصویب مجلس شورای اسلامی، توسط رئیس سازمان برنامه و بودجه تخصیص اعتبار یافته و به مصرف برسد.

۲) امداد امام (ره) موظف است گزارش عملکرد سالیانه آن نهاد در امر زکات) هزینه های اجرائی، عملیاتی، وجوه جمع آوری شده از محل زکات، اعتبارات دولتی و سایر کمکهای اخذ شده در این رابطه) را مستندسازی و به مراجع ذیربط (دفتر مقام معظم رهبری، کمیسیون اقتصادی و اجتماعی مجلس شورای اسلامی، دولت و شورای زکات کشور) ارائه نماید.

۳) امداد امام (ره) موظف است هرگونه اقدام در مورد زکات را مطابق با نظر ولی فقیه و با اذن معظم له و یا نماینده ایشان در امر زکات به انجام رساند.

تبصره ۱: امداد امام موظف است وجوه جمع آوری شده را به همراه سایر کمک ها در امر زکات (از قبیل معادل ها) را به مصرف همان محل یا براساس سیاست های ابلاغی شورای عالی زکات برساند.

تبصره ۲: کلیه دستگاه های مرتبط با امر زکات به ویژه دستگاه های عضو شورای زکات موظفند ابزار و تمهیدات و اطلاعات لازم دراین امر را در اختیار دبیرخانه زکات قرار دهند.

۴) امداد امام (ره) در جهت اهداف این قانون مکلف است هر ساله حداقل معادل

ریالی زکات جمع آوری شده را بعلاوه ۱۰- بودجه سال بعدی پیش بینی و به دولت جهت ملحوظ نمودن در قانون بودجه ارائه نماید.

تبصره: امداد امام (ره) موظف است وجوه زکات جمع آوری شده را به همراه کمکهای دولت و سایر کمکها در این رابطه را به مصرف همان محل در زمینه طرح های عمرانی و اقدامات حمایتی برساند.

۵) امداد امام (ره) میتواند بابت هزینه های ناشی از اجرای این طرح حداکثر ۱۰٪ از محل وصولی های مربوطه (وجوه جمع آوری شده زکات، اعتبارات دولتی و کمکهای مردمی) تأمین نماید.

۶) امداد امام (ره) می تواند برای رفع فقر و محرومیت ضمن تعامل با مسئولین هر منطقه تمهیدات لازم را برای رفع محرومیت از محل زکات پرداختی سهم فقرا و معادل تشویقی آن اقدام نماید.

۷) امداد امام (ره) با همکاری سایر دستگاهها موظف است با تهیه سند راهبردی نرم افزار زکات نسبت به تشکیل بانک اطلاعات جامع ملی زکات که در برگیرنده موارد ذیل باشد اقدام نماید:

- اطلاعات کامل زمینهای زیر کشت محصولات کشاورزی مشمول زکات به تفکیک آبی و دیم و به تفکیک هر محصول و به تفکیک: استان □ شهرستان □ بخش □ روستا و مقدار تولید آن محصولات اقدام نماید.

- بانک کامل انعام ثلاثه کشوری به تفکیک استان، شهرستان، بخش و مالک و به تفکیک تعلیفی و غیر تعلیفی.

- مشخصات کامل عاملین، مبلغین و رابطین موظفی و افتخاری را با مشخصات کامل و محدوده جغرافیایی و نوع فعالیت

- مشخصات کامل پروژه های عمرانی زکات به تفکیک: استان □ شهرستان و بخش

و نوع پروژه.

- جمع آوری بانک جامع آمار و عملکرد کارگروه های مختلف تخصصی، برنامه ها و فعالیتها با قابلیت تحول و بروز رسانی.

۸) ارزیابی و نظارت بر حسن اجرای مصوبات ابلاغی مربوط به وزارتخانه ها از سوی شورای عالی زکات کشور و ارائه گزارش به شورای عالی زکات کشور تبصره (۱): کلیه سازمانهای مرتبط با امر زکات بویژه اعضای شورای زکات موظفند ابزار، تمهیدات و اطلاعات لازم در این امر را در اختیار امداد امام (ره) قرار دهند. تبصره (۲): در مناطق اهل سنت بانک اطلاعات زکات با توجه به اقلام مشمول زکات بر اساس فقه و شریعت جاری منطقه تهیه می شود.

ب - شرح وظایف سازمان برنامه و بودجه:

۱) برنامه ریزی جهت تبیین جایگاه زکات در برنامه های توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی
۲) اخذ پیشنهادات بودجه ای شورای عالی زکات کشور و گنجاندن در لایحه بودجه سالیانه.
۳) همکاری با دبیرخانه شورای عالی زکات کشور پیرامون رفع خلاءهای احتمالی اجرائی و بودجه ای زکات.
۴) تعیین ردیف اعتباری خاص در قالب یک برنامه مربوط به زکات جهت وصول اعتبارات و کمکهای دولتی

ج - شرح وظایف وزارت کشور:

۱) ابلاغ برنامه راهبردی شورای عالی زکات کشور توسط وزیر محترم کشور به عوامل مرتبط با زکات در سطح وزارتخانه (اعم از ستادی □ مدیریتی و اجرایی) توسط

استانداران، فرمانداران و بخشداران و دهیاران و همکاری و هماهنگی با شوراهای زکات.

(۲) ایجاد تمهیدات لازم بمنظور جبران خسارات ناشی از حوادث غیر مترقبه مؤدیان.

(۳) هدایت بخشی از منابع و امکانات استانی در جهت تبلیغات و اطلاع رسانی و تشویق و ترغیب مردم به پرداخت زکات و بهره گیری از ظرفیت های دهیاران و شوراهای اسلامی در امر زکات.

(۴) ملزم نمودن استانداران، فرمانداران و بخشداران جهت شرکت در جلسه شورای زکات و پیگیری و انجام امور مربوط به آنها.

(۵) ارزیابی عملکرد سالیانه استانها در امر زکات و ارائه گزارش عملکرد کشوری به دبیرخانه عالی زکات کشور

د - شرح وظایف وزارت جهاد کشاورزی :

(۲) ابلاغ برنامه های شورای عالی زکات کشور به کلیه سطوح وزارتخانه و سازمان های وابسته (ملی، استانی، شهرستانی و بخشی).

(۳) اولویت دادن به سیاست ها و برنامه های اجرایی در خصوص تشویق مودیان زکات بعنوان گروه اول در حمایت های مالی و خدماتی وزارت جهاد کشاورزی و سازمان های تحت امر وزارتخانه از جمله: انتخاب کشاورز، دامدار و باغدار نمونه مطمح نظر قرار گیرد.

(۴) تهیه، تدوین و ابلاغ امور آموزشی و توجیهی برای مربیان ترویج و سایر مربیان آموزش جهت کشاورزان، باغداران و دامداران در امر زکات و اختصاص بخشی از برنامه های تولیدی قابل پخش از رسانه ملی و محلی به امر تبلیغ و ترویج زکات.

(۵) تدوین دستورالعملی بمنظور جبران بخشی از خسارات وارده به کشاورزان، دامداران و باغداران زکات دهنده ناشی از حوادث و خشکسالی.

(۶) ارائه بانک اطلاعاتی جامع از زمین های زیر کشت و تولید اقلام مشمول زکات و

همچنین دام های موجود کشور با تفکیک تعلیفی و غیرتعلیفی به دبیرخانه شورای زکات و به روزرسانی سالیانه آن.

۷) تعامل هدفمند در کلیه امور در سطح ملی، استانی و شهرستانی با دبیرخانه شورای زکات استان ها.

۸) ارزیابی سالیانه عملکرد مدیران ستادی، سازمانهای وابسته و مدیران استانی در امر زکات و ارائه گزارش عملکرد سالیانه کشوری به دبیرخانه شورای عالی زکات کشور
۹) تهیه دستور العملی خاص براساس ماده ۶ قانون درخصوص اختصاص یارانه به کشاورزان و دامداران مؤدی زکات

ه- شرح وظایف حوزه نمایندگی ولی فقیه در وزارت جهاد کشاورزی در خصوص زکات :
۱) تهیه، به روز رسانی و ارائه آمار و اطلاعات مرتبط با امر زکات (جمعیت، اراضی، زراعی و باغی جهت بهره برداری بخش کشاورزی)

۲) ایجاد تعامل و همکاری مؤثر و سازنده بین سطوح مختلف ملی، استانی و شهرستانی جهاد کشاورزی با شورای زکات

۳) ایجاد تعامل و همکاری مؤثر و سازنده بین دبیرخانه زکات در سطوح مختلف با جهاد کشاورزی

۴) عضویت مسئولین حوزه های نمایندگی ولی فقیه در جلسات شورای زکات استان ها
۵) برنامه ریزی درخصوص تبلیغ، ترویج، آموزش، اطلاع رسانی و درنهایت فرهنگ سازی زکات در تمام سطوح

۶) هماهنگی، پیگیری و نظارت مستمر بودجه ای مصوبات ابلاغی شورای عالی زکات کشور و مصوبات شورای زکات جهاد کشاورزی درخصوص انجام وظایف شورا
۷) گزارش گیری و آمارگیری مدیران تولید محصولات کشاورزی و ارزیابی فصلی و سالیانه عملکرد شورای زکات استان و... جهت ارائه به شورای عالی زکات

- ۸) کمک به شناسایی، معرفی و تشویق مؤدیان برتر در استان های کشور
- ۹) مطالعه و پژوهش در خصوص زکات و نحوه اجرا در حوزه نمایندگی ولی فقیه توسط مرکز تحقیقات حوزه نمایندگی ولی فقیه
- ۱۰) ابلاغ مصوبات شورای عالی زکات کشور و پیگیری آن در سطوح مختلف
- ۱۱) تدوین و اجرای برنامه های حمایتی و تشویقی از گروه های مختلف و مرتبط با امر زکات (عاملین، مبلغین، معتمدین و مودیان) و ارائه آن به دبیرخانه اجرایی زکات
- ۱۲) برنامه ریزی و اجرای برنامه های آموزشی و ترویجی مرتبط با زکات برای گروه های هدف در سطوح مختلف
- ۱۳) ایجاد تعامل و هماهنگی میان سازمان ها و دبیرخانه شورای زکات استان و نهادهای تأثیرگذار در امر زکات مانند حوزه های علمیه، ائمه جماعات، سازمان های انتفاعی و غیرانتفاعی
- ۱۴) ارزیابی و نظارت بر عملکرد در سطوح مختلف سازمانی در زمینه اجرای وظایف و مأموریت های مرتبط با زکات
- ۱۵) تهیه بانک های اطلاعاتی مرتبط با زکات و ارائه آن در دبیرخانه شورای زکات استان
- ۱۶) تعیین و معرفی مسئولین دفاتر نمایندگی ولی فقیه در شهرستان های تابعه به عنوان نماینده سازمان در شورای زکات شهرستان
- ۱۷) ایجاد هماهنگی لازم جهت سازماندهی و بکارگیری مسئولین دفاتر نمایندگی ولی فقیه سفیران انفال. ناظرین ذبح شرعی جهت تبلیغ و ترویج زکات در شهرها و روستاهای آن

و - شرح وظایف وزارت امور اقتصاد و دارایی :

- (۱) تسریع در ابلاغ اعتبارات مربوط به سیاستهای تشویقی زکات به دبیرخانه شورای عالی زکات کشور
- (۲) پیشنهاد سازوکارهای لازم مبنی بر معافیت مالیاتی مودیان زکات به مجاری قانونی و تعامل با سازمان امور مالیاتی کشور در این زمینه
- (۳) ارزیابی سالیانه عملکرد مدیران وزارت امور اقتصادی و دارایی در امر زکات
ز- شرح وظایف وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی :
- (۱) بهره مندی از ظرفیت های موجود بمنظور پشتیبانی از امر زکات در کشور
- توضیح بیشتر: اختصاص بسته های حمایتی برای مستحقین و اهدای بسته های تشویقی برای مؤدیان زکات
- (۲) ارتباط مؤثر با سایر وزارتخانه های مسئول در امر زکات طبق قانون و سازمان برنامه و بودجه در زمینه اهداف زکات و پیگیری نیازهای مورد نظر
- (۳) ارزیابی عملکرد سالیانه مدیران مرتبط وزارتخانه در امر زکات و ارائه گزارش به دبیرخانه شورای عالی زکات کشور

ح - شرح وظایف سازمان صدا و سیما :

- ابلاغ سیاست های راهبردی شورای عالی زکات به مدیران سازمان و تشکیل گروه رادیویی و تلویزیونی زکات همراه تعامل با دبیرخانه شورای عالی زکات به منظور اجرایی کردن آنها در سطح ملی و استانی
- (۱) انعکاس اخبار زکات در برگزاری نشست های تخصصی و میزگردهای علمی ویژه برنامه زکات در شبکه سراسری و استانی طی سال.
 - (۲) ارزیابی سالیانه مدیران کل استانهای خود در امر فعالیت در بخش زکات.

- ۳) تولید و پخش مستمر فیلم، کلیپ، تیزر و... مربوط به زکات.
 - ۴) مصاحبه با کارشناسان مذهبی و پرداخت کنندگان زکات جهت ترویج واجب الهی.
 - ۵) ارزیابی و نظارت بر حسن اجرایی عملکرد مدیران استانها و ارائه گزارش به دبیرخانه شورای عالی زکات کشور
- ط-شرح وظایف شورای سیاستگذاری ائمه جمعه:
- ۱) تهیه، تدوین و ابلاغ شرح وظایف در خصوص فریضه عظیم زکات به ائمه جمعه بویژه نمایندگان محترم ولی فقیه در استان ها بعنوان متولی امر زکات در استان.
 - ۲) تهیه نظام ارزیابی عملکرد ائمه جمعه سراسر کشور در خصوص زکات.
 - ۳) تأکید بر تهیه تقویم اجرایی تشکیل جلسات شوراهای زکات استان و بیان فریضه الهی زکات در خطبه های نماز جمعه و یادآوری موضوع زکات در جزوات هفتگی ارسالی به ائمه جمعه
 - ۴) تأکید بر مطالبه لیست وجوه جمع آوری شده و هزینه ای زکات انجام شده از محل زکات آن برای امضاء و تأیید نهایی در سطح استان توسط امام جمعه مرکز استان و نماینده ولی فقیه و نظارت بر امر هزینه کرد زکات
 - ۵) ارزیابی سالیانه عملکرد ائمه جمعه مراکز استانها، شهرستانها و بخشها
- ی-شرح وظایف سازمان تبلیغات اسلامی :
- ۱) تهیه، تدوین و ابلاغ بسته تبلیغاتی شامل (کتاب، فیلم، بروشور و...) در خصوص زکات در کلیه سطوح سازمانی، ملی، استانی، شهرستانی و توزیع آن در ماههای تبلیغی بر حسب موقعیت مذهبی و اجتماعی مناطق.
 - ۲) تهیه نرم افزار جامع زکات ویژه کلیه مبلغین (روحانیون مقیم و طرح هجرت).
 - ۳) انجام پژوهش های علمی در سطح حوزه و دانشگاه در خصوص (احیاء، ترویج، توسعه، ضرورت، اهمیت، احکام و...) زکات و زمینه های عملیاتی و کاربردی کردن آنها با هماهنگی

دبیرخانه زکات

- (۴) تعامل هدفمند با حوزه های علمیه، ائمه جمعه و جماعات بویژه مراجع عظام تقلید، دفتر خدمات طلاب
- (۵) مدیریت حوزه علمیه، جامعه مدرسین و... در خصوص حمایت و پشتیبانی از مبلغین امر زکات. ابلاغ به سازمان تبلیغات استان ها جهت اعزام روحانیون مجرب به منظور برگزاری کلاس های آموزشی و تبلیغات، در سطح روستاها.
- (۶) بررسی، مطالعه و احصاء نیازهای تبلیغاتی هر منطقه با توجه به شرایط اقلیمی کاشت، داشت و برداشت محصولات و تهیه تقویم اجرایی در این خصوص و تأمین و اعزام به موقع مبلغین.
- (۷) ارزیابی عملکرد مبلغین در امر زکات و تشویق بیشتر فعالین در راستای افزایش حقوق و دستمزد.
- (۸) هماهنگی، همکاری و همراهی در کلیه امور فوق و سایر امور با دبیرخانه شورای عالی زکات کشور در سطح ملی، استانی و شهرستانی.
- (۹) ارزیابی سالیانه عملکرد مدیران سازمان و ارائه به شورای عالی زکات کشور
- (۱۰) بهره مندی از ظرفیت حوزه هنری سازمان تبلیغات اسلامی در امر زکات.
- ک- کمیسیونهای اقتصادی و اجتماعی مجلس شورای اسلامی :
- (۱) معرفی یک نماینده از کمیسیون اقتصادی مجلس به عنوان عضو در شورای مرکزی زکات به مجلس شورای اسلامی جهت تأیید.
- (۲) بررسی و پیگیری حل مشکلات، تنگناها و آسیب های اعلام شده از سوی شورای عالی زکات کشور از طریق مکانیزم های قانونی.
- (۳) دفاع از لایحه بودجه زکات ارسالی از سوی دولت جهت تصویب در مجلس شورای تبصره ماده ۱۳: هریک از اعضای شورا موظفند علاوه بر مأموریت های ذاتی و اختیارات دستگاه متبوع خود، بودجه لازم برای اجرای بندهای مرتبط با زکات را لحاظ نمایند.

